

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΟΓΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΗΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Έργασία
Ἡ περί Υἱοῦ καί Λόγου Διδασκαλία
τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας
στό ἔργο του «Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος»
(Λόγοι Α' - Ζ')

Ἀρχιμανδρίτης Εὐμένιος (Κωνσταντῖνος) Γαῖτανίδης

A.M.: 481

Ἐπιβλέπων Καθηγητής: Κωνσταντῖνος Ἡλ. Λιάκουρας

Ἀθῆναι 2018

Τῷ ἐμῷ πνευματικῷ πατρὶ
Ἰγνατίῳ Χαϊκάλῃ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ μεταπτυχιακή αὐτή διατριβή ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμα τῶν κόπων καί τοῦ διαβάσματος κατά τήν διάρκεια τῶν μεταπτυχιακῶν μου σπουδῶν. Ἡ ἀγάπη μου πρός τό πρόσωπο τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας ἀλλά καί τῆς διδασκαλίας τους ἦταν τό ἔναυσμα, γιά νά ἀσχοληθῶ μέ τόν τομέα τῶν Πατερικῶν Σπουδῶν, τῆς Ἱστορίας Δογμάτων, τῆς Πατρολογίας καί τῆς Πατερικῆς Θεολογίας.

Ἡ δογματική διδασκαλία τῶν Πατέρων ἀποτελεῖ τό θεμέλιο πάνω στό ὁποῖο στηρίζεται ὅλη ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἕνας ἀπό τοὺς θεμελιωτές Πατέρες τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καί κυρίως τῆς περί Υἱοῦ διδασκαλίας τῆς ἦταν ὁ ἅγιος Κύριλλος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας.

Ἡ διπλωματική μου ἐργασία ἀσχολεῖται μέ τήν περί Υἱοῦ καί Λόγου Διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας στοὺς ἑπτὰ λόγους τοῦ *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*. Κίνητρό μου, γιά νά ἀσχοληθῶ μέ τό συγκεκριμένο ἔργο ὑπῆρξε ὁ ἐλλογιμώτατος καθηγητής κ. Λιάκουρας Κωνσταντῖνος, τόν ὁποῖο καί εὐχαριστῶ θερμά. Ὁ καθηγητής μου στάθηκε ἀρωγός καί ἄοκνος σύμβουλος μου κατά τήν διάρκεια τῆς συγγραφῆς τοῦ συγκεκριμένου πονήματος. Οἱ διορθώσεις του ὑπῆρξαν λεπτομερεῖς καί ἄκρως ἐπιστημονικές. Χάρη σέ ἐκεῖνον κατόρθωσα νά ξεπεράσω τοὺς διάφορους σκοπέλους καί νά τήν ὀλοκληρώσω.

Στήν συνέχεια εὐχαριστῶ τόν Τριαδικό Θεό καί τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο πού μέ βοηθοῦν σέ ὅλη μου τήν ζωή. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τόν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας πού μέ ἀξίωσε νά τόν διακονήσω μέσα ἀπό τήν ἐπιστημονική διερεύνηση τῶν λόγων του, καθώς καί τόν ἅγιο Νικόλαο, στόν ναό τοῦ ὁποῖου διακονῶ. Θερμές εὐχαριστίες στόν

πνευματικό μου πατέρα Πανοσιολογιώτατο Αρχιμανδρίτη Ἰγνάτιο Χαϊκάλη γιά τίς προσευχές του, στούς γονεῖς μου, πού μέ στήριξαν ὅλα τά χρόνια τῶν σπουδῶν μου καί στήν διδάκτορα κα Ἀρτέμη Εἰρήνη γιά τήν ἐμψύχωσή της καί τήν φιλολογική καί θεολογική συμβολή της. Ἐπιπρόσθετα, θά ἤθελα νά εὐχαριστήσω τούς φιλολόγους Νικόλαο Μινόπετρο, Ἑλένη Μιχαλακοπούλου καί Θεόδωρο Γρέκα γιά τήν φιλολογική ἐπιμέλεια τῆς ἐργασίας μου, καί φυσικά ὅλους τούς συνεργάτες μου στόν Ἱερό Ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου Ἀχαρνῶν.

9 Ἰουνίου 2018

Ἑορτή Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας

Ἀρχιμ. Εὐμένιος Θ. Γαϊτανίδης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ἡ ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ὁ ἄκτιστος χαρακτήρας τῆς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ ...	41
1. Ὁ Υἱός οὔτε κτίσμα οὔτε ποίημα τοῦ Πατρός	41
2. Ὁ Υἱός συναΐδιος τοῦ Πατρός	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Τό ὁμοδύναμον τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ἡ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περί τῶν θεωνυμιῶν.....	100
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	118
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	128

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ACO	<i>Acta Conciliorum Oecumenicorum</i> , έκδ. E. Schwartz, Berlin 1914/1940 καί έκδ. J. Straub, 1971.
E	<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ</i> , τιμητικός τόμος Α. Αλιβιζάτου, Αθήναι 1958.
EOE	<i>Ελληνική Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία</i> .
PG	J.-P. Migne, <i>Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca</i> , Paris 1857 - 1866.
PL	J.-P. Migne, <i>Patrologiae Cursus Completus, Series Latina</i> , Paris 1844 - 1855.
SC	<i>Sources Chrétiennes</i> , Les éditions du Cerf, Paris.
Αθανάσιος	Αθανάσιος Αλεξανδρείας
Βασίλειος	Βασίλειος Καισαρείας
βλ.	βλέπε
ΓρΠ	Γρηγόριος Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη.
δ.δ.	διδακτορική διατριβή
ΕΕΘΣΠΑ	<i>Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Αθηνῶν</i> , Αθήναι.
ΕΕΘΣΠΘ	<i>Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης</i> , Θεσσαλονίκη.
έκδ.	έκδόσεις
έκδ.	έκδοση
ΕΠΕ	<i>Ἑλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας</i> , Πατερικάί έκδόσεις «Τό Βυζάντιον», έκδ. Ἐλ. Μερετάκης, Θεσσαλονίκη.
έπιμ.	έπιμέλεια
ΘΗΕ	<i>Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία</i> , έκδ. Αθ. Μαρτίνου, Αθήναι 1962 – 1968.
ΚΔ	<i>Καινή Διαθήκη</i>
Κύριλλος	Κύριλλος Αλεξανδρείας
μ.δ.	μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία
μτφρ.	μετάφραση

ὄ.π.	ὅπου παραπάνω
ΠΔ	Παλαιά Διαθήκη
ΠΠΜ	Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη.
πρβλ.	παράβαλε
σ.	σελίδα/-ες
σχ.	σχετικῶς
τόμ.	τόμος
χ.χ.	χωρίς χρονολογία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στό έργο τό όποιο έρευνουόμε, ό Κύριλλος Αλεξανδρείας ήδη από τήν αρχή θέτει ως θεμέλιο λίθο τήν αποτυπωμένη πίστη τής ορθοδόξου διδασκαλίας, καί ειδικότερα τήν πίστη πού εκφράζεται στό Σύμβολο τής Α' Οικουμενικής Συνόδου¹. Ό Κύριλλος, ως διάδοχος του άγιου Αθανασίου στον θρόνο τής Αλεξανδρείας, έπηρεάστηκε σημαντικά από τήν διδασκαλία του προκατόχου του περί τής θεότητας του Υίου².

¹ Κυρίλλου Αλεξανδρείας (έφεξις: Κυρίλλου), *Περί τής Αγίας και Όμοουσίου Τριάδος, Α'*, SC 231, 142³³⁻³⁹-142¹⁻⁹ (=PG 75, 668BC): «Πιστεύομεν εις ένα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ορατών τε και άορατών ποιητήν και εις ένα Κύριον Ιησοῦν Χριστόν, τόν Υίόν του Θεου, γεννηθέντα εκ του Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν εκ τής ουσίας αυτού, Θεόν εκ Θεου, φῶς εκ φωτός, Θεόν αληθινόν εκ Θεου αληθινου· γεννηθέντα, ου ποιηθέντα, ομοούσιον τῷ Πατρί, δι' ου τὰ πάντα έγινετο, τά τε εν τῷ ουρανῷ και τὰ εν τῇ γῆ· τόν δι' ημάς τούς ανθρώπους και δια τήν ημετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, και σαρκωθέντα, και ενανθρωπήσαντα, παθόντα, και ταφέντα, και αναστάντα τῇ τρίτῃ ημέρα· ανελθόντα εις ουρανούς, ερχόμενον κρῖναι ζῶντας και νεκρούς· και εις τό άγιον Πνεῦμα. Τους δε λέγοντας· Ήν ποτε οτε ουκ ην, η· Ουκ ην πριν γεννηθῆ, η· Εξ ουκ οντων έγινετο, η εξ ετέρας υποστάσεως η ουσίας φάσκοντας εῖναι, η κτιστόν, η τρεπτόν, η αλλοιωτόν τόν Υίόν του Θεου, τους τοιούτους αναθεματίζει η καθολική και αποστολική Έκκλησία». Βλ. και Κ. Β. Σκουτέρη, *Ιστορία Δογμάτων*, τόμ. Β': *Η Ορθόδοξη δογματική διδασκαλία και οι νοθεύσεις της από τις αρχές του τέταρτου αιώνα μέχρι και τήν Τρίτη Οικουμενική Σύνοδο*, Αθήνα 2004 (έφεξις: Σκουτέρη, *Ιστορία Δογμάτων Β*), σ. 285.

² J. Mc Guckin, *Saint Cyril of Alexandria: the Christological controversy. Its history, theology and texts*, New York 1899, σ. 1-3, Συναφώς, βλ. Παπαδόπουλου, Στ.,

Στό συγκεκριμένο πόνημα ασχολούμαστε μέ τήν περί Υίου διδασκαλία μέσα από τό ἔργο του «Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος» πού διαιρεῖται σέ ἑπτά λόγους.

Ἡ μελέτη μας δέν περιορίστηκε μόνο στό συγκεκριμένο ἔργο τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀλλά ἐπεκτάθηκε σέ ὁλόκληρο τό δογματικό ἔργο του, θέλοντας νά ἀποκτήσουμε κατά τό δυνατόν πιό ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς διδασκαλίας του, ὥστε νά γίνουν περισσότερο κατανοητές οἱ δογματικές ἀπόψεις του.

Ἡ ἐργασία διαιρεῖται σέ Πρόλογο, Εἰσαγωγή, σέ πέντε Κεφάλαια, σέ Ἐπίλογο – Συμπεράσματα καί Βιβλιογραφία.

Συγκεκριμένα, στήν Εἰσαγωγή γίνεται περιληπτική ἀναφορά στήν δομή τῆς ἐργασίας μέ παρουσίαση τῶν βασικότερων μερῶν τοῦ κάθε κεφαλαίου.

Στό πρῶτο Κεφάλαιο, πού φέρει τόν τίτλο «Ἡ Ὁμοουσιότητα τοῦ Υίου μέ τόν Πατέρα», ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρός ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα, ἀφοῦ προέρχεται «κατά φύσιν ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρός». Τονίζεται ὅτι ὁ ὅρος Ὁμοούσιος χαρακτηρίζει τήν κατά τήν οὐσία σχέση τοῦ Υίου μέ τόν Πατέρα. Ὁ ὅρος αὐτός, ἂν καί θεωρήθηκε «ἄγραφος», ἤτοι «ἀμάρτυρος» στήν Ἁγία Γραφή –δηλαδή δέν ἀπαντᾷ σέ αὐτήν–, ἐν τούτοις θεωρεῖται ὅτι ἐμπεριέχεται ἐννοιολογικά. Γιά τόν λόγο αὐτόν, δηλαδή ἐξ αἰτίας τῆς ἀπουσίας τοῦ ὅρου, χαρακτηρίσθηκε ἀπό τούς αἰρετικούς ὡς ἀδόκιμος γιά τόν

Πατρολογία, τόμ Γ': ὁ πέμπτος αἰώνας. Ἀνατολή καί Δύση, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2010, σ.470 (ἐφεξῆς: Στ. Παπαδόπουλου, Πατρολογία, τόμ. Γ', σ.470).

προσδιορισμό τῆς σχέσεως τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱό³. Παράλληλα ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ συγκεκριμένος ὅρος, παρ' ὅλο πού δέν χρησιμοποιήθηκε ἀρχικά ἀπὸ τοὺς Ὁρθοδόξους, δηλώνει ἀκριβῶς τὴν ταύτιση οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἄποψη πού εἶχε ἐκφραστεῖ προγενέστερα καὶ ἀπὸ τὸν Μ. Ἀθανάσιο καὶ ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο⁴.

³ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, A', SC 231, 156³⁹⁻⁴⁰ (=PG 75, 676C): «Ταύτη τοι τὸ ὁμοούσιον, καίτοι ταυτότητα φυσικὴν εὔ μάλα καταδηλοῦν» ὁ.π., SC 231, 158¹⁸⁻¹⁹ (=PG 75, 677A): «καθάπερ οἶονται καὶ φασιν, ἐξ ἀγράφου πεποιήται λέξεως». Βλ. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας (ἐφεξῆς: Ἀθανασίου), *Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου*, H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 21, 2⁵ (=PG 25, 461A-464D): «μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσιν αἱ λέξεις». Τοῦ ἰδίου, *Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους*, PG 26, 1040A: «ἀγραφοὶ εἰσιν αἱ λέξεις». Συναφῶς, βλ. Φειδᾶ, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τὴν Εἰκονομαχία*, Αθήνα 1992, σ. 464.

⁴ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, A', SC 231, 158¹⁵⁻²¹ (=PG 75, 676D-677A): «Συνιέναι γε μὴν χαλεπὸν οὐδέν, κἂν αὐτοὶ μὴ λέγοιεν, ὅτι τοῦ ὁμοουσίου τὴν δήλωσιν ἐκδεδίασί τε καὶ κιβδηλεύουσιν, οὐκ ἐπέιπερ ἡμῖν, καθάπερ οἶονται καὶ φασιν, ἐξ ἀγράφου πεποιήται λέξεως, ἀλλ' ὅτι τῆς ἀληθείας ἐστὶ παραστατική, οὐχ ἐτέρας εἶναι φύσεως τὸν Υἱὸν ἀποφαίνουσα πλὴν ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς». Συναφῶς, βλ. Ἀθανασίου, *Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους*, PG 26, 1045AB: «Καὶ ἡ τοῦ ὁμοουσίου δύναμις γινώσκεται ἐκ τοῦ μὴ εἶναι κτίσμα ἢ ποίημα τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι ὁ λέγων ὁμοούσιον οὐ φρονεῖ κτίσμα εἶναι τὸν Λόγον· καὶ ὁ ἀναθεματίζων τὰ προειρημένα ὁμοούσιον ἅμα φρονεῖ εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ· καὶ ὁ ὁμοούσιον λέγων γνήσιον καὶ ἀληθινὸν λέγει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ» βλ. ἐπίσης, Βασιλείου Καισαρείας (ἐφεξῆς: Βασιλείου), *Ἐπιστολὴ Θ' -Μαξίμῳ Φιλοσόφῳ*, 3¹⁻⁴ (=PG 32, 269B-272A): «Ἐγὼ δέ, εἰ χρή τοῦμόν ἴδιον εἰπεῖν, τὸ ὅμοιον κατ' οὐσίαν, εἰ μὲν

Τό δεύτερο Κεφάλαιο, τό όποιο φέρει τόν τίτλο «Ο άκτιστος χαρακτήρας τής ύποστατικῆς ύπάρξεως τοῦ Υίου», χωρίζεται σέ δύο ύποενότητες.

Στήν πρώτη ύποενότητα έκτίθεται ή διδασκαλία τοῦ Αρχιεπισκόπου Αλεξανδρείας ότι ό Υίός δέν εἶναι κτίσμα οὔτε ποίημα τοῦ Πατρός. Γενικότερα σημειώνεται ότι ό Υίός εἶναι ἐκεῖνος διά τοῦ όποίου δημιουργήθηκε ό κόσμος. Κατά συνέπεια δέν μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ ως ἕνα ἀπό τά δημιουργήματα, γιατί αὐτά εἶναι ἀλλότριας φύσεως ἀπό ἐκείνης τοῦ Δημιουργοῦ τους. Οντολογικά, λοιπόν, ό κτίστης διαφέρει ἀπό κάθε κτίσμα⁵.

Στήν δεύτερη ύποενότητα παρατίθεται ή διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Αλεξανδρείας γιά τήν συναϊδιότητα τοῦ Υίου μέ τόν Πατέρα. Ο Υίός, όπως καί ό Πατήρ, εἶναι Θεός. Ἄρα ύπάρχει αἰδίως καί ἀχρόνως, δεδομένου ότι ἐκεῖνος εἶναι ό δημιουργός τοῦ χρόνου. Ἐπομένως, εἶναι συναΐδιος τοῦ Πατρός⁶.

Στό τρίτο Κεφάλαιο, πού φέρει τόν τίτλο «Τό όμοδύναμον τοῦ Υίου μέ τόν Πατέρα», γίνεται λόγος γιά τήν διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρός

προσκεείμενον ἔχει τὸ ἀπαραλλάκτως, δέχομαι τὴν φωνὴν ὡς εἰς ταῦτόν τῶ όμοουσίῳ φέρουσαν, κατὰ τὴν ὑγιᾶ δηλονότι τοῦ όμοουσίου διάνοιαν».

⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Αγίας καί Όμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 206⁶⁻⁹ (=PG 75, 897D- 900A): «Θεός γὰρ οὐκ ἔστι τὸ γεγονός, ἀλλ' οὐδ' ἂν εἶεν ἔτι τῆς τοῦ πεποιηκότος οὐσιώδους ὑπεροχῆς δεικτικὰ τὰ κτίσματα, μὴ οὐχὶ μείω τε καὶ ἑτεροίως ἔχουσιν λαχόντα τὴν φύσιν, ἢ ὡσπερ ἂν νοοῖτο τυχὸν ό Δημιουργός».

⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Αγίας καί Όμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 56²¹⁻²³ (=PG 75, 1028AB): «Καίτοι μυριοὶ μὲν ὅσοι καὶ ἀναρίθμητοι παντελῶς δεδαπάνηται χρόνοι καθ' οὓς ό Υίός συναΐδιος ἦν τῶ Θεῷ καὶ Πατρί».

για κοινά φυσικά ιδιώματα τῆς Τριαδικῆς θεότητος, τὰ ὅποια ὑπάρχουν καί στά τρία πρόσωπά της. Μέσα ἀπό τίς μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀποδεικνύεται κατὰ τόν Κύριλλο ἡ κοινή θέληση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα λόγω τῆς ὁμοουσιότητος τῶν θείων προσώπων. Ὁ Υἱός χαρακτηρίζεται ὡς ζωή, φῶς, δύναμη καί σοφία, ὅπως ὁ Πατήρ. Μέ αὐτά ἐννοοῦμε τὰ χαρακτηριστικά ἐκεῖνα ιδιώματα τὰ ὅποια πηγάζουν ἀπό τήν κοινή θεία οὐσία τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ, καί ὄχι ὅτι ὁ Υἱός κατὰ μετοχή συμμετέχει σ' αὐτά⁷.

Τό τέταρτο Κεφάλαιο τιτλοφορεῖται «Ἡ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα». Ὁ Υἱός ὡς Θεός δέν εἶναι κατώτερος τοῦ Πατρός ἀλλά ἴσος μέ αὐτόν. Ἄλλωστε, στήν Τριαδική θεότητα δέν ἔχει καμία ἀπολύτως σημασία ἐάν τό ὄνομα τῆς μίας ὑποστάσεως ἀναφέρεται πρῶτο ἢ δεύτερο ἢ τρίτο σέ σειρά σέ σχέση μέ τίς ἄλλες δύο θεῖες ὑποστάσεις. Στήν Ἁγία Τριάδα, κατὰ τήν πατερική θεολογία, κανένα πρόσωπο δέν προηγεῖται τοῦ ἄλλου οὔτε καί ἔπεται αὐτοῦ, διότι μιά τέτοια ἀποψη θά συνιστοῦσε κατάλυση τῆς ὁμοουσιότητος τῶν θείων ὑποστάσεων. Ὁ Υἱός, λοιπόν, εἶναι ἴσος πρός τόν Πατέρα, γιατί προέρχεται ἀϊδίως κατὰ φύση ἀπό αὐτόν, ἴσος καί ἀπαραλλάκτως ὅμοιος μέ αὐτόν, χωρίς νά

⁷ Κυρίλλου, ὁ.π., Ε', SC 237, 310²⁰⁻²¹ (=PG 75, 957A): «Ζωή γάρ ἐστίν ὁ Πατήρ, ζωή δέ καί ὁ Υἱός». Ὁ.π., Ε', SC 237, 312¹³⁻¹⁸ (=PG 75, 957D): «Ὁ δέ γε τοῦ εἶναι καί ζῆν χορηγός οὐχ ἕτερος ἂν εἴη παρὰ τόν ἐξ αὐτοῦ πεφηνότα Υἱόν, ὅς τοῖς τοῦ Πατρός ιδιώμασιν ὑπάρχων διαπρεπῆς καί ζωῆς τῆς κατὰ φύσιν βλάστημα ζωοποιόν, ὡς ἴδιον ἀγαθόν ἐνίησι τήν ζωήν τοῖς τούτου δεδεημένοις καί ὄλην συνέχει πρός τὸ εἶναι τήν κτίσιν».

μειονεκτεῖ μέ κανένα τρόπο, καί μέσφ αὐτοῦ καί μαζί μέ αὐτόν στόν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα μαζί μέ τό Ἅγιο Πνεῦμα⁸.

Στό πέμπτο Κεφάλαιο, τέλος, μέ τίτλο «Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περί τῶν θεωνυμιῶν», ἐκτίθεται ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρός γιά τά διάφορα ὀνόματα πού ἀποδίδονται στά πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος καί διευκρινίζεται ὅτι αὐτά τά ὀνόματα, ὅπως Πατήρ καί Υἱός, εἶναι ἰδιαίτερα στό κάθε πρόσωπο. Σημαίνουν τήν σχέση πού ἔχει τό ἕνα πρόσωπο πρὸς τό ἄλλο καί δέν ἀφοροῦν ἐπ' οὐδενί στήν οὐσία τῆς Τριαδικῆς θεότητος ἢ στά κοινά φυσικά ιδιώματα⁹.

Στόν Ἐπίλογο γίνεται μία συνοπτική παρουσίαση τῶν συμπερασμάτων καί τῶν κύριων σημείων τῆς παρουσίας Διπλωματικῆς Ἔργασίας.

Τέλος σημειώνεται ἡ Βιβλιογραφία. Πρῶτα παρατίθενται οἱ Πηγές καί στήν συνέχεια, τά ἑλληνόγλωσσα καί ξενόγλωσσα Βιβλιογραφικά Βοηθήματα.

⁸ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 384²⁶⁻²⁸ (=PG 75, 1000C): «Σκοπὸς γὰρ ἀεὶ τῷ Υἱῷ τιμᾶν τὸν Πατέρα, ὅτι ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐστίν, ἴσος τε καὶ ὅμοιος κατὰ πᾶν ὅτιοῦν καὶ κατ' οὐδένα τρόπον μειονεκτούμενος».

⁹ Κυρίλλου, *Περί Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 234⁶⁻⁹ (=PG 75 720BC): «Πλὴν ἔν γε τοῖς τοιούτοις ἢ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ οὐχ ἑτερότητα τὴν ὡς Θεοῦ καθὸ Θεὸς ὑπεμφήγειεν ἄν, σημαίνει δὲ μόνον ὅτι μὴ τοιῶσδε ἐστὶ, τουτέστι μὴ γεγεννημένος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ἡ ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα

Στό ἔργο τό ὁποῖο ἐπεξεργαζόμαστε, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἤδη ἀπό τήν ἀρχή θέτει ὡς θεμέλιο λίθο τήν καθολική πίστη τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί εἰδικότερα, τήν διδασκαλία πού ἐμπεριέχεται στό Σύμβολο τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325 μ.Χ.)¹⁰.

Ἐδῶ, βέβαια, χρειάζεται νά τεθεῖ μιá μικρή παρένθεση καί νά τονιστεῖ ὅτι ὁ ὅρος «ὁμοούσιος», μέχρι τήν Α' Οἰκουμενική Σύνοδο, δέν χρησιμοποιεῖτο ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λόγω τοῦ κινδύνου παρερμηνείας πού ὑπῆρχε, διότι τόν ἴδιο ὅρο εἶχαν χρησιμοποιήσει αίρετικοί, φυσικά μέ μὴ ὀρθόδοξο τρόπο. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά θεωρεῖται ὅτι ὁ συγκεκριμένος ὅρος δέν ἦταν «θεολογικό κλειδί στίς

¹⁰ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Α'*, SC 231, 140¹⁻¹⁶-142¹⁻⁹ (=PG 75, 668BC). Βλ. καί Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 285: «Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, παντοκράτορα, πάντων ὀρατῶν τε καί ἀοράτων ποιητήν. Καί εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρός μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, Θεόν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεόν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ καί τὰ ἐν τῇ γῆ· τόν δι' ἡμᾶς τούς ἀνθρώπους καί διὰ τήν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα καί σαρκωθέντα, (καί) ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καί ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καί ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς. Καί εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν· καί ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, φάσκοντας εἶναι ἢ κτιστὸν ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ ἀναθεματίζει ἡ Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία».

ἀρχικές συζητήσεις τῶν Ὁρθοδόξων»¹¹. Ἔτσι, ὅταν ὁ Σαβέλλιος χρησιμοποιοῦσε τὴν λέξη αὐτή, «εἶχε ὡς σκοπὸ νὰ δηλώσει τὸ ἓνα καὶ μοναδικὸ θεῖο πρόσωπο, τὸ ὁποῖο ταυτιζόταν καὶ ἐξαντλοῦσε τὴν θεία οὐσία»¹². Ἐξίσου, ὅμως, καὶ ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, «ὁ κυριότερος ἐκπρόσωπος καὶ ὁ βασικότερος θεμελιωτὴς τοῦ Δυναμικοῦ Μοναρχιανισμοῦ»¹³, ὁ ὁποῖος ἔδρασε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, κατηγορήθηκε ὅτι, ὅταν ἀναφερόταν στὴν σχέση τῶν Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ἔκανε λανθασμένη χρῆση τοῦ ὄρου «ὁμοούσιος». Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποφυγὴ τῆς χρησιμοποίησης τῆς λέξης αὐτῆς ἀπὸ μεταγενέστερους Πατέρες. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ λόγια τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος: «εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπου γέγονεν ὁ Χριστὸς θεός, οὐκοῦν ὁμοούσιός ἐστι τῷ πατρὶ καὶ ἀνάγκη τρεῖς οὐσίας εἶναι, μίαν μὲν προηγουμένην, τὰς δὲ δύο ἐξ ἐκείνης, διὰ τοῦτ' εἰκότως εὐλαβηθέντες τὸ τοιοῦτον σόφισμα τοῦ Σαμοσατέως εἰρήκασιν μὴ εἶναι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον· οὐκ ἔστι γὰρ οὕτως ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα ὡς ἐκεῖνος ἐννόει»¹⁴.

Ὁ ἅγιος Κύριλλος στὴν προσπάθειά του νὰ ἀνασκευάσει τὴν διδασκαλία ὅλων ἐκείνων πού σκοπὸ εἶχαν νὰ ἀναδείξουν τὸν Πατέρα ὡς μόνον ἀληθινὸ Θεὸ ὑποβιβάζοντας τὸν Υἱὸ στὴν κατηγορία τῶν

¹¹ Παπαδόπουλου, Στ., *Πατρολογία*, τόμ Γ': ὁ πέμπτος αἰώνας. *Ἀνατολή καὶ Δύση*, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 1990, σ. 275 (ἐφεξῆς: Στ. Παπαδόπουλου, *Πατρολογία*, τόμ. Β).

¹² Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 478.

¹³ Ὁ.π., σ. 470.

¹⁴ Ἀθανασίου, *Περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνω καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων*, H.G. Opitz, *Athanasius Werke*, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 45, 4³⁻⁶ (=PG 26, 772C).

κτισμάτων,¹⁵ μνημονεύει τό χωρίο ἀπό τόν Προφήτη Ἡσαΐα : «Ἐγὼ Θεὸς πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ»¹⁶ καὶ τό χωρίο τοῦ Ἰωάννη: «Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»¹⁷ ἀναφερόμενος σέ ὅλους ἐκείνους πού θεωροῦσαν ὅτι ὁ Υἱὸς δέν τυγχάνει κατὰ φύσιν Θεὸς ἀληθινός καὶ ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα¹⁸. Σχετικά μέ τό χωρίο, λοιπόν, τοῦ Ἡσαΐα, τό ὁποῖο θεωρεῖται ὅτι ἀντιστρατεύεται τήν θεότητα τοῦ ἐνσαρκωμένου Θεοῦ Λόγου, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ὑποστηρίζει πῶς μέσα ἀπό τό ἐδάφιο αὐτό ὁ προφήτης τῆς ΠΔ ἔχει ὡς σκοπό νά καταπολεμήσει καὶ νά ἀνασκευάσει τήν ἀντίληψη περί ὑπάρξεως ἄλλων ψευδωνύμων θεῶν, νά θέσει τήν ὄντολογική διαφορά τοῦ ἑνός καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀπό τούς διάφορους προσκυνουμένους θεούς καὶ νά ἀντιστρατευτεῖ τήν λανθασμένη ἀντίληψη περί πολυθεΐας¹⁹. Ἀκριβῶς στό ἴδιο συμπέρασμα καταλήγει ἐπίσης ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας

¹⁵ Περὶ τῶν σχετικῶν ἀρειανικῶν ἀντιλήψεων βλ. *Περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνω καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων*, Ἄρειος, *Ἐπιστολὴ πρὸς Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας*, H.G. Opitz, *Athanasius Werke*, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 16, 2³⁻⁴ (=PG 26, 708D): «οἶδαμεν ἓνα Θεόν, μόνον ἀγέννητον, μόνον ἀίδιον, μόνον ἀναρχον, μόνον ἀληθινόν, μόνον ἀθανασίαν ἔχοντα, μόνον σοφόν, μόνον ἀγαθόν[...]».

¹⁶ Ἡσ. 41, 4.

¹⁷ Ἰω. 17, 3.

¹⁸ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 16³³⁻⁴³ (=PG 75, 789D-792A).

¹⁹ Ὁ.π., SC 237, 16¹¹⁻¹² (=PG 75, 792B): «Εἰς τοιγαροῦν ὁ Θεός, καὶ οὗτος ὁ ἀληθινός. Ἐκλελυτρώμεθα γὰρ ἐκ πολυθεΐας». Βλ. σχετικῶς Κ. Ἡλ. Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τόν θησαυρόν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2005, (ἐφεξῆς: Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*), σ. 214-215.

ἀναφερόμενος στό χωρίο Ἰω. 17, 3, μέ τό όποιο καί οί αίρετικοί πρέσβευαν τήν μοναδική θεότητα στό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατρός ἀπορρίπτοντας τήν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί ὑποβιβάζοντάς τον στό επίπεδο τῶν κτιστῶν ὄντων. Σέ ἀντιδιαστολή, λοιπόν, μέ τίς αίρετικές ἐρμηνεῖες, ό ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας προβάλλει τήν όμοουσιότητα τῶν δύο θείων προσώπων, τήν όποία στηρίζει μέ βάση ποικίλα άγιογραφικά χωρία. Ἀναφερόμενος άρχικά στόν εὐαγγελιστή Ἰωάννη²⁰ προσδιορίζει τήν ταυτότητα τοῦ Χριστοῦ ως ἀληθινοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.²¹ Ὁ χαρακτηρισμός πού δίνει ό εὐαγγελιστής για τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ως «ή ζωή ή αἰώνιος» διακηρύσσει ότι ό Υἱός εἶναι ἄναρχος καί προαιώνιος, ἀπαθής καί ἄτρεπτος, ὑπογραμμίζοντας πώς, ἐάν ό Υἱός ἦταν όμοφυής μέ τήν κτίση, τότε θά λογιζόταν καί ό ἴδιος ως κτίσμα καί θά ὑπέκειτο στή φθορά, κάτι πού βέβαια ἔρχεται σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν φράση «ζωή ή αἰώνιος», πού ἀνάγεται στήν αἰδία καί ἄχρονη ὑπαρξη τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ²². Καί για νά ἐνισχύσει τήν θέση του, ἀναφέρεται στόν Προφήτη Βαρούχ καί στόν Δαβίδ²³,

²⁰ Α' Ἰω. 5, 20: «Καί οἶδαμεν, ότι ό Υἱός τοῦ Θεοῦ ἦκει, καί δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν ἵνα γινώσκωμεν τόν ἀληθινόν Θεόν, καί ἐσμέν ἐν τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ό ἀληθινός Θεός καί ή ζωή ή αἰώνιος».

²¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 464³⁰⁻³³ (=PG 75, 792CD).

²² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 322²⁶⁻³²⁴³⁸ (=PG 75, 964D), ΣΤ', SC 246, 46⁹⁻¹⁵ (=PG 75, 1021BC), καί Δ', SC 237, 140²¹⁻³³ (=PG 75, 860C-861A).

²³ Ὁ.π., Γ', SC 237, 18³⁴⁻⁴⁴ (=PG 75, 792C): «Συνεισδραμεῖται δέ αὖ καί ό μέγας ἡμῖν Βαρούχ καί σαφή ποιήσεται τήν ἀνάρρησιν τῆς τοῦ Υἱοῦ φύσεώς τε καί δόξης, ὡδι καί αὐτός ἀναβοῶν, μονονουχι δέ καί δακτύλῳ καταδεικνύς

κάνοντας λόγο για την ἀληθινή Θεότητα τοῦ Υἱοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ αὐτὴ μέ τοῦ Πατρὸς²⁴, σέ ἀντίθεση μέ κάποιους αἰρετικούς, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν ὡς ἀληθινὸ καὶ μοναδικὸ Θεὸ μόνο τὸν Πατέρα²⁵,

“Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν[...] . [...]Ψάλλει δέ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν πνεύματι ὅτι “Τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Κυρίου; Καὶ τίς Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν;”» (Βαρ. 3, 36· Ψαλμ. 17,32).

²⁴ Ὁ.π., Γ', SC 237, 20³⁻⁵ (=PG 75, 793A): «Ὅτε τοίνυν μόνος ἡμῖν καὶ ἀληθινὸς εἰσκεκόμεσται Θεὸς ὁ Πατήρ, ἰσοτρόπως δὲ αὐτὸ καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχων ὁ Υἱός».

²⁵ Ὁ.π., Γ', SC 237, 14¹⁵⁻³⁰ (=PG 75, 789BC). Πρβλ. Ἀθανασίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν*, A', K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, σ. 117²⁻⁸ (=PG 26, 28D, 29A): «Υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καὶ γνήσιός ἐστι τοῦ Πατρὸς, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, Σοφία μονογενής, καὶ Λόγος ἀληθινὸς καὶ μόνος τοῦ Θεοῦ οὗτός ἐστιν· οὐκ ἔστι κτίσμα οὔτε ποιήμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας γέννημα. Διὸ Θεός ἐστιν ἀληθινός, ἀληθινοῦ Πατρὸς ὁμοούσιος ὑπάρχων». Ἐπιπροσθέτως, ὁ ἴδιος, *Κατὰ Ἀρειανῶν*, B', K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, σ. 211^{6-9,12-15} (=PG 26, 220AB): «Τίς γὰρ ἀκούων Υἱόν, οὐκ ἐνθυμεῖται τὸ ἴδιον τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας; Τίς δέ, ἀκούσας, ὅτε κατηχεῖτο κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, καὶ τῷ ἰδίῳ Λόγῳ τὰ πάντα πεποίηκεν, οὐχ οὕτως ἐδέξατο κατὰ τὴν διάνοιαν ὡς νῦν ἡμεῖς φρονοῦμεν; Τίς, ὅτε γέγονεν ἡ μιὰ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσις, οὐκ εὐθύς, ἀκούσας ἃ λέγουσιν, ἐξενίσθη, ὡς ἀλλότρια λεγόντων αὐτῶν, καὶ παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς σπαρέντα λόγον ἐπισπειρόντων; Τὸ μὲν γὰρ σπειρόμενόν ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ἐκάστη ψυχῇ, ὅτι ὁ Θεὸς Υἱὸν τὸν Λόγον, τὴν σοφίαν, τὴν δύναμιν ἔχει, καὶ ταῦτά ἐστιν αὐτοῦ εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα· φύεται δὲ εὐθύς ἐκ τῶν ῥηθέντων τὸ ἀεὶ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ ὅμοιον, τὸ ἀἴδιον τοῦ γεννήματος τῆς οὐσίας· καὶ οὐδεμία περὶ κτίσματος ἢ ποιήματος ἐν τούτοις ἔννοια».

μονοῦπόστατο καί ὄχι τρισυπόστατο.²⁶ Σέ ἀπάντηση, λοιπόν, στούς λανθασμένους ἰσχυρισμούς ὅλων ἐκείνων πού ἀπέρριπταν τήν θεότητα τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ ἱερός Πατήρ, μέσα ἀπό τίς ἀψευδεῖς μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς²⁷ ἐστιάζει τήν διδασκαλία του στήν ἀληθινή θεότητα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καί διαφαίνεται ξεκάθαρα ἡ δογματική ἀλήθεια γιά τήν ὄντως θεότητα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ. Ἔτσι, ὡς θεολογικό ἐπιστέγασμα ὅλων ὧσων ἀναφέρθηκαν ἀποτελεῖ ἡ ἀποψη ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ὁ ἀληθινός Θεός, πού προῆλθε καθ' ὑπαρξιν αἰδίως διά γεννήσεως ἀπό τόν Θεό Πατέρα καί ἔχει ὄντολογικά νοούμενη ἀσύγκριτη δόξα σέ σχέση μέ κάθε κτιστό

²⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας τε καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Α', SC 231, 194¹⁴⁻²⁶ (=PG 75, 697D), καί Ε', SC 237, 348¹⁷⁻¹⁹ (=PG 75, 980B). Στό σημεῖο αὐτό εἶναι σκόπιμο νά παραθέσουμε ἐν συντομίᾳ τήν διδασκαλία τῶν αἰρετικῶν αὐτῶν. Ὁ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καί ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος καί βασικός θεμελιωτής τοῦ Δυναμικοῦ Μοναρχιανισμοῦ, μέ τήν διδασκαλία του ἀναιροῦσε τήν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί πρέσβευε ὅτι ὁ Θεός ἀποτελεῖ μονάδα. Εἰδικότερα, ἀπέρριπτε τήν διάκριση τῶν θείων προσώπων καί θεωροῦσε ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἕνας, ὁ Πατήρ, ἐνώ ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπρόσωπες δυνάμεις. Ἐπίσης, ὁ Σαβέλλιος, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε ἀπό τήν χορεία τῶν Τροπικῶν Μοναρχιανιστῶν, διεκήρυτε μέ τίς ἀπόψεις του ὅτι ὁ Θεός δέν εἶναι τρισυπόστατος ἀλλά μονοῦπόστατος. Γιά τόν Σαβέλλιο, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα φανερώνουν τρόπους ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο. Βλ. σχετικῶς Κ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων*, τόμ. Α': *Ἡ Ὁρθόδοξη δογματική παράδοση καί οἱ παραχαράξεις της κατά τούς τρεῖς πρώτους αἰῶνες*, Αθήνα 1998, σ. 470-476.

²⁷ Ἰω. 10, 30· Α' Ἰω. 5, 20.

δημιούργημα²⁸, ακόμα και όταν έλαβε την τέλεια ανθρώπινη φύση. Η δική του δόξα, ή δόξα του ένανθρωπήσαντος Λόγου, είναι αυτή του άοράτου Θεού. Έρμηνεύοντας μάλιστα και τον τελευταίο στίχο του έδαφίου του προφήτου Βαρούχ «Μετά δέ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη»²⁹ φαίνεται ὅτι αὐτός πού λογίζεται ὡς μοναδικός καὶ ἀληθινός Θεός εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἐνσαρκωμένος Λόγος, ὁ ὁποῖος λόγω τῆς πτωχείας του καὶ τῆς κενώσεώς του ἐνδύθηκε τὴν ἀνθρώπινη φύση, παραμένοντας ὅμως κατὰ πάντα ἀληθινός Θεός³⁰.

Ὁ Νικ. Ξεξάκης σημειώνει πῶς «ὁ ἐπιθετικός προσδιορισμός “ἀληθινός” στὸν Υἱό ἔχει βαρύνουσα σημασία, γιατί ἀφενὸς μὲν δηλώνει τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρὸς μὲ τὸν Υἱό, ἀφετέρου δὲ δίνει ἔμφαση στὴν ἀληθινὴ Θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ σὲ σχέση μὲ τὴν κτιστὴ δημιουργία»³¹. Ἐπίσης, καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἀναφερόμενος στὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρὸς μὲ τὸν Υἱό δηλώνει: «καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἀνεθεμάτισε τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, τὴν δὲ τῆς

²⁸ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἀγίας τε καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 260⁴⁴⁻⁴⁸-260¹⁻⁹ (=PG 75, 929A).

²⁹ Βαρ. 3, 36.

³⁰ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 18⁴⁴-20² (=PG 75, 792D): «Ἄρ' οὖν οὐχὶ σαφέστατά γε καὶ ἐναργέστατα διὰ τῆς πῶν θεολόγων φωνῆς εἰς τε καὶ μόνος καὶ ἀληθινὸς ἀνεκρηύχθη Θεὸς ὁ μονογενής;».

³¹ Ν. Γ. Ξεξάκη, *Ὁρθόδοξη Δογματική*, τόμ. Β': *Ἡ Θεολογία τοῦ ὁμοουσίου*, Ἀθήνα 2005 (ἐφεξῆς: Ξεξάκη, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*), σ. 165. Πρβλ. Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 40¹⁷⁻²¹ (=PG 75, 1017D): «[...] Θεὸς δὲ ἀληθινὸς τοῖς κτίσμασιν οὐχ ὁμογενής». Ὁ.π., Γ', SC 237, 24²⁶⁻³⁰ (=PG 75, 796AB).

ἀληθείας πίστιν ὡμολόγησεν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅμοιον εἰρήκασι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἵνα μὴ ἀπλῶς ὅμοιος Θεῶ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ Θεὸς ἀληθινὸς πιστεύηται· ἀλλ' ὁμοούσιος ἔγραψαν, ὅπερ ἦν γνησίου καὶ ἀληθινοῦ Υἱοῦ, ἀληθινοῦ καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς»³². Ἐπιπροσθέτως τονίζει ὅτι ἡ ἔννοια «ἀλήθεια» σχετιζόμενη μὲ τὸν Υἱὸ ἀποκαλύπτει τὸ ἴδιον τῆς οὐσίας του μὲ τὸν Πατέρα³³.

Ἐπιπλέον, καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος στὸν τριακοστὸ του λόγο ἀναφέρεται χαρακτηριστικὰ στὴν ἔννοια «ἀλήθεια», στὴν ὁποία ἀποδίδει ἐνότητα καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, λέγοντας: «ἀλήθεια δέ, ὡς ἓν, οὐ πολλὰ τῇ φύσει· τὸ μὲν γὰρ ἀληθὲς ἓν, τὸ δὲ ψεῦδος πολυσχιδές· καὶ ὡς καθαρὰ τοῦ πατρὸς σφραγίς, καὶ χαρακτήρ ἀψευδέστατος, εἰκὼν δέ, ὡς ὁμοούσιον, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου πατήρ»³⁴. Πρὸς ἐπίρρωση ὅλων τῶν παραπάνω σχετικὰ μὲ τὸν ὄρο «ἀλήθεια» καὶ «ἀληθινός» στὴν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ παραθέτουμε καὶ τὴν μαρτυρία τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος θεολογώντας γιὰ τὸ «ὁμοούσιο» ὑπογραμμίζει ὅτι, ὅταν γίνεται ἀναφορὰ στὸν Υἱὸ ὡς ἀληθινὸ Θεό, δηλώνεται τὸ ἀπαράλλακτο τῆς θείας φύσης του χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμία ὑποψία γιὰ ὁποιαδήποτε παραλλαγή σὲ αὐτὴν ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Πατρὸς³⁵.

³² Ἀθανασίου, *Πρὸς Ἰοβιανὸν περὶ πίστεως*, PG 26, 817C-820A.

³³ Ἀθανασίου, *Περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνω καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων*, H.G. Opitz, *Athanasius Werke*, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 15, 3²⁶⁻³⁰ (=PG 26, 764A).

³⁴ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Περὶ Υἱοῦ. Λόγος 30, Θεολογικὸς Τέταρτος, Περὶ Υἱοῦ, Κ'*, J. Barbel, Gregor von Nazianz. *Die fünf theologischen Reden*, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1963, 20¹⁶⁻¹⁹ (=PG 36,129B). Σχετικῶς βλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 413.

³⁵ Βασιλείου, *Ἐπιστολή 9*, PG 32, 269B-272A.

Ἡ ἀληθινὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ ἡ ὁμοουσιότητά του μέ τόν Πατέρα ὑπογραμμίζεται μέ τό νά χαρακτηρίζεται ὁ Υἱός ὡς «ζωή» πού γεννᾶται ἀπό τήν Ζωή, ὅπως θεωρεῖται ὁ Πατήρ. Γιά τόν λόγο αὐτόν, ἀφοῦ ὁ Πατήρ εἶναι ἀληθινός Θεός, τό ἴδιο εἶναι καί ὁ Υἱός. Κατά συνέπεια, εἶναι ὁμοούσιος ὁ Υἱός μέ τόν Πατέρα. Ὁ Υἱός, κατά τόν Ἅγιο Κύριλλο, θεωρεῖται ὡς κατά φύσιν ζωή καί δέν θά μπορούσε νά νοεῖται ἴδιος μέ τά ποιήματα, ἀφοῦ καθίσταται ὁ χορηγός καί δοτήρ τῆς ζωῆς στήν κτίση. Καί εἶναι φυσικό νά συμβαίνει αὐτό, καθώς, ἂν ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ δέν ἦταν κατά φύσιν ζωή ἀλλά ὁμοούσιος μέ τά κτίσματα, δέν θά ἐδύνατο νά εἶναι χορηγός τῆς ζωῆς στήν κτιστή φύση καί συγχρόνως, τῆς αὐτῆς οὐσίας μ' ἐκεῖνη³⁶. Δέν εἶναι δυνατό κάποιο πρόσωπο νά εἶναι συνάμα καί ζωοποιούμενο³⁷ καί ζωοποιό, γιατί εἶναι διαφορετικός πάντα αὐτός πού χορηγεῖ τήν ζωή ἀπό αὐτόν πού τήν λαμβάνει. Ἐτσι ἀπαντώντας, λοιπόν, σ' αὐτούς πού συγκαταλέγουν τόν Υἱό μεταξύ τῶν κτισμάτων, ἐκφράζει τό ἐπιχείρημα ὅτι ὁ Υἱός εἶναι φύσει ζωή ὡς ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα³⁸. Ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Κύριλλος ὅτι, ἂν τοῦ εἶχε χορηγηθεῖ ἡ ζωή ἀπό τόν Πατέρα μέ τρόπο τέτοιο πού νά φαίνεται ὅτι μετέχει στήν ζωή καί δέν εἶναι κατά φύσιν ζωή ὁ ἴδιος, τότε ὁ Χριστός θά ὁμολογοῦσε ὅτι ὁ Πατήρ τοῦ ἔδωσε τήν ζωή («Ζωήν μοι δέδωκε ὁ Πατήρ»³⁹) καί θά ὀδηγοῦσε στό συμπέρασμα ὅτι μετέχει τῆς ζωῆς, ἐνώ ἐκεῖνος πραγματικά εἶπε «Ζῶ διά τόν

³⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Αγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 76¹⁻³⁰ (=PG 75, 825BC).

³⁷ Ὁ.π., Ε', SC 237, 304¹⁷⁻¹⁸ (=PG 75, 953B).

³⁸ Ὁ.π., Γ', SC 237, 74³² (=PG 75, 825B): «Ζωή τοιγαροῦν ἐστὶ διὰ τόν Πατέρα», καί Ε', SC 237, 304⁴³⁻³⁰⁶¹⁴ (=PG 75, 953D-955A).

³⁹ Ὁ.π., Γ', SC 237, 74⁷⁻⁸ (=PG 75, 824AB).

Πατέρα»⁴⁰. Έπομένως ἐξάγεται τό συμπέρασμα ὅτι εἶναι κατά φύσιν ἀληθινή ζωὴ ὡς ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα καί δέν ἔχει λάβει τήν ζωὴ ὡς ἀποτέλεσμα ἐξωτερικῆς χορηγίας. Καί γιά νά ἐνισχύσει τήν θέση του ἀναφέρει τό παράδειγμα τῆς φωτιᾶς καί τῆς θερμότητος, λέγοντας πῶς δέν εἶναι δυνατόν ἢ θερμότητα νά μήν θερμαίνει λόγω τῆς φυσικῆς καί οὐσιώδους σχέσεώς της μέ τήν φωτιά ἀπό τήν ὁποία ἐκπέμπεται καί ὅτι θερμαίνει ὄχι ὡς νά ἔχει λάβει αὐτή τήν ιδιότητα σάν δῶρο, ὡς ἀποτέλεσμα χορηγίας, ἀλλά ὡς ἀποτέλεσμα φυσικῆς σχέσεως λόγω τῆς κοινῆς οὐσίας τους⁴¹.

Ἐπιπλέον, ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἀναφέρεται στά λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Θεανθρώπου, τά ὁποῖα ἀποτελοῦν μαρτυρία σχετικά μέ τήν ἀληθινή θεία φύση τοῦ Υἱοῦ: «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καί ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστί»⁴², «Ὁ ἐώρακῶς ἐμέ ἐώρακε τόν Πατέρα»⁴³, «Ἐγὼ καί ὁ Πατήρ ἐν ἐσμέν»⁴⁴. Εἶναι σαφές κατά τόν ἱερό πατέρα ὅτι μέ αὐτά τά χωρία ἐκφράζεται ἡ ἐνότητα καί ἡ ταυτότητα τῆς οὐσίας τῶν θείων προσώπων.⁴⁵ Ἡ πιστοποιούμενη αὐτή σχέση Υἱοῦ καί Πατρός μέ βάση τά παραπάνω χωρία πηγάζει ἀπό τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρός μέ τόν

⁴⁰ Ὁ.π., Γ', SC 237, 74¹¹⁻¹⁸ (=PG 75, 824BC).

⁴¹ Ὁ.π., Γ', SC 237, 76⁵⁻¹³ (=PG 75, 825AB).

⁴² Ἰω. 14,10.

⁴³ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 24³² (=PG 75, 796B).

⁴⁴ Ἰω. 10,30· πρβλ. Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 24³³ (=PG 75, 796B).

⁴⁵ Ὁ.π., Γ', SC 237, 24³⁸⁻⁴¹ (=PG 75, 796BC). Βλ. σχετικῶς Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 171-172· Ξεξάκης, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 166.

Υίο⁴⁶. Φανερόνεται ὅτι ὁ Υἱός προέρχεται ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς καί ἐπιβεβαιώνεται ἡ φυσική ταυτότητα τῆς σχέσεως Υἱοῦ καί Θεοῦ Πατρὸς. Εἶναι ζωὴ ὁ Υἱός «κατ’ οὐσίαν», ὅπως καί ὁ Πατήρ, ἀπό τόν ὁποῖο προέρχεται ὁ Υἱός. Ὁ Λόγος εἶναι τέτοιας φύσεως, ὅπως ἐκεῖνος πού τόν γέννησε. Ὑπάρχει λοιπόν ταυτότητα τῆς φύσεως μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν θείων προσώπων⁴⁷. Ἀλλά καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, στηριζόμενος στά πύ πάνω χωρία, ἀναφέρεται στό ὁμοούσιο τῶν δύο θείων προσώπων καί στήν κατ’ οὐσίαν θεότητα τοῦ Υἱοῦ⁴⁸.

Τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα ἀλλά καί τήν ὄντολογική διαφορά τοῦ Υἱοῦ μέ τήν φύση τῶν κτισμάτων ἐκφράζει πάλι ὁ ἅγιος Κύριλλος μέσα ἀπό τά χωρία τοῦ κατά Ἰωάννην εὐαγγελίου: «οὐκ εἰμί ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου

⁴⁶ Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 218.

⁴⁷ Ὁ.π., σ. 236. Βλ. σχετικῶς Εἰρ. Ἀρτέμη, *Ἡ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτη*, καί ἡ σχέση της μέ τήν διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, (ἐφεξῆς: Ἀρτέμη, *Ἡ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτη*), σ. 216.

⁴⁸ Ἀθανασίου, *Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους*, PG 26,1044AB: «τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον καὶ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἴη, ἢ πῶς ἂν τις ὀνομάσειεν αὐτό, ἢ ὁμοούσιον; Ἄ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ ἐν τῷ Υἱῷ, Υἱῷ δὲ οὐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ’ οὐσίαν, καὶ τοῦτο ἐστὶν “ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν” καὶ “Ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα”».

τούτου ἐστέ»⁴⁹, «Ἵμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί», «Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστί»⁵⁰.

Πρέπει νά ἀναφερθεῖ ὅτι χρησιμοποιώντας αὐτή τήν μαρτυρία τῆς Γραφῆς, ὁ Κύριλλος τεκμηριώνει τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ, τήν κατά φύσιν δηλαδή θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί τήν διαφορὰ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ μέ τά κτιστά ὄντα⁵¹. Ἡ διαφορὰ αὐτή μεταξύ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἀκτίστου φύσεως καί τῶν κτισμάτων τονίζεται ἐμφατικῶς καί μέ τό τοπικό ἐπίρρημα «ἄνωθεν», τό ὁποῖο δέν προσδιορίζει ὕψος τοπικό ἀλλά δηλώνει τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ καί Πατέρα, καθώς καί τήν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς αἰδία προέλευση τοῦ Υἱοῦ⁵². Φανερώνει τήν ὄντολογική διαφορὰ μεταξύ τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ καί τῶν κτισμάτων. Καί αὐτό σέ ἀντίθεση μέ τούς Ἀρειανούς, πού ὑποστήριζαν πώς ἡ λέξη «ἄνωθεν» παραπέμπει στήν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ προέλευση τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τήν προέλευση τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, καί ὅτι ὁ Υἱός δέν εἶναι ἴδιας φύσεως μέ τά δημιουργήματα ἀλλά κάτι ἐνδιάμεσο μεταξύ θείας φύσεως καί κτισμάτων, ἀνώτερος βέβαια ἀπό τήν ἀνθρώπινη φύση, ὄχι ὅμως τέλειος Θεός καί ὁμοούσιος

⁴⁹ Ἰω. 8,23· πρβλ. Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, A, SC 231, 158²⁷⁻²⁸ (=PG 75, 685A).

⁵⁰ Ἰω. 3,31· πρβλ. Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, A SC 231, 158²⁹⁻³¹, (=PG 75, 677AB).

⁵¹ Ὁ.π., A, SC 231, 158³³⁻³⁵ (=PG 75, 677B).

⁵² Ὁ.π., A, SC 231, 204¹⁸⁻²⁰ (=PG 75, 704B): «Ὅτι γάρ τὸ ἄνωθεν οὐχ ὑψωμάτων ἐστὶ τοπικῶν σημαντικόν, ἀλλ' αὐτὴν ὑποδηλοῖ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίαν».

μέ τόν Πατέρα.⁵³ Εἶναι σημαντικό ἐδῶ νά τονίσουμε ὅτι καί οἱ ἄγγελοι ὡς δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατο νά ὑπερτεροῦν ὅλων, γιατί βέβαια μπορεῖ μέν νά ἔχουν προέλευση ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλά ἀποτελοῦν κτίσματα τοῦ Θεοῦ. Ὑπό τήν ἔνοια αὐτή, μόνο ὁ Τριαδικός Θεός ὡς ἄκτιστος εἶναι ὑπεράνω ὅλων. Ἐπομένως, τά παραπάνω χωρία καταδεικνύουν τήν ἐκ Θεοῦ Πατρός προέλευση τοῦ Υἱοῦ. Καί μάλιστα, στήν συνέχεια τῶν λόγων του, γιά νά καταδείξει τήν ὄντολογική διαφορά τοῦ Υἱοῦ ἀπό τήν κτιστή φύση τῶν ἀγγέλων, ἀναφέρεται σέ σχετικό χωρίο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου, «πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καί πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστί, καταβαῖνον ἐκ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα»⁵⁴, ἐξηγώντας ὅτι τό «ἄνωθεν» δέν ἀναφέρεται στήν ἀγγελική τάξη, ἀλλά στήν φύση τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι κατά τήν φύση πάνω ἀπ' ὅλα καί θεωρεῖται ἕνας καί ἀληθινός Θεός⁵⁵. Ἐμφαίνεται λοιπόν μέ τόν τρόπο αὐτόν ἡ ὄντολογική διαφορά τοῦ Υἱοῦ μέ τά κτίσματα, εἴτε τά οὐράνια, ὅπως οἱ ἄγγελοι, εἴτε τά ἐπίγεια, ὅπως οἱ ἄνθρωποι. «Τί γάρ ἂν εἴη τό ἄνωθεν ἢ ὅτι που πάντως ἐκ τῆς ἀνωτάτω καί ὑπερανισχύουσης τὰ πάντα

⁵³ Βλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογματῶν Β'*, σ. 106: *Ἡ Ἐκθεσις Πίστεως τοῦ Ἀρείου καί τῶν ὁμοφρόνων του πρός τόν Ἀλέξανδρο Ἀλεξανδρείας*: «κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων».

⁵⁴ *Ἰάκ.* 1,17.

⁵⁵ Κυρίλλου, *Περί Ἀγίας τῆς καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Α', SC 231, 204²⁷⁻³¹ (=PG 75, 704C): «Ἡ γάρ "ἄνωθεν" τί ἐστί, τουτέστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων, καί διὰ τοῦτο Θεός μόνος δὲ εἷς "ἄνωθεν" ὁ Υἱός· ὁ ἴδιος, *Ἡ Βίβλος τῶν Θησαυρῶν περὶ τῆς ἀγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος* (ἐφεξῆς: *Θησαυρός*), PG 75, 545A: «Τὸ ἄνωθεν ἐν τούτοις οὐδὲν ἕτερον οἶμαι σημαίνειν, ἢ τὸ ἐκ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας».

φύσεως; Τί δὲ τὸ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου ἢ ὅτι τῆς πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν γεννητῶν ὁμοφυΐας ἀπήλλακται, πηγὴν ἔχων μόνος τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα Θεόν;»⁵⁶. Ὡς ἐπίρρωση τῶν λόγων του ἀναφέρει καὶ τὸ χωρίο ἀπὸ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆ «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», μέσα στό ὁποῖο διαφαίνεται σαφέστατα τὸ πόσο ἀνώτερος ὄντολογικά εἶναι ὁ σαρκωμένος Λόγος ἀπὸ τὴν φύση τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων⁵⁷.

Τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ καὶ μέσα ἀπὸ τὴν δημιουργία μὲ τὴν παρατήρηση τοῦ κτιστοῦ κόσμου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἀκτινοβολία αὐτοῦ ἢ ἡ θερμότητά του⁵⁸. Τὸ ὁμοούσιο τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καταχρηστικά παρομοιάζεται μὲ τὴν ἀκτινοβολία πού ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ δὲν ἐπιφέρει σέ ἐκεῖνον μερισμὸ ἢ διαίρεση ἢ ἐλάττωση

⁵⁶ Τοῦ ἰδίου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, A, SC 231, 158³¹⁻³⁵ (=PG 75, 677AB). βλ. Βαρβ. Στ. Πολίτου, *Ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, μ.δ., Ἀθήνα 2009 (ἐφεξῆς: Πολίτου, *Ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*), σ. 42: «Κατὰ συνέπεια, ὁ “ἄνωθεν ἐρχόμενος” Υἱός, ὄντας ἀνόμιος, ἑτεροφυῆς καὶ ὑπερκείμενος ὄντολογικά τῶν κτισμάτων, κατέχει αὐτὴ τὴν ὑπεροχὴ ὡς οὐσιῶδες ἰδίωμα τῆς φύσεώς του, ἀφοῦ εἶναι ὁμοφυῆς μὲ τὸν γεννήσαντα αὐτόν Πατέρα».

⁵⁷ Ὁ.π., B', SC 231, 284¹⁴-286¹⁹ (=PG 75, 748CD): «"[...] Τίτι γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων· Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· καὶ πάλιν· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου; Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικά πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;» (Ἐβρ. 1,13). βλ. σχετικῶς Χρ. Βούλγαρη, *Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν*, Ἀθήναι 1993, σ. 133-134.

⁵⁸ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, B', SC 231, 328⁵-330³⁶ (=PG 75, 772D-773BC).

στήν φύση του. Κατά τόν ἴδιο τρόπο, ἡ προέλευση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς δέν ἐπιφέρει «μερισμό ἢ διαίρεση ἢ ἐλάττωση» στήν φύση τοῦ Υἱοῦ⁵⁹.

Ὁ Κύριλλος, λοιπόν, χρησιμοποιώντας καί αὐτός τό παράδειγμα τοῦ ἡλίου μέσα ἀπό τήν κτιστή πραγματικότητα, προσπαθεῖ νά δείξει κατ' ἀναλογίαν τό ὁμοφυές καί τό ὁμοούσιον τῶν δύο θείων προσώπων. Ἡ φύση τοῦ ἡλίου ἀποτελεῖ τήν ρίζα γιά ὅ,τι προέρχεται ἀπό αὐτόν, ἐπομένως καί γιά τήν ἀκτινοβολία τήν ὁποία ἐκπέμπει. Ὅποτε, ὅ,τι προέρχεται ἀπό αὐτή τήν φύση τοῦ ἡλίου δέν μπορεῖ νά εἶναι διαφορετικό ὡς πρός τήν οὐσία του.⁶⁰ Κάτι πού ἔχει ἐπισημάνει ὁ Κύριλλος καί σέ ἄλλο ἔργο του: «Σύνεστι γὰρ ἀεὶ τῷ Πατρὶ, ὡς φωτὶ τὸ ἀπαύγασμα. Θεὸς ἄρα Υἱὸς οὐ πεποιημένος, καθάπερ ἐκεῖνοι ψευδόμενοι λέγουσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς Πατρὸς οὐσίας προελθὼν γνήσιον γέννημα»⁶¹, χωρὶς φυσικά καμία ἀλλοίωση στήν οὐσία τοῦ Πατρὸς.

Στό σημεῖο αὐτό γίνεται φανερὴ ἡ ἐπιρροή πού ἔχει δεχθεῖ ὁ Κύριλλος ἀπό τήν θεολογική διδασκαλία τοῦ προκατόχου του Ἀθανασίου. Ὁ τελευταῖος στήν προσπάθειά του νά καταδείξει τήν ἐνότητα τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό καί τήν σχέση ὁμοουσιότητάς τους

⁵⁹ Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 174. Βλ. σχετικῶς καί Εξετάκη, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 136. Ἐπίσης, βλ. Σκουτέρη, «Κεφάλαιο ΣΤ': Ἡ θεολογία τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων», στο: *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 412: «Καί κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Θεολόγο ὁ Υἱὸς εἶναι φῶς ὄχι κατά μερισμόν, ἀλλὰ ὅμοιος τοῦ πρώτου φωτός, "φῶς ἐκ φωτός ἀνάρχου"».

⁶⁰ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 32¹⁰-34⁴² (= PG 75, 800CD-801A). Πρβλ. Ἀρτέμη, *Ἡ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη*, σ. 211.

⁶¹ Κυρίλλου, *Θησαυρός*, PG 75, 117B.

χρησιμοποιεῖ τήν σχέση ἡλίου καὶ ἀπαύγασματος. Ἔτσι σημειώνει: «ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἓν εἰσί, καὶ τοῦτο ἓν ἐκείνω δείκνυται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἓν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν, ὥστε τὸν ὄρῳντα τοῦτο βλέπειν κάκεῖνο. Τὴν δὲ τοιαύτην ἐνότητα καὶ φυσικὴν ιδιότητα πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσαιεν ἢ ὁμοούσιον γέννημα;»⁶² Σὲ ἄλλο του πάλι ἔργο ὁμολογεῖ ὅτι στὴν περίπτωση τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀπαύγασματος δέν μειώνεται τὸ φῶς ἐξ αἰτίας τοῦ ἀπαύγασματος, ἀλλὰ διατηρεῖ ἀναλλοίωτη τὴν ἀκεραιότητά του καὶ, ὅπως τὸ ἀπαύγασμα ὑπάρχει ὡς «γέννημα ἀληθινόν» τοῦ φωτός, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι τέλειος καὶ ἀληθινός καὶ κατὰ φύσιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»⁶³.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἐπικαλεῖται περαιτέρω τὴν ρήσιν τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, «ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με»⁶⁴, ὥστε νὰ καταδείξει τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ἐπιπλέον,

⁶² Ἀθανασίου, *Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου*, H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 24, 2⁴-3¹ (=PG 25, 457C).

⁶³ Τοῦ ἰδίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Β'*, K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 33² (=PG 26, 217A): «Ὁρῶμεν καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ ἡλίου ἰδίον τε αὐτοῦ ὄν, καὶ μὴ διαιρουμένην μηδὲ μειουμένην τὴν οὐσίαν τοῦ ἡλίου, ἀλλ' αὐτὴν τε ὀλόκληρον οὔσαν, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τέλειον καὶ ὀλόκληρον, καὶ μὴ μειοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' ὡς γέννημα ἀληθινὸν ἐξ αὐτοῦ. Συνορῶμεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον, ὀλόκληρον μένοντα τὸν Πατέρα»· πρβλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 478.

⁶⁴ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 286⁴⁴ (=PG 75, 944C)· Ἰω. 12, 45.

βασιζόμενος στό χωρίο «Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί καί τὰ σὰ ἐμὰ»⁶⁵ υπογραμμίζει γιά ἄλλη μία φορά τήν ὁμοουσιότητα αὐτῶν καί τήν ταυτότητα τῆς φύσεως τῶν δύο προσώπων. Ἐπομένως, ἡ θεία φύση τοῦ Υἱοῦ δέν μπορεῖ νά εἶναι κατώτερη ἀπό ἐκείνη τοῦ Πατρὸς οὔτε νά ὑπολείπεται σέ κάτι ὡς πρὸς τήν οὐσία, γιατί τότε αὐτό θά ἔπρεπε νά συμβαίνει καί στήν φύση τοῦ ἴδιου τοῦ Πατρὸς⁶⁶. Ἡ ὁμοουσιότητα αὐτή κατά τόν Κύριλλο ἀναδεικνύεται ἐπίσης καί μέσα ἀπό τόν χαρακτηρισμό τοῦ Υἱοῦ ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Ὑποστηρίζει λοιπόν ὁ ἱερός πατήρ ὅτι, ὅπως σέ μία εἰκόνα δέν ὑπάρχει τίποτε διαφορετικό ἀπό τό νά εἶναι ἀκριβές ἀντίγραφο τοῦ πρωτοτύπου, ἔτσι καί αὐτός ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Υἱοῦ ὡς «ἀπαραλλάκτου εἰκόνας τοῦ Θεοῦ Πατρὸς» διασφαλίζει τήν φυσική ὁμοιότητα καί ταυτότητα τῆς οὐσίας τους⁶⁷.

⁶⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, E', SC 237, 288⁶ (=PG 75, 944C). Ἰω. 17, 10.

⁶⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, E', SC 237, 288⁶⁻⁹ (=PG 75, 944D).

⁶⁷ Ὁ.π., SC 237, 286⁴³⁻⁴⁶ (=PG 75, 944D). Ἀναλόγως θεωρεῖ καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος μέσα ἀπό παρόμοιο χωρίο τῆς Ἀγίας Γραφῆς τήν ὁμοουσιότητα τῶν προσώπων τῆς Ἀγίας Τριάδος, τήν ὄντολογική ταυτότητα τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ ὡς ἀληθινοῦ γεννήματος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἀλλά καί τήν διαφορὰ πού ὑπάρχει στήν φύση τοῦ Υἱοῦ μέ τά κτιστά ὄντα. Βλ. Ἀθανασίου, *Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους*, PG 26, 1041D-1044A: «Πάλιν δὲ εἰπάτωσαν, εἰ δύναται τὰ γεννητὰ εἰπεῖν· “Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὰ ἐστί;” Ἐχει τὸ δημιουργεῖν, τὸ αἰδῖον, τὸ εἶναι παντοκράτωρ, τὸ ἄτρεπτον. Τὰ δὲ γεννητὰ οὐ δύναται ἔχειν τὸ δημιουργεῖν, κτιστὰ γὰρ ἐστίν, οὐδὲ τὸ αἰδῖον, ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι, οὐδὲ τὸ παντοκράτωρ καὶ ἄτρεπτον, κρατούμενα γὰρ καὶ τρεπτῆς φύσεως ἐστίν, ὥσπερ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν. Οὐκοῦν εἰ ταῦτα τοῦ Υἱοῦ

Πράγματι, καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ὑποστηρίζει ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὅτι ὁ Υἱός, ὅταν λέγεται ὅτι εἶναι εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀποτελεῖ χαρακτηρισμό πού ἐκφράζει τὴν ὁμοφυΐα τῶν δύο θείων προσώπων ἀλλὰ καὶ τὴν ὄντολογικὴ διαφορά τοῦ Υἱοῦ μέ τὰ κτιστά ὄντα⁶⁸. Ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Λόγου ὡς εἰκόνας τοῦ Πατρὸς ὑπάρχει ἀρχικά στὸν ἀπόστολο Παῦλο⁶⁹, ὁ ὁποῖος τονίζει τὴν σχέση τοῦ Χριστοῦ μέ τὸν Πατέρα. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἐνυπόστατη, καὶ δηλώνει τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Λόγου μέ τὸν Πατέρα. Ἐπιπλέον, γιὰ τὸν Υἱό – Λόγο μαζί μέ τὴν λέξη «εἰκόν» χρησιμοποιεῖται καὶ ἡ

ἐστιν, οὐκ ἐξ ἀρετῆς, ὡς εἵπομεν, ἀλλὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι δηλονότι, ὡς εἶπεν ἡ σύνοδος· οὐκ ἐξ ἄλλης οὐσίας ἐστίν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς, ἧς ἐστι καὶ ταῦτα ἴδια. Τὸ δὲ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἴδιον, καὶ αὐτῆς γέννημα, τί ἂν εἴη ἢ πῶς ἂν τις ὀνομάσειεν αὐτό ἢ ὁμοούσιον; Ἄ γὰρ βλέπει τις ἐν τῷ Πατρὶ, ταῦτα βλέπει καὶ ἐν τῷ Υἱῷ, Υἱῷ δὲ οὐκ ἐκ μετουσίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν».

⁶⁸ Βλ. Π. Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία: Περίοδος Θεολογικῆς Ἀκμῆς Δ' καὶ Ε' αἰώνες*, τόμ. Γ', ΠΙΠΜ, Θεσσαλονίκη 1987 (ἐφεξῆς: Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*), σ. 486. Βλ. σχετικῶς καὶ Ἀθανάσιος, *Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Β'*, Κ. Metzler and K. Savvidis, *Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung*, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 49³ (=PG 26, 252AB): «Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῆ οὐσία ἐστίν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστίν, καὶ μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ Υἱὸς ἐστίν οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῆ οὐσία ἐστίν· ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται. Εἰ δὲ μὴ ἀρχὴ ἐστίν, οὐδὲ κτίσμα ἐστίν, ἀλλ' εὐδῆλον ἂν εἴη, ὡς τῆ οὐσία καὶ τῆ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκε, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν· τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὁμοίωσις καὶ εἰκὼν ἐστὶ, μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων».

⁶⁹ Κολ. 1,15: «ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως».

λέξη «χαρακτήρ», ή οποία εκφράζει μεγαλύτερη, απόλυτη θά λέγαμε, ακρίβεια συγκριτικά μέ τήν λέξη «εικόνα», πού χρησιμοποιεῖται, γιά νά δηλώσει τήν σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα – Θεό⁷⁰. Ὁ ὄρος «χαρακτήρ», ἀπό τό ρήμα χαράσσω, σημαίνει τήν σφραγίδα, τό ἐκτύπωμα. Ἐπομένως, ὁ Χριστός εἶναι ὁ «χαρακτήρ», ή «σφραγίδα», τό «ἐκτύπωμα» τῆς ἀϊδιότητος τοῦ Θεοῦ Πατρός, δηλαδή τῆς αἰωνίου φύσεως αὐτοῦ. Εἶναι ή ζῶσα σφραγίδα τοῦ Θεοῦ Πατρός, δηλαδή ὁμοούσιος πρός αὐτόν⁷¹.

Ἔτσι καί ὁ Κύριλλος στό ἐν λόγω ἔργο του χρησιμοποιεῖ ἀρκετές φορές τήν λέξη «χαρακτήρ» γιά νά τονίσει τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρός μέ τόν Υἱό⁷². Ἴσως, στό σημεῖο αὐτό φαίνεται καί ή ἐπίδραση στόν ἀλεξανδρινό πατέρα τοῦ Καππαδόκη θεολόγου Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ. Ὁ τελευταῖος, μέ τόν προσδιορισμό τοῦ Υἱοῦ ὡς «χαρακτήρος τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός», εκφράζει τό ὅτι ὁ Υἱός

⁷⁰ Ἀρτέμη, *Τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως στούς δύο διαλόγους*, «Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς» καί «Ὅτι εἷς ὁ Χριστός», τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἐκκλησιαστικός Φάρος ΟΕ'* (2004) σ. 62 (ἐφεξῆς: Ἀρτέμη, *Τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως στούς δύο διαλόγους*).

⁷¹ Βλ. Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 181-182: «Ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Υἱοῦ ὡς “χαρακτήρος” (σφραγίδας, ἐκτυπώματος) τῆς “ὑποστάσεως” τοῦ Πατρός παριστᾶ μέ τόν χαρακτηριστικότερο τρόπο τό κατά τήν οὐσία ἀπαράλλακτον τοῦ Υἱοῦ πρός τόν Πατέρα». Βλ. ἐπίσης Ἀρτέμη, *Τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως στούς δύο διαλόγους*, σ. 62.

⁷² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 284⁴-286²⁸ (=PG 75, 748CD)· ὁ.π. Ε', SC 237, 300²⁷-302³⁰ (=PG 75, 952CD): «Εἰ τοίνυν λέγοιτο χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός, ἀχωρίστως τε ἅμα καί προσπεφυκός συνυπάρχοντα νόει, καί οἰονεῖ τό εἶδος αὐτοῦ τοῦ γεγεννηκότος». Βλ. σχετικῶς Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 412.

εἶναι κατά πάντα τέλειος Θεός καί ἰσότημος κατά φύση πρὸς τὸν Πατέρα⁷³.

Μέ τὴν προσηγορία «Υἱός», ἐπίσης, προσπαθεῖ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας νά πιστοποιήσει τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τὸν Πατέρα: «[...] τί δήποτε [...] ὡς κατ' ἀλήθειαν Θεός ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος, εἴπερ ἐστίν οὐχ Υἱός;»⁷⁴. Στὸν τέταρτο Λόγο του «περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος» ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ὄνομα «Υἱός», ἀναφερόμενο στό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, καταδεικνύει καὶ τὴν θεότητά του καὶ τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα καὶ ἐνότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ⁷⁵. Τὸ ὄνομα «Υἱός» χρησιμοποιεῖται πρὸς δήλωση τῆς σχέσεως τοῦ

⁷³ Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 29. Θεολογικός τρίτος, Περί Υἱοῦ, IZ', J. Barbel, Gregor von Nazianz. Die fünf theologischen Reden, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1963, 171-11 (=PG 36, Λόγος 29, 96BC): «Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐκ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν τῶν φωνῶν, τοῦ Υἱοῦ τὴν θεότητα καὶ κατειλήφαμεν καὶ κηρύσσομεν. Τίνων τούτων; Τῆς Θεός, τῆς Λόγος, ἐν ἀρχῇ, ὁ μετὰ τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀρχὴ· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος [...] Ἐπειδὴ Υἱός μονογενής [...] Ἀπαύγασμα, Χαρακτήρ, Εἰκὼν Σφραγίς. Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».*

⁷⁴ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ', SC 237, 146⁹⁻¹⁰ (=PG 75, 864CD).*

⁷⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ', SC 237, 146³²⁻³⁴ (=PG 75, 864C): «Υἱός οὖν ἡμῖν, ὧ Ἑρμεία, καὶ οὐ ποίημα τό ἐκ Θεοῦ πεφηνός κατά φύσιν καὶ οἰσιωδῶς γέννημα κατ' ἀλήθειαν». Βλ. σχετικῶς Πολίτου, *Ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*, σ. 61: «Ἡ λέξη “Υἱός” φανερῶνει τὴν ιδιότητα τοῦ Λόγου ὡς γεννήματος τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπομένως, τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα τῆς Θεότητος. Ἡ προσηγορία “Υἱός” ἐμφαίνει, σύμφωνα μέ τὸν Κύριλλο, τὴν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προέλευση τοῦ*

Λόγου μέ τόν Πατέρα, τήν ἀπαράλλακτη δηλαδή ὁμοίότητα κατά τήν οὐσία, φανερώνοντας ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ἀληθινό ἐκ φύσεως καί φύσει γέννημα τοῦ Πατρὸς, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς⁷⁶. Ἐπίσης, μέσα ἀπό τήν ἀνάλυση αὐτή τοῦ Κυρίλλου, μπορεῖ κάποιος νά διαπιστώσει τήν ἐπιρροή πού ἄσκησε πρὸς τόν ἱερό πατέρα ὁ προκάτοχός του Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι σέ ἀντίθεση μέ τήν υἰότητα τῶν λογικῶν ὄντων, ἡ ὁποία εἶναι προσφορά ἀπό τόν Θεό καί ὄχι κατά φύση, ἡ υἰότητα τοῦ Λόγου εἶναι κατά φύση. Ἡ πρώτη εἶναι δωρεά τοῦ Θεοῦ, ἐνώ ἡ δεύτερη τῆς «φύσεως τοῦ Πατρὸς τυγχάνει»⁷⁷, χρησιμοποιώντας μάλιστα καί τό χωρίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς πού ἀναφέρεται στήν Βάπτιση τοῦ Κυρίου: «Οὗτός ἐστι ὁ Υἱός μου ὁ

Λόγου καί κατά συνέπεια τήν ὁμοουσιότητά του μέ τόν γεννήτορα, καθώς καί τήν κατά φύσιν θεότητά του».

⁷⁶ Β. Γ. Τσάκωνα, *Ἡ χριστολογία τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου καί τῶν ἐπιστολῶν*, ἐκδ. Συμμετρία, Ἀθήνα 1994, σ. 30, 38, 161. Βλ. σχετικῶς καί Βασιλείου, *Εὐνομίου Δυσσεβούς, Ἀπολογητικός*, PG 30, 860D: «τῆς μέν Υἱοῦ προσηγορίας τήν οὐσία δηλούσης».

⁷⁷ Θεοδώρητου Κύρου, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, L. Parmentier and F. Scheidweiler, Theodoret. Kirchengeschichte, 2nd edn., Berlin, Akademie Verlag, 1954, σ. 16²¹⁻²²: «διὸ δὴ ὁ Κύριος ἡμῶν, φύσει τοῦ πατρὸς υἱὸς τυγχάνων, ὑπὸ πάντων προσκυνεῖται», καί ἐπίσης σ. 17⁴⁻¹³, «τὴν μὲν γνησίαν αὐτοῦ καὶ ιδιότροπον, καὶ φυσικὴν, καὶ κατ' ἐξάίρετον υἰότητα ὁ Παῦλος οὕτως ἀπεφήνατο, περὶ θεοῦ εἰπών· “Ὁς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν (δηλονότι τῶν μὴ φύσει υἱῶν) παρέδωκε αὐτόν”. Πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν τῶν οὐκ ἰδίων αὐτὸν ἴδιον Υἱὸν ἔφησε εἶναι. Ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ “Οὗτός ἐστι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα” γνησιότητα ἐμφανίζων σημαίνει μὴ εἶναι αὐτοῦ γνησίους υἱοὺς ἄλλους τινὰς παρ' αὐτόν. Οὐχὶ ἄντικρυς τῆς Πατρικῆς φυσικῆν ἐνδείκνυται υἰότητα;

ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα».⁷⁸ Ἐπίσης, ὁ προκάτοχος τοῦ Κυρίλλου στόν Ἀρχιεπισκοπικό θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος ὑποστηρίζει πώς τό ὄνομα Υἱός δηλώνει τό ὁμοούσιον τῶν δύο θείων προσώπων.⁷⁹

Ὁ ἱερός πατήρ θέλοντας νά καταδείξει τήν ὁμοφυΐα Υἱοῦ καί Πατρὸς δίνει ἰδιαίτερη σημασία στό ὄνομα «Μονογενής» ὡς δηλωτικό τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ. Ἔτσι λοιπόν, στήν προσπάθειά του νά ἀντιμετωπίσει ὅλους ἐκείνους πού τοποθετούσαν τόν Υἱό στά κτιστά ὄντα, χρησιμοποιεῖ τό ὄνομα «Μονογενής», γιά νά πιστοποιήσει τήν ἀΐδια γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καί νά δηλώσει ὅτι γεννήθηκε ἀπ' αὐτόν κατά φύση καί ὄχι ὅτι δημιουργήθηκε ὅπως ὅλα τά ἄλλα κτίσματα τοῦ Θεοῦ⁸⁰.

Ἀλλά καί ὁ Ὠριγένης, προκειμένου νά δηλώσει τήν θεότητα τοῦ Λόγου, ἀναφέρει μέ τρόπο χαρακτηριστικό: «Τὸ ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς νοεῖν ὑποβάλλει ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς εἶναι τὸν υἱόν.

⁷⁸ *Ματθ.* 3,17.

⁷⁹ Ἀθανασίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν*, Α', Κ. Metzler and Κ. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 9¹ (=PG 26, 28D): «[...] ἐκ τῶν θείων Γραφῶν παρησιαζόμεθα περὶ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως, καί ὡς λύχνον ἐπὶ τῆς λυχνίας τεθέαμεν λέγοντες· Υἱὸς ἀληθινὸς φύσει καί γνήσιός ἐστι τοῦ Πατρὸς, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ». Βλ. σχετικῶς *Ἐξακὴ, Ὁρθόδοξος Δογματικὴ*, τόμ. Β', Ἀθήνα 2009, σ. 154.

⁸⁰ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, τόμ. Δ', SC 237, 194³⁹⁻⁴¹ (=PG 75, 892B): «Τὸ γάρτοι μονογενής, τὸ ἐκ τινος φύσει γεγεννημένον, οὐχὶ τὸ ἐκ τέχνης ἐξειργασμένον παραδειλώσειεν ἄν·», ὁ.π., SC 237, 194²⁷⁻³⁰ (=PG 75, 892A): «ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, μονογενής δὲ αὖ ὡς οὐδενὶ τὸ σύμπαν συντεταγμένος, ἐπέιτοι μόνος ἐξέφυ, καί ἐξ αὐτῆς γεγέννηται τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καί Πατρὸς».

Οὐδὲν γὰρ τῶν κτισμάτων παρὰ πατρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου ἔχει τὸ εἶναι»⁸¹. Καί ὅπως θὰ ἐρμηνεύσει αἰῶνες ἀργότερα ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἀναφερόμενος στὴν θεότητα τοῦ Λόγου: «ἀλλ' αὐτὸς μὲν (ἐννοώντας τὸν Υἱό), ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος εἰκότως Υἱὸς μονογενῆς πρωτότοκος καὶ οὐ πρωτόκτιστος λεχθήσεται»⁸². Σέ ἄλλο σημεῖο τοῦ ἔργου του, ὁ Δαμασκηνός θὰ σημειώσῃ: «Διδάσκει οὖν ἡ ἅγια καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἅμα Πατέρα, καὶ ἅμα τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον».⁸³ Παράλληλα, ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἀναφέρει πῶς ἡ λέξις «Μονογενῆς» ὡς προσηγορία τοῦ Υἱοῦ φανερῶναι τὴν μοναδικότητα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Λόγου, ὡς μοναδικό καὶ ἀληθινὸ γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς σέ ἀντίθεση μὲ ὅλα τὰ κτιστὰ ὄντα.⁸⁴

⁸¹ Ωριγένους, *Ἐξηγήσεις εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, E. Preuschen, *Origenes Werke*, vol. 4, Leipzig, Hinrichs, 1903, 9¹⁻³.

⁸² Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Η': *Πῶς λέγεται ὁ μονογενῆς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πρωτότοκος*, PG 94, 1116B.

⁸³ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, Η': *Περί τῆς Ἁγίας Τριάδος*, PG 94, 816AB.

⁸⁴ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος Τριακοστός, Θεολογικός Τέταρτος, Περί Υἱοῦ*, K', J. Barbel, Gregor von Nazianz. *Die fünf theologischen Reden*, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1963, 20²⁻⁶ (=PG 36, 129D-129A): «Μονογενῆς δέ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως, οὐχ ὡς τὰ σώματα· Λόγος δέ, ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφές, καὶ τὸ ἐξαγγελτικόν». Βλ. σχετικῶς Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 271: «ὁ Υἱὸς δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ "Μονογενῆς" ἐξ αἰτίας τῆς κακοδόξως προβαλλόμενης κατὰ τὴν κτιστότητα ὑπεροχῆς του ἔναντι τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ἀπεναντίας

Τὴν ἀληθινὴ ἐπίσης καὶ κατ' οὐσίαν ἐνότητα τῶν δύο θείων προσώπων διαπιστώνουμε μέσα ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου, ὁ ὁποῖος κάνει λόγο γιὰ τὴν ἀληθινὴ κατὰ φύσιν γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὑπογραμμίζοντας ὅτι εἶναι κατ' οὐσίαν αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶναι καὶ ὁ Πατήρ, διακρινόμενος μόνο κατὰ τὸν τρόπο τῆς αἰδίας ὑπάρξεώς του. Θεολογεῖ σχετικά μέ τό θέμα αὐτό: «Σκοπὸς δὲ ἡμῖν οὐχὶ τοῦτο φάναι ποθέν, συνωθεῖ δὲ μάλλον εἰς ὁμολογίαν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι νοεῖν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας διὰ τῆς ἀληθοῦς γεννήσεως ἀναφύναί τὸν Υἱόν, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, οὐκ εἰς ὀθνεῖαν τινὰ καὶ ἔκφυλον ἐκπεφυκότα φύσιν, ἀλλ' ὄντα τοῦτο οὐσιωδῶς ὅπερ ἂν νοοῖτο καὶ ὁ Πατήρ, δίχα μόνου τοῦ εἶναι Πατήρ⁸⁵.

Στὴν συνέχεια τῆς ἐπιχειρηματολογίας του σχετικά μέ τὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τὸν Πατέρα, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ ἱερός πατήρ χρησιμοποιεῖ ὡς δάνειο εἰκόνες οἱ ὁποῖες προέρχονται μέσα ἀπὸ τὴν κτιστὴ πραγματικότητα, γιὰ νὰ ἀναδείξει τὴν ἐνότητα καὶ ταυτότητα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς μέ τὸν Υἱό. Εἰδικότερα, συνθέτει μιὰ παρομοίωση ἀξιοποιώντας τὰ διάφορα φυτὰ πού κοσμοῦν τό

πραγματι ἐνδείκνυται νὰ ἐκλαμβάνεται καὶ νὰ καλεῖται “Μονογενής”, ὡς μόνος αὐτὸς αἰδίως καὶ κατὰ φύσιν γεννώμενος ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς· Πολίτου, *Ἡ περί τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*, σ. 62: «ἡ λέξις “Μονογενής” ἀναδεικνύει τὴν ὁμοουσιότητα καὶ τὴν ὁμοφυῖα τοῦ Υἱοῦ μέ τὸν Πατέρα καὶ τὴν ἑτεροουσιότητα αὐτοῦ πρὸς τὰ ποιήματα».

⁸⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 20²⁵-22³¹ (=PG 75, 793BC). Σύμφωνα με τὴν ἄποψη τοῦ Παπαδόπουλου (*Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2004, σ. 93), ἡ λέξις «Πατήρ» σημαίνει τὴν «ἀξίαν», καὶ ὀνομάζοντας Πατέρα τὸν Θεὸ ἀναφέρουμε τὴν ἰδιαίτερη ὑπόσταση καὶ τὴν ιδιότητά του ὡς γεννήτορα.

περιβάλλον: ὅπως κάθε ἄνθος ἀναδίδει τὴν δική του ξεχωριστή εὐωδία καὶ ὄσμη, καὶ δὲν εἶναι δυνατόν τό καθένα ἀπό τά φυτά αὐτά νά ἔχουν τὴν εὐωδία ἄλλου ἑτεροφυοῦς φυτοῦ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός, πού κατὰ τόν Παῦλο εἶναι εὐωδία τῆς ἀληθινῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ Πατρὸς⁸⁶, ἀλλά καὶ κατὰ τόν Κύριλλο, ἀφοῦ «φύτρωσε» κατὰ τρόπο ἀπερίγραπτο ἀπό τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα εὐωδιάζοντας ὅλη τὴν φύση ἐκείνου, δὲν μπορεῖ παρά νά προῆλθε ἀπό τὴν ἀληθινὴ θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ νά λογίζεται ὡς ὁμοούσιος αὐτοῦ, ἀλλά καὶ ὄντολογικά διαφορετικός ἀπό τά κτιστά ὄντα⁸⁷.

Τό «ὁμοούσιον» τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀναδεικνύεται σαφῶς κατὰ τόν Κύριλλο μέσα ἀπό τά χωρία τοῦ κατὰ *Ἰωάννην Εὐαγγελίου*⁸⁸. Ἐκεῖ διακρίνεται καὶ ἐμφαίνεται τό ὁμοδύναμον τῶν δύο θείων προσώπων καὶ καταδεικνύεται ἡ ταυτότητα τῆς ἐνέργειας τῶν ὑποστάσεων τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.⁸⁹

⁸⁶ *Β' Κορ. 2, 14*: «Τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν ὄσμήν τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ».

⁸⁷ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 130³⁷⁻¹² (=PG 75, 856AC).

⁸⁸ *Ἰω. 5,19-5,30*: « Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», «Ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐδὲν ποιῶ, ὁ δὲ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα». Βλ. καὶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246,94²⁸⁻³⁰ (=PG 75, 1049B).

⁸⁹ *Ο.π.*, ΣΤ', SC 246, 94³¹⁻⁹⁶³⁵(=PG 75, 1049BC). Βλ. καὶ Κυρίλλου, *Εἰς Ἡσαΐαν*, III, Ε', PG 70, 829A, ὅπου ὑπογραμμίζεται ὅτι ὁ Υἱὸς «ἦν γὰρ καὶ ἐστὶν ἰσοσθενὴς αὐτῷ, καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πεπληροφόρηκε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι κατὰ πᾶν ὅτιοῦν ἰσομέτρως ἔχει τῷ γεγεννηκότι (= Πατρὶ)».

Κατά τόν Αρχιεπίσκοπο Αλεξανδρείας, οί φράσεις αυτές τοῦ σαρκωθέντος Υἱοῦ καί Λόγου στό κατά Ἰωάννην Ἐυαγγέλιον⁹⁰ ὑπογραμμίζουν τήν ταυτότητα τῆς θελήσεως καί τῆς ἐνεργείας τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Πατρός. Ἡ ταυτότητα αὐτή στηρίζεται ἢ καλύτερα τεκμηριώνεται ἐπί τῆς ὁμοουσιότητας τῶν θείων ὑποστάσεων καί ἀναδεικνύει αὐτήν⁹¹. Παράλληλα διαφαίνεται ἡ ὄντολογική ἑτερότητα τοῦ Υἱοῦ ἔναντι τῶν κτισμάτων, ἡ ὁποία συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς ὁμοουσιότητάς του ἀλλά καί συναρίθμησής του ὡς «ὁμοτίμου καί ὁμοδόξου» προσώπου μέ τόν Πατέρα. Ἡ φράση τοῦ Κυρίου «οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐάν μή τι βλέπη τόν Πατέρα ποιῶντα»⁹² δέν σημαίνει, ὅπως πίστευαν οἱ Εὐνομιανοί, τήν ἑτερουσιότητα ὡς πρός τήν οὐσία τοῦ Υἱοῦ πρός τόν Πατέρα⁹³, ὅτι δηλαδή ὁ Υἱὸς ἐνεργεῖ κατά μετοχή, καί συμπερασματικά δέν ὑπάρχει ταυτότητα τῆς ἐνέργειας καί τῆς δυνάμεως τῶν δύο ὑποστάσεων. Ἀντίθετα, ὅμως, σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου, ἐξάγεται τό συμπέρασμα ὅτι ἡ ταυτότητα καί ἡ ἐνότητα τῆς ἐνεργείας, τῆς δυνάμεως καί τῆς βουλήσεως τῶν ὑποστάσεων τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ θεμελιώνεται ἐπί τῆς ὄντολογικῆς ταυτότητας τῆς οὐσίας αὐτῶν,

⁹⁰ Ἰω. 5,19.

⁹¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 102⁴⁻¹⁶ (=PG 75, 1053BC)· ΣΤ' SC 246, 116 ²⁸⁻³⁵(=PG 75, 1061AB).

⁹² Ἰω. 5,16.

⁹³ Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος κατά Εὐνομίου*, W. Jaeger, *Gregori Nysseni Opera*, vol. 1, *Contra Eunomium Libri*, Leiden: Brill 1960, σ.24²⁰⁻²⁵ (=PG 45, 249D).

ἀναδεικνύοντας τόν Υἱό ἰσότιμο φορέα τῆς θείας φύσεως καί κατά φύσιν ἀληθινό Θεό, γεννηθέντα αἰδίως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.⁹⁴

⁹⁴ Πρβλ., σχετικά μέ τήν ἄποψη αὐτή, Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίον Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 110⁴⁰⁻⁴³-110¹⁻¹¹ (=PG 75, 1057CD)· ὁ.π. 114⁸⁻¹⁸ (=PG 75, 1057CD).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ὁ ἄκτιστος χαρακτήρας τῆς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ.

1. Ὁ Υἱός οὔτε κτίσμα οὔτε ποίημα τοῦ Πατρὸς

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, προκειμένου νά προβάλει τόν ἄκτιστο χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, κάνει ἀναφορά στό σωτηριολογικό ἔργο τῆς θείας Οἰκονομίας. Ἐτσι, χαρακτηριστικά ἀναφέρει ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά παρέχει ὁ Υἱός και Λόγος σωτηρία στά κτίσματα, ἂν ἡ φύση του δέν διαφέρει ὄντολογικά ἀπό αὐτά και συγκαταλέγεται ὡς ὅμοια μέ ἐκεῖνα. Ἄλλωστε, ὅπως συμπληρώνει ὁ ἱερός πατήρ, δέν μπορεῖ ὁ Υἱός νά ἔσωσε τήν κτίση, ἂν θεωρεῖται μέρος αὐτῆς⁹⁵. Μέ τήν οικονομία, λοιπόν, τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀμαυρωθεῖσα ἀπό τήν ἁμαρτία φύση τοῦ ἀνθρώπου θεραπεύεται. Ἐτσι, ἡ ψυχὴ θά ἐπανέλθει στήν ἀρχέγονη κατάστασή της, στήν ὁποία εὐρίσκετο πρό τῆς

⁹⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ'*, SC 237, 152⁷⁻¹² (=PG 75, 868BC): «[...] Προσθεῖν δ' ἂν ὅτι και διασέσωσται κτίσις οὐδὲν τὸ σύμπαν λαβοῦσα παρὰ Θεοῦ και τῆς ἄνωθεν συνεργείας οὐ δεδημένη. Πῶς γὰρ ἡ πόθεν, εἶπερ αὐτὴ δι' ἑαυτῆς και ἐξ ἑαυτῆς τὴν λύτρωσιν ἔχει, και τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι διαμονήν; Διασέσωκε γὰρ, ὡς φασι, τὴν σύμπασαν κτίσιν, μέρος ὧν κτίσεως ὁ Υἱός». Βλ. παρόμοια καὶ Λιάκουρα, *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Κατὰ τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν. Ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας σέ ἀντιπαράθεση πρὸς τὴν Νεστοριανικὴ κακοδοξία*, Ἀθήνα 2001 (ἐφεξῆς: Λιάκουρα, *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Κατὰ τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν*), σ. 83-85.

πτώσεως. Ἡ θεραπευμένη φύση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι συνέπεια καί προέκταση τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως⁹⁶.

Ἀναφερόμενος στό μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, καταγράφει ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις γιά τόν ἄκτιστο χαρακτήρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ. Ὑπογραμμίζει λοιπόν ὅτι, ἂν ἡ φύση τοῦ Υἱοῦ ἦταν ὅμοια μέ αὐτή τῶν κτισμάτων, δέν θά χρειαζόταν νά ταπεινωθεῖ κατά τόν ἀγιογραφικό λόγο⁹⁷ καί νά λάβει τήν ἀνθρώπινη φύση, γιατί κάτι πού εἶναι ταπεινό καί κατώτερο ἀπό τήν φύση του δέν χρειάζεται νά ταπεινωθεῖ· ἀλλ' ἂν, ὅμως, ὄντολογικά εἶναι ἀνώτερο καί ὑψηλότερο ὡς πρός τήν φύση του, ἀπαιτεῖται νά ταπεινωθεῖ, γιά νά φτάσει στό μέτρο τῆς φύσεως αὐτοῦ γιά τό ὅποιο ταπεινώνεται⁹⁸. Σχετικά μέ τό σημεῖο αὐτό, ὁ Κ. Λιάκουρας ἀναφέρει «πῶς θεωρεῖται "κενούμενον" τό πρόσωπο ἐκεῖνο πού εἶναι πεπληρωμένο ὑπαρκτικῶς καί ὄχι ἐκεῖνο πού ἔχει ἀνάγκη τῆς καθ' ὑπαρξιν πληρώσεώς του. Ὡς "ταπεινούμενον" πάλι λογίζεται τό πρόσωπο ἐκεῖνο πού εὐρίσκεται σέ ἀνώτερη ὄντολογική κατάσταση καί

⁹⁶ Σκουτέρη, «Ὁ ἄνθρωπος κατά τό λόγο τῆς θείας οικονομίας», διαθέσιμο στο: <http://www.pemptousia.gr/2012/05/o-anthropos-kata-to-logo-tis-thias-ikon/>, (25 Μαΐου 2012).

⁹⁷ Φιλιπ. 2,7: «Ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών».

⁹⁸ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 224¹²⁻¹⁷ (=PG 75, 909A): «Πῶς δὲ οὐκ ὦν αὐτὸς ἐν ἀμείνοσι (πεποίηται γὰρ μεθ' ἡμῶν, ὡς γοῦν ἐκεῖνοί φασιν), ἑαυτὸν κενῶσαι λέγεται, ἢ ποίας ἂν ἐδεήθη συγκαταβάσεως, ἵνα καθεὶς ἑαυτὸν ὡς ἐξ ὑψωμάτων τῶν ὑπὲρ τὴν κτίσιν, κόσμῳ συναφθῆ καὶ κόσμου γένηται μέρος, εἰ μὴ ὑπὲρ κόσμον ἐστὶ καὶ κτίσιν;».

ὄχι ἐκεῖνο πού ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι ταπεινωμένο καί ἐλαττωμένο»⁹⁹.

Ἡ ταπείνωση τοῦ Υἱοῦ συνίσταται στό ὅτι πῆρε μορφή δούλου. Ἐδῶ πρέπει νά διευκρινισθεῖ ὅτι μορφή δούλου ὁ Κύριλλος δέν ὀνομάζει αὐτό πού φαίνεται μόνο στόν ἄνθρωπο, ἀλλά ὅλη τήν φύση τοῦ ἀνθρώπου.

Μέσα ἀπό το πλῆθος τῶν μαρτυριῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὁ Κύριλλος ὑπογραμμίζει τήν σημασία τῆς διδασκαλίας της γιά τόν ἄκτιστο χαρακτήρα τῆς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καί ἀνασκευάζει τήν ἐσφαλμένη ἀντίληψη σχετικά μέ τήν θεώρηση καί κατανόηση τοῦ Υἱοῦ ὡς κτίσματος. Ἔτσι, ὀρμώμενος ἀπό τήν διερεύνηση τῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου τοῦ βιβλίου τῶν *Παροιμιῶν* (8, 22)¹⁰⁰, τό ὁποῖο καί παρανοήθηκε ἀπό τόν Ἄρειο¹⁰¹, ὑποστηρίζει πῶς ἡ ἀναφορά τοῦ ρήματος «κτίζω» ἔχει ὡς σκοπό νά καταδείξει τήν αἰτία τῆς κενώσεως τοῦ Λόγου, δηλαδή τό μυστήριο τῆς ἔνσαρκης οικονομίας¹⁰². Ὡς ἀδιάσειστο ἐπιχείρημα

⁹⁹ Λιάκουρα, *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Κατά τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν*, σ. 99.

¹⁰⁰ *Παρ. 8, 22*: «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ».

¹⁰¹ Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 101.

¹⁰² Βλ. Λιάκουρα, *Τό μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 114: «Ἡ ἔννοια, κατά ταῦτα, τοῦ ἐπίμαχου ρήματος “ἔκτισε” θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ καί νά ἐντοπισθεῖ στήν ἀποδοχή τῆς ἀντιλήψεως ὅτι ὁ Χριστός, ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός Λόγος καί ἐνυπόστατη σοφία τοῦ Πατρός, εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διατυπώνει τήν φράση “Κύριος ἔκτισέ με ἀρχήν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ”, “ὡς ἤδη τεχθεῖς καί γενόμενος ἄνθρωπος”, ἀναφερόμενος εὐνοήτως στήν ἐν χρόνῳ λήψη τῆς κτιστῆς φύσεως, δηλαδή τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἀφοῦ θά ἐθεωρεῖτο παντελῶς ἀδιανόητο καί ἀσεβές νά γίνεται λόγος περὶ τῆς κτίσεως

χρησιμοποιεῖ χωρίο ἀπό τό ἴδιο κεφάλαιο τῶν Παροιμιῶν¹⁰³, τό ὁποῖο καταδεικνύει τήν ἀληθινή καί προαιώνια γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς¹⁰⁴. Ἐπομένως, κατά τόν Κύριλλο, ὁ ἴδιος ὁ Υἱός γεννήθηκε ἀϊδίως ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς ὡς Θεός, ἀλλά καί

του ὑπό τοῦ Πατρὸς κατά τήν θείαν οὐσία του.» Καί κατά τόν Μέγα Ἀθανάσιο, τό ρῆμα «ἔκτισε» εἶναι προσδιοριστικό τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου (Ἐπιστολή· ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος ἐωρακυῖα τήν πανουργίαν τῶν περὶ Εὐσέβιον ἐξέθετο πρεπόντως καί εὐσεβῶς κατὰ τῆς ἀρειανῆς αἰρέσεως τὰ ὀρισθέντα, PG 25, 440A: «καί γάρ καί κτίζεσθαι λέγεται, ἀλλ’ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἀνθρώπου γάρ ἴδιον τοῦτο»· ὁ.π., PG 25, 440C: «οὕτω καί ἀνθρώπῳ γενομένῳ πρέπουσα φωνή τό, Κύριος ἔκτισέ με». Βλ. συναφῶς Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, Ἀπολογητικός κατὰ Εὐνομίου, Λόγος Δ’, PG 29, 704C: «τό δέ ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ τήν μορφὴν τοῦ δούλου λαβόντος», καί ἐπίσης, Γρηγόριος Νύσσης, Πρὸς Σιμπλίκιον περὶ πίστεως, F. Mueller, Gregorii Nysseni opera, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 63¹¹⁻¹² (=PG 45, 137C): «ὁ κτισθεὶς εἰς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ οὐχ ὁ Θεός ἐστιν ἀλλ’ ὁ ἄνθρωπος».

¹⁰³ Παρ. 8,25: «Πρὸ γάρ τοι βουνῶν ἀπάντων γεννᾷ με».

¹⁰⁴ Βλ. σχετικῶς Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 129: «Ἡ ἀναφορά τοῦ χωρίου “Πρὸ γάρ τοι βουνῶν ἀπάντων γεννᾷ με” στήν γέννηση τοῦ Λόγου, τῆς ἐνυπόστατης δηλαδή σοφίας τοῦ Πατρὸς, ἀπό τόν Θεό Πατέρα πρό τῆς κτίσεως καί τῆς δημιουργίας τῶν βουνῶν πιστοποιεῖ κατὰ τόν ἐναργέστερο τρόπο τήν ἀϊδιότητα τῆς ὑπαρκτικῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ, ἀφοῦ ἡ χρῆση ἐν προκειμένῳ τοῦ ρήματος “γεννᾷ” ἀποδίδει τήν ὑπαρκτική κατὰ φύσιν προέλευση τοῦ Υἱοῦ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καί ὄχι τήν ὑπό τῶν Ἀρειανῶν προβαλλόμενη κτίση αὐτοῦ ἀπό τόν Πατέρα».

κτίσθηκε ὡς πρὸς τὴν σάρκα του –κατὰ τὴν ἐνανθρώπησή Του– ἐξ αἰτίας τῆς ἐκούσιας ταπείνωσής Του¹⁰⁵.

Ἡ ἐρμηνεία τῶν παραπάνω χωρίων ἀπὸ τὸν Κύριλλο στηρίχθηκε στὴν ἀντίστοιχη ἐρμηνεία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Καί ἐκεῖνος ἀναφέρεται στὸν ἄκτιστο χαρακτήρα τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ καί στὴν ἀληθινὴ Θεότητά του, καί ὀδηγεῖται σὲ πλήρη ἀπόρριψη ὅποιασδήποτε ἀντιλήψεως περὶ αὐτοῦ ὡς ποιήματος¹⁰⁶. Τονίζεται ὅτι ὁ Υἱὸς ὡς Λόγος τοῦ ἄκτιστου Πατρὸς εἶναι καί ἐκεῖνος ἄκτιστος καί ὄχι ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα δημιουργήματα.

Μέσα ἀπὸ τίς ἔννοιες τῶν λέξεων «Μονογενῆς» καί «Πρωτότοκος», ὁ Κύριλλος ἐκφράζει τὴν δογματικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ Υἱοῦ. Ἔτσι, ὁ ὅρος «Μονογενῆς» γιὰ τὸν ἱερό Πατέρα συνοψίζει τὴν ἄκτιστη φύση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὀνομάσθηκε «Μονογενῆς» δηλώνοντας ὅτι εἶναι Θεὸς Ἀληθινὸς κατὰ φύση γεννημένος ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς. Ὁ ὅρος «Πρωτότοκος» ἀναφέρεται καί στίς δύο γεννήσεις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλαδή στὴν

¹⁰⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 228²⁶-230⁸ (=PG 75, 912C): «[...] Οὐκοῦν ὁ αὐτὸς γεγέννηται μὲν ἐκ Πατρὸς ὡς Θεός, ἔκτισται δὲ αὐτὸ κατὰ τὴν σάρκα».

¹⁰⁶ Βασιλείου, *Εὐνομίον Δυσσεβούς*, Ἀπολογητικός, PG 30, 868BC: «Εἷς γὰρ Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Εἷς οὖν Θεὸς ἀγέννητος, ἄκτιστος, ἀποίητος. Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, γέννημα τοῦ ἀγεννήτου, οὐχ ὡς ἐν τῶν γεννημάτων, κτίσμα τοῦ ἀκτίστου, οὐχ ὡς ἐν τῶν κτισμάτων, ποίημα τοῦ ἀποιήτου, οὐχ ὡς ἐν τῶν ποιημάτων· καθὼς εἴρηται ὑπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς: “Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ. [...] Πρὸ γὰρ τοι βουνῶν ἀπάντων γεννᾷ με”».

προαιώνια από τόν Πατέρα ως ασάρκου Λόγου, καί στήν ἐν χρόνῳ κατά σάρκα γέννηση ἀπό τήν Θεοτόκο, χωρίς πατέρα. Ὁ Ἰησούς Χριστός λέγεται «Πρωτότοκος» κατά τρεις τρόπους. Πρῶτον, γιατί γεννήθηκε ἀπό τόν Πατέρα πρό πάντων τῶν αἰώνων [«ὄς (ὁ Κύριος) ἐστίν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως»]¹⁰⁷. δεύτερον, λέγεται πρωτότοκος κατά τήν ἀνθρώπινη γέννηση («καί ἔτεκε τόν Υἱὸν αὐτῆς τόν πρωτότοκον»)¹⁰⁸. τρίτον, κατά τήν δημιουργία τῆς κτιστῆς φύσεως¹⁰⁹. καί τέταρτον, λέγεται πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν («ὄς ἐστίν ἀρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν»), γιατί πρῶτος αὐτός ἀναστήθηκε, δίνοντας ἔτσι τήν δυνατότητα σέ κάθε ἄνθρωπο νά

¹⁰⁷ Κολ. 1, 18.

¹⁰⁸ Λουκ. 2, 7.

¹⁰⁹ Βλ. σχετικῶς Ἀρτέμη, *Τό μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως στούς δύο διαλόγους*, σ. 83. Ἐπίσης Κυρίλλου, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, G.-M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, Paris, 1964, SC 97, σ. 709⁴⁴⁴⁵ (=PG 75, 1244D). τοῦ ἰδίου, *Πασχάλιος Ὁμιλία Η'*, PG 77, 572C: «ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τά πάντα [...] τά πάντα δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν ἐκτισθε.». Ἀλλά καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος τονίζει: «[...] τὸ λέγεσθαι τὸν υἱὸν πρωτότοκον, οὐ διὰ τὸ συναριθμεῖσθαι αὐτόν τῇ κτίσει, λέγεται πρωτότοκος, ἀλλ' εἰς ἀπόδειξιν τῆς τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ δημιουργίας καί υἰοποίησης» (*Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος Γ'*, K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 9⁵ (=PG 26, 340C). Ἐπιπρόσθετα, ὁ Βασίλειος Καισαρείας παρατηρεῖ: «[...] πρωτότοκος κτίσεως, διὰ τὸ αἴτιος εἶναι τοῦ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν τὴν κτίσιν»: (Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, *Ἀπολογητικός κατὰ Εὐνομίου, Λόγος Δ'*, PG 29, 701C).

ἀναστηθεῖ στήν Δευτέρα Παρουσία. Ὁ χαρακτηρισμός ἔχει τήν ἔννοια «γέννηση», γιατί ἡ ἀνάσταση θεωρεῖται γέννηση¹¹⁰.

Ἐπομένως, ἂν καί οἱ δύο ὄροι χαρακτηρίζουν τό ἕνα καί τό αὐτό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ, διαφέρει ὅμως ὁ χρόνος στόν ὁποῖο ὁ καθένας ἀπό αὐτούς λαμβάνει χώρα. Ἔτσι, ὁ ὄρος «Μονογενής» συνδέεται μέ τό αἶδιο τῆς Ὑποστάσεως τοῦ Λόγου πρῖν ἀπό τήν κένωσή Του, ἐνώ ὁ ὄρος «Πρωτότοκος» ἀναφέρεται στόν καθορισμένο χρόνο τῆς σαρκώσεως. Ὅταν, λοιπόν, κατά τούς αἰρετικούς ὁ ὄρος «Πρωτότοκος» ἐνέχει κτιστά στοιχεῖα γιά τόν Υἱό καί Λόγο, ἐξηγεῖ ὁ ἱερός πατήρ ὅτι τά κτιστά στοιχεῖα ἀνάγονται μόνο στόν χρόνο τῆς κενώσεώς του. Ὁ Υἱός ἔγινε Πρωτότοκος γιά χάρη τῶν ἀνθρώπων, δηλαδή ὁ «Πρωτότοκος» χωρίς τήν ροπή στήν ἀμαρτία καί χωρίς ἡ φύση Του νά εἶναι ἀμαυρωμένη ἀπό τήν ἀμαρτία. Τό ἐπίθετο «Πρωτότοκος» ἀναφέρεται στήν πρός τήν κτίση ἐπιδειχθεῖσα συγκατάβαση, διότι γιά χάρη αὐτῆς τῆς κτίσεως ὀνομάσθηκε καί «Πρωτότοκος». Καί ἔτσι συνδυάζεται ἡ βιβλική φράση «κύριος ἔκτισέ με»¹¹¹, πού ἀναφέρεται στήν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἐφόσον τό «ἔκτισε» ἀναφέρεται στήν πρός τα κτίσματα χάρη, διότι γιά τήν σωτηρία αὐτῶν κτίζεται ὡς ἄνθρωπος, δηλαδή σαρκώνεται καί ἐνανθρωπεῖ.

Ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ λαμβάνει ὀλόκληρη τήν ἀνθρώπινη φύση χωρίς τροπή ἢ ἀλλοίωση, τήν ἀνακαινίζει καί γίνεται «Πρωτότοκος», ἀρχηγός δηλαδή αὐτῶν πού πιστεύουν στόν Τριαδικό Θεό: «Ὅτε τοίνυν ὁ συναῖδιος τῷ Πατρὶ, καί πρὸ παντὸς αἰῶνος Υἱὸς καί Μονογενής, ἐν

¹¹⁰ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237 182¹⁰-186² (=PG 75, 885BC). Συναφῶς, βλ. Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 141-148.

¹¹¹ *Παροιμ.* 8, 22.

ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς γέγονεν ἄνθρωπος, γεγέννηται δὲ διὰ γυναικός, καὶ ὠρίσθη μὲν υἱὸς κεχρημάτικε δὲ πρωτότοκος, καὶ γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς τότε καὶ ὁ φύσει πατήρ, ὀρίζει τοῦνομα, τοῖς τῆς πατρότητος, ἴν' οὕτως εἴπωμεν, ἐπόμενος νόμοις»¹¹². Ἔτσι, μόνο οἱ ἄνθρωποι θά ἀποκτοῦσαν τὴν ἀντικειμενικὴ δυνατότητα νὰ γίνουν Υἱοὶ ἐξ υἰοθεσίας καὶ θεοὶ κατὰ χάρη¹¹³.

Ἐξάλλου, ἡ «κένωση» δὲν ἐπέφερε ἀλλοίωση στὴν αἰδία ὑπαρξη καὶ στίς φυσικὲς ιδιότητες τοῦ Λόγου, ὅπως προαναφέρθηκε, ὥστε νὰ ὑποστῆ μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωση ὡς πρὸς τὰ ιδιώματα γιὰ τὰ ὁποῖα δοξάζουμε τὸν Μονογενῆ¹¹⁴, ἔστω καὶ ἂν ἐνανθρώπησε καὶ κοινώνησε μὲ τὴν ἀνθρώπινη φύση. Δηλαδή, τὸ προσηγορικὸ αὐτὸ ἐπίθετο «Μονογενής» δὲν καταργεῖται μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, ἀφοῦ δὲν παύει νὰ παραμένει τέλειος καὶ ἀληθινὸς Θεός. Παράλληλα, τὸ προσωνύμιο «Πρωτότοκος» ἀναφέρεται καὶ στὴν προσληφθεῖσα ἀνθρώπινη φύση,

¹¹² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, G.-M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, Paris, 1964, SC 97, 699³⁷-700² (=PG 75, 1229A)· πρβλ. Ρωμ. 8, 29.

¹¹³ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 186²²⁻²³ (=PG 75, 888AB): «Ἄκουε δὴ οὖν. Ἐνὸς ἐφ' ἡμᾶς ὄντος τε καὶ προσκυνουμένου τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, θεοὶ καὶ αὐτοὶ κατὰ χάριν ὠνομάσμεθα, καὶ μὴν καὶ τὴν τῆς υἰότητος πεπλουτήκαμεν δόξαν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο προὔφερεις ἡμῖν ἀρτίως;». Ἐπίσης, Ὁ.π., Δ', SC 237, 190²⁰⁻²² (=PG 75, 889A): «Ἄρ' οὐχὶ δι' Υἱοῦ κεκλήμεθα πρὸς υἰοθεσίαν οἱ πίστιν εἰσδεδεγμένοι τὴν εἰς αὐτόν, καὶ μεμορφώμεθα πρὸς αὐτόν οἰονεὶ πρὸς ἀρχέτυπον εἰκόνες;».

¹¹⁴ Ὁ.π., Δ', SC 237, 184²⁷⁻³⁰ (=PG 75, 885BC).

τήν ὄντολογικά λυτρωμένη¹¹⁵ ἀπό τὰ δεσμά τῆς ἁμαρτίας. Γιά τόν λόγο αὐτόν ἐπεξηγεῖται μέ τήν φράση «Πρωτότοκος πολλῶν υἱῶν ἐξ υἰοθεσίας» πού ἀρχίζει μέ τήν ἐνανθρώπηση. «Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν»¹¹⁶. Ἐτσι, ὁ Κύριλλος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ὄροι τοῦ ἀνθρώπινου λεξιλογίου δέν θά πρέπει νά ἀποδίδονται μέ κυριολεκτική σημασία στόν Θεό. Τό τελευταῖο ἦταν κάτι πού ἔκαναν κατά κόρον οἱ αἰρετικοί ἀναμειγνύοντας τίς ἔννοιες πού καταχρηστικά χρησιμοποιοῦνται γιά

¹¹⁵ Ὁ Απόστολος Παῦλος τονίζει τήν κυριαρχία «τοῦ θανάτου» (Εβρ. 2, 14), ἀφοῦ «ἐν τῷ Ἀδάμ» οἱ «πάντες ἀποθνήσκουσιν» (Α' Κορ. 15, 22). Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι «ἀπέθανον» (Β' Κορ. 5, 14), λόγω τῆς πτώσης τῶν προπατόρων. Ἐπειδή, ὁμως, «ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς» (Β' Κορ. 5, 14), μπορεῖ νά γίνει ἀνατροπή, δηλαδή τό «φθαρτόν» καί τό «θνητόν» νά μετατρέπονται σέ «ἀφθαρσίαν» καί «ἀθανασίαν» (Α' Κορ. 15, 53) λόγω θείας ἀγάπης. Ἀκριβῶς γι' αὐτό «ἀπέθανεν» ὁ Χριστός «ὑπέρ πάντων» τῶν ἀνθρώπων, ὑπέρ τῶν ὁποίων «ἠγέρθη» καί ἀναστήθηκε (Β' Κορ. 5, 15). Ἐτσι, ὅπως ὁ θάνατος, πού θεωρεῖται ἀφετηρία τοῦ προβλήματος τοῦ ἀνθρώπου στήν παύλεια θεολογία, ἔτσι καί ἡ «ἀνάστασις νεκρῶν» (Α' Κορ. 15, 21) εἶναι ἡ λύση τοῦ προβλήματος, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μέ τήν ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ (Ἀθανάσιος, *Κατά Ἀρειανῶν Α'*, K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 37⁶ (=PG 26, 89B): «Πάλιν υἱοῦς καλέσει ὁ καί κατὰ τήν ἀρχὴν Θεὸς οὕτω τὴν χάριν δεδωκώς»· ὁ ἴδιος, *Κατά Ἀρειανῶν Β'*, K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 59⁴ (=PG 26, 273A): «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα τὸν ἄνθρωπον δεκτικὸν θεότητος ποιήσῃ»).

¹¹⁶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ'*, SC 237, 190²³⁻²⁵ (=PG 75, 889AB).

τόν Θεό μέ βάση τίς ἀνθρώπινες σχέσεις καί τήν κοινή χρήση τῶν διαφορῶν ὄρων στήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου¹¹⁷.

Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι δύσκολο νά κατανοήσῃ τίς ἔννοιες πού ἀποδίδονται καταχρηστικά στόν Θεό, ἀφοῦ ἡ Ὑπέρτατη φύση καί τά ιδιώματά της δέν εἶναι δυνατόν νά περιγραφοῦν μέ ἄλλον τρόπο, ἀλλά μέ ἔννοιες πού εἶναι οἰκειῆς στόν ἀνθρώπινο νοῦ¹¹⁸. Οἱ αἰρετικοί, λοιπόν, σφάλλουν κατά τόν Κύριλλο, γιατί ὅσα ἀναφέρονται στήν σάρκα καί ὀφείλονται στήν ἀνθρώπινη φύση τά ἀποδίδουν ἀδιακρίτως στόν θεῖο Λόγο - τήν θεία φύση Του, πού προῆλθε ἀπό τόν Πατέρα. Τόν χαρακτηρισμό δέ «Μονογενής» καί «Πρωτότοκος», τόν ἐξετάζουν μέ βάση τίς ἀνθρώπινες σχέσεις καί ιδιότητες, δημιουργώντας ἔτσι αἰρετικές δοξασίες¹¹⁹. Ἐπιπλέον, μέ βάση ὅσα ἐλέχθησαν γίνεται ἀντιληπτό ὅτι δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἴδιος ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ νά εἶναι καί Μονογενής καί Πρωτότοκος, ἐκτός ἐάν ἀναφέρεται ἄλλοῦ τό ἕνα καί ἄλλοῦ τό ἄλλο. Εἶναι δηλαδή «Μονογενής» λόγω τῆς ἀΐδιας γέννησης αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρός. «Πρωτότοκος» δέ λόγω τῆς πρὸς τά κτίσματα συγκαταβάσεως καί τῆς ὑπ' αὐτοῦ προσλήψεως τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

¹¹⁷ Κυρίλλου, *Ἐξηγήσεις Ὑπομνηματική εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, P.E. Pusey, Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium, 3 vols, Oxford: Clarendon Press, 1872, (ἐφεξῆς: Κύριλλος, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην*), 2, σ. 155¹⁵-156⁵ (= PG 73, 177C).

¹¹⁸ Ἀρτέμη, *Ἡ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτη*, σ. 232.

¹¹⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 184³⁸-186² (=PG 75, 885CD).

Ὅσον ἀφορᾷ στὸν ὄρο «κένωση», ὀρθότερη κατανόηση ἐπιτυγχάνεται μέ τήν παράθεση χωρίων ἀπό τήν πρός Φιλιππησίους Ἐπιστολήν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅπου σημειώνεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἂν καί εἶχε θεία ὑπαρξη ἀϊδίως, ἐκένωσε τόν ἑαυτόν του παίρνοντας δούλου μορφή, χωρίς νά μειωθεῖ ἢ νά χαθεῖ μέρος ἢ τό σύνολο τῆς θεότητάς του¹²⁰.

Ἐν κατακλειδί, ὁ Θεῖος Λόγος ὑπῆρξε πάντοτε ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς καί, ὅπως θά ἐξετάσουμε παρακάτω, συναϊδῖος Αὐτοῦ καί ποτέ ποίημα καί κτίσμα, ὅπως συνέβη μέ τά ἄλλα δημιουργήματα, νοερά καί αἰσθητά, ἔμψυχα καί ἄψυχα. Γί' αὐτό, ἂν καί οἱ δύο ὄροι, «Μονογενής» καί «Πρωτότοκος», ἀντίκεινται μεταξύ τους, ὑπερισχύει στὸν Λόγο μᾶλλον τό ἰδίωμα τοῦ Μονογενοῦς, γιατί δέν ὑπάρχει ἄλλος Λόγος, ἄλλος Υἱός τοῦ Θεοῦ ἀλλά μόνον ἕνας.

¹²⁰ Λιάκουρα, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατά τόν θησαυρόν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2005, σ. 236· Κυρίλλου, *Περί Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Ε'*, SC 237, 266³⁸-268³ (=PG 75, 932CD)· ὁ.π., SC 237 328⁸-328²⁵ (=PG 75, 968A)· ὁ ἴδιος, *Ὅτι εἷς ὁ Χριστός*, G.-M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, Paris, 1964, SC 97, 730¹¹⁻¹³ καί 753²¹⁻²⁵ (=PG 75, 1281A καί 1320D): «...Θεὸς ὢν φύσει καὶ ἐκ Θεοῦ πεφηνῶς ὁ Λόγος, καθῆκεν ἑαυτόν εἰς κένωσιν, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ τεταπεινώκεν ἑαυτόν» καὶ «Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος ὁ Μονογενής, οὐχ ἵνα τοῖς τῆς κενώσεως ἐναπομείνη μέτροις, ἀλλ' ἵνα λαβὼν σὺν αὐτῇ τὰ αὐτῆς, Θεὸς ὢν φύσει, καὶ οὕτω γνωρίζηται, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασεμνύνη φύσιν ἐφ' ἑαυτῶ, μέτοχον αὐτὴν ἀποφήνας ἱερῶν καὶ θείων ἀξιωματῶν». Παρόμοια, βλ. τοῦ ἰδίου, *Κατὰ τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν*, V, Z, ACO, τόμ. 1, I, 6, σ. 106²⁻⁷ (=PG 76, 245BC)· πρβλ. Φιλίπ. 2, 6-7.

Μέσα από τήν ὄντολογική διαφορά δημιουργοῦ καί δημιουργήματος καί μέσα από τήν διαφορά πού ὑπάρχει μεταξύ τῆς φθαρτῆς φύσης τῶν δημιουργημάτων καί αὐτῆς τοῦ δημιουργοῦ καί Θεοῦ ἐξηγεῖ ὁ Κύριλλος τό ἄκτιστο τοῦ χαρακτήρα τοῦ Υἱοῦ πού ἀναφέρεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὁμοούσιας σχέσης του μέ τόν Θεό Πατέρα. Ἐτσι, κάνοντας λόγο ὁ ἀλεξανδρινός θεολόγος γιά τήν δημιουργία τοῦ κτιστοῦ καί φθαρτοῦ κόσμου, ὑπογραμμίζει ὅτι ποτέ τό δημιούργημα δέν μπορεῖ νά θεωρεῖται τῆς αὐτῆς οὐσίας μέ τήν θεία φύση, ἀλλά οὔτε τά κτίσματα θά μπορούσαν νά λογίζονται ποτέ ἀποδεικτικά τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δημιουργοῦ τους, ἐάν δέν ἔχουν κατώτερη καί διαφορετική φύση ἀπό ἐκείνην πού ἔχει ὁ δημιουργός τους. Ἀναφέρει λοιπόν ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα, σύμφωνα μέ τήν ἀδιάψευστη μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς¹²¹. Ἄν καί εἶναι δημιουργός τῶν ὄλων, ἡ θεία του φύση παραμένει πάντα ἀμετάβλητη καί κατά τήν οὐσία διαφορετική ἀπό ἐκείνη τῶν δημιουργημάτων¹²². Ἐξάλλου εἶναι ἀδιανόητο νά θεωρεῖται τό κτίσμα ἴδιο μέ τόν κτίστη ὡς πρὸς τήν οὐσία.

Ὁ Κύριλλος στηρίζεται ἐδῶ καί στήν διδασκαλία τοῦ προκατόχου του στόν θρόνο τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Μ. Ἀθανασίου, μέ τήν ὁποία ἀνασκευάζει τήν διδασκαλία τῶν Ἀρειανῶν περί κτιστότητας τοῦ Λόγου. Ὑποστηρίζει λοιπόν ὁ Κύριλλος ὅτι ὅλα τά κτιστά δημιουργήθηκαν ἐκ τοῦ μή ὄντως καί τά ἔφερε ὁ Θεός ἀπό τήν ἀνυπαρξία στήν ὑπαρξη μέ τόν Λόγο του. Τόν ἄνθρωπο, τόν ἔπλασε

¹²¹ Ψαλμ. 32,6: «Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καί τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν».

¹²² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 206²-206³⁵ (=PG 75, 897D-900C).

ὄχι μέ ἀπλό τρόπο, ὅπως τά ἄλογα ζῶα, ἀλλά μέ ἓνα τρόπο, ὥστε νά ἀποτελεῖ δική του εἰκόνα. Τοῦ μετέδωσε τήν δύναμη τοῦ δικοῦ του Λόγου¹²³. Μέ τόν ὄρο δική του εἰκόνα ἐννοεῖ τό λογικό καί τό αὐτεξούσιο, μέ τά ὅποια εἶναι προικισμένος ὁ ἄνθρωπος. Ἐπιπλέον, τό «κατ' εἰκόνα» σημαίνει τά χαρίσματα πού ἔδωσε ὁ Θεός μόνο στόν ἄνθρωπο, ξεχωριστά ἀπ' ὅλα τά πλάσματά Του, ὥστε νά ἀποτελεῖ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Αὐτά τά χαρίσματα εἶναι: ὁ λογικός νοῦς, πού προαναφέρθηκε, ἡ συνείδηση, τό αὐτεξούσιο, δηλαδή ἡ ἐλευθερία, ἡ δημιουργικότητα, ὁ ἔρως καί ὁ πόθος τοῦ ἀπολύτου καί τοῦ Θεοῦ, ἡ προσωπική αὐτοσυνειδησία καί ὅ,τι ἄλλο κάνει τόν ἄνθρωπο νά ἴσταται ὑπεράνω ὅλης τῆς λοιπῆς δημιουργίας τῶν ἐμβίων ὄντων καί νά εἶναι «ἄνθρωπος» καί προσωπικότης. Ὅ,τι δηλαδή κάνει τόν ἄνθρωπο πρόσωπο, αὐτά εἶναι τά χαρίσματα τοῦ «κατ' εἰκόνα».

Ἀντίστοιχα, ὁ Ἀθανάσιος ὑπογράμμισε ὅτι, ἂν ἦταν ὁ Υἱός καί Λόγος κτίσμα, δέν θά χρειαζόταν νά λάβει μέρος στήν δημιουργία, ἀφοῦ αὐτό πού ἔκανε θά μπορούσαν νά τό κάνουν καί τά ἄλλα κτίσματα. Ἐξάλλου δέν θά διέφερε ἀπό τά ἄλλα κτίσματα. Ἐπομένως, ἀφοῦ ὁ Θεός φέρνει στήν ὑπαρξη διά τοῦ Λόγου του αὐτά πού δέν ὑπῆρξαν, τόσο τά ὄρατά ὅσο καί τά ἀόρατα, τόσο τά λογικά ὅσο καί τά ἄλογα, τότε ὁ Λόγος δέν μπορεῖ νά ἀνήκει στά κτίσματα¹²⁴. Ἀλλά καί κατά τόν Κ. Σκουτέρη εἶναι σαφές ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ἑτεροῦσιος τῆς

¹²³ Καί σύμφωνα μέ τόν Κύριλλο δέν μπορεῖ ὁ Υἱός καί Λόγος νά θεωρεῖται κατώτερος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἢ ἐνδιάμεσος τῆς θείας καί τῆς κτιστῆς φύσεως, γιατί ὁ ὀρισμός τῆς οὐσίας εἶναι ἓνας καί δέν ἀλλάζει σέ τίποτα· βλ. Κυρίλλου, *Περί Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 220²⁸⁻³⁹ (=PG 75, 905C-D).

¹²⁴ Ἀθανασίου, *Κατά Ἀρειανῶν Β'*, 21, PG 26, 189C-192B.

κτίσεως, ἀφοῦ ἀποτελεῖ τόν κατά φύσιν Θεό – δημιουργό αὐτῆς καί ἐφόσον Δημιουργός καί ποιήματα δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι τῆς ἴδιας φύσεως¹²⁵. Καί γιά νά θέσει ἰσχυρότερα θεολογικά θεμέλια στήν ἀποψή του περί τῆς ἀκτίστου φύσεως τοῦ Υἱοῦ, ὁ Κύριλλος κάνει λόγο γιά τήν παρατήρηση τοῦ κτιστοῦ κόσμου, ἐξηγώντας ὅτι καί μόνο μέ τήν θέαση τῆς δημιουργίας ἐξάγεται τό συμπέρασμα τῆς ὄντολογικῆς διαφορᾶς τοῦ δημιουργοῦ ὡς πρός τό δημιούργημα¹²⁶.

Πράγματι, ἡ παραπάνω ἀποψη τοῦ Κυρίλλου φαίνεται νά ἰχνηλατεῖ τήν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀλεξανδρείας. Ὁ τελευταῖος ὑπογραμμίζει ὅτι ἀρκεῖ μιά ματιά στό στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, στό φυτικό καί ζωϊκό βασίλειο, γιά νά ἐπιβεβαιωθεῖ ὅτι ἀρχή τῶν πάντων εἶναι ὁ Δημιουργός Θεός¹²⁷. Ἀλλά καί κατά τόν Μ. Βασίλειο, ὅλη ἡ κτίση «σιωπῶσα βοᾷ τόν ἑαυτῆς κτίστην καί κύριον»¹²⁸.

2. Ὁ Υἱός συναΐδιος τοῦ Πατρός

Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, κατά τήν συγγραφή τοῦ ἔργου *Περί τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος*, προβαίνει σέ ἐκτενῆ ἀνάπτυξη τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περί τῆς ἀϊδιότητος τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ. Τό συναΐδιο τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα μπορεῖ νά γίνεῖ εὐκολότερα κατανοητό σύμφωνα μέ τόν Ἱεράρχη μελετώντας τήν σχέση νοῦ καί

¹²⁵ Βλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 199.

¹²⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 208³⁵⁻³⁹ (=PG 75, 900BC).

¹²⁷ Βλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Α'*, σ. 633, καί Εὐσεβίου Καισαρείας, *Εὐαγγελική Προπαρασκευή*, 14, 25, PG 21, 1276A-1280C.

¹²⁸ Βασιλείου, *Εἰς τήν ἀρχήν τῶν Παροιμιῶν*, 3, PG 31, 392B.

λόγου μέσα από την ανθρώπινη φύση. Ο λόγος προέρχεται από τον νοῦ και ὑπάρχει πάντοτε στον νοῦ. Ἐπιπλέον, οὔτε ὁ νοῦς μπορεῖ νά «φανερώσει» τὰ ὅσα προέρχονται ἀπό αὐτόν χωρίς τήν συνδρομή τοῦ λόγου. Ἐάν κάποιος θεωρεῖ ὡς ψευδῆ τόν παραπάνω συλλογισμό, τότε δέχεται τόν νοῦ ὡς ἄλογο καί τόν λόγο ἀνεξάρτητο ἀπό τήν διάνοια τοῦ ἀνθρώπου¹²⁹. Ὁ νοῦς καί ὁ λόγος εἶναι ἀλληλένδετα στον ἄνθρωπο, ἀφοῦ ὁ νοῦς «δημιουργεῖ» τίς σκέψεις καί ὁ λόγος τίς «ἐξάγει».

Εἰδικότερα, ἀναλύοντας ὁ Κύριλλος τήν σχέση νοῦ καί λόγου, γιά νά δείξει ἀντίστοιχα τό συναῖδιο τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό, ἐπισημαίνει ὅτι ὁ νοῦς εἶναι πάντοτε ἡ ρίζα καί ἡ δημιουργός αἰτία τοῦ λόγου καί ὁ λόγος πάλι εἶναι καρπός καί ἀποκύημα τοῦ νοῦ¹³⁰. Ὁ νοῦς δέν μένει χωρίς λόγο, ἀκόμη καί ὅταν γεννάει λόγο, ἐνῶ ὁ λόγος κληρονομεῖ κατά κάποιον τρόπο τήν ποιότητα τοῦ νοῦ σάν δική του φύση καί ἐκστομίζεται χωρίς νά «βλάπτει αὐτόν πού τόν γέννησε». Ὁ λόγος προέρχεται ἀπό τόν νοῦ καί ὁ τελευταῖος δέν μπορεῖ νά ἐκφραστεῖ χωρίς τήν βοήθεια τοῦ λόγου¹³¹.

Τήν ταύτιση αὐτή λόγου καί νοῦ, τήν ἔχει ἐκφράσει καί προγενέστερα ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης σέ σχέση μέ τὰ ὑποστατικά ἰδιώματα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ, ὁ ὁποῖος τονίζει μέ σαφήνεια ὅτι ὁ ἀνθρώπινος λόγος πηγάζει πάντα ἐκ τοῦ νοῦ, διαφέρει ὅμως στον τρόπο κατά τόν ὁποῖο ἐκφράζεται. Ἔτσι καί ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ πηγάζει

¹²⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 322³⁹ (=PG 75, 768D).

¹³⁰ Ὁ.π.

¹³¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 322³⁹⁻⁴²-322¹⁻⁷ (=PG 75, 768D-769B).

ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, διαφέρει δέ στὰ ὑποστατικά του ιδιώματα¹³². Ὁ Υἱός, ἐπομένως, εἶναι καὶ λέγεται Λόγος, ἐπειδὴ ἀκριβῶς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα ὡς τὸν ἀνώτατο «νοῦ»¹³³.

Τὸ ἴδιο ἀργότερα θὰ ἐξηγήσει καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τὴν συναῖδια σχέση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα συγκρίνοντάς τιν μέ τὴν σχέση τοῦ λόγου καὶ τοῦ νοῦ στὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ στὴν φθαρτὴ πραγματικότητα¹³⁴. Διότι, ὁ μὲν λόγος τῶν ἀνθρώπων ἀποτελεῖται ἀπὸ συλλαβές καὶ οὔτε διαθέτει ζωὴ οὔτε ἐνεργεῖ κάτι, ἀλλὰ ἐκφράζει μόνο τὴν σκέψη ἐκείνου πού μιλάει. Μόλις δέ βγεῖ ἀπὸ τὸ στόμα χάνεται καὶ δέν φαίνεται πλέον, ἐπειδὴ δέν ὑπῆρχε κἄν πρὶν λεχθεῖ. Καὶ δέν καθίσταται ἄνθρωπος ὁ λόγος πού προέρχεται ἀπὸ αὐτόν. Αὐτὸ δέ συμβαίνει μέ τὸν ἀνθρώπινο λόγο,

¹³² Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος Κατηχητικός ὁ Μέγας, Α'*, PG 45, 16C: «ὡσπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαμὲν εἶναι τὸν λόγον, οὔτε δι' ὅλου τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ νῷ, οὔτε παντάπασιν ἕτερον· τῷ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου εἶναι ἄλλο τι καὶ οὐκ ἐκεῖνό ἐστι· τῷ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγειν οὐκέτ' ἂν ἕτερόν τι παρ' ἐκεῖνον ὑπονοοῖτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ᾧ ἕτερον τῷ ὑποκειμένῳ ἐστίν· οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ μὲν ὑφεισθάναι καθ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει».

¹³³ Χρήστου, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, τόμ. 5ος, ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 54.

¹³⁴ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, Στ'*, PG 94, 804A: «Ὡσπερ γὰρ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ προερχόμενος οὔτε δι' ὅλου ὁ αὐτός ἐστι τῷ νῷ οὔτε παντάπασιν ἕτερος —ἐκ τοῦ νοῦ μὲν γὰρ ᾧ ἄλλος ἐστὶ παρ' αὐτόν, αὐτὸν δὲ τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγων οὐκέτι παντάπασιν ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν νοῦν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ᾧ ἕτερόν ἐστι τῷ ὑποκειμένῳ—οὕτως καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τῷ μὲν ὑφεισθάναι καθ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει».

διότι καί ὁ ἄνθρωπος πού τόν γεννᾷ ἔχει φύση πού προέρχεται ἀπό τό μηδέν. Ὁ Λόγος, ὅμως, τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι προφορικός, ὅπως θά ἔλεγε κανείς, οὔτε ψίθυρος λέξεων· οὔτε ἡ προσταγή τοῦ Θεοῦ εἶναι «ὁ Υἱός», ἀλλά, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία τοῦ φωτός, ἔτσι εἶναι καί αὐτός, γέννημα τέλειο ἀπό τόν τέλειο Πατέρα.

Ἡ παραπάνω εἰκόνα, πού εἶναι παρμένη μέσα ἀπό τήν δημιουργία, χρησιμοποιεῖται, γιά νά καταδείξει τήν προαιωνιότητα καί αἰδιότητα τῆς ὑποστατικῆς γεννήσεως τοῦ Λόγου. Μέ τό παράδειγμα τοῦ ἡλίου καί τῆς ἀκτινοβολίας κάνει ἀντιληπτή τήν αἴδια σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα. Ἡ φράση «ἀπαύγασμα» ἐκφράζει τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ Πατρός, γιατί ἔχει τήν ἴδια οὐσία μέ τόν Πατέρα, εἶναι ἀπαράλλακτα ὅμοιος μέ τόν Γεννήτορα. Δέν εἶναι ἑτερούσιος ἢ ἀνόμοιος τοῦ Πατρός¹³⁵.

Σύμφωνα μέ τόν ἱερό πατέρα, ὁ ἥλιος δέν νοεῖται ὅτι δέχεται διαίρεση καί πάθος στήν φύση του, ἐπειδή ἐκπέμπεται ἀπ' αὐτόν ἡ ἀκτινοβολία, ἀλλά παραμένει ὁλόκληρο τό φῶς τό ὁποῖο ὑπάρχει στήν οὐσία τοῦ ἡλίου. Ἐτσι, ὁ ἀλεξανδρινός πατήρ θεωρεῖ ἀδύνατο νά ἐννοήσουμε τόν ἥλιο προγενέστερο τῆς ἀκτινοβολίας. Αὐτό, λοιπόν, τό σχῆμα, μέσα ἀπό τήν κτιστή καί φθαρτή πραγματικότητα, τοῦ δίνει τό ἔναυσμα νά ἀναλύσει τήν σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα, ὑποστηρίζοντας καί τονίζοντας τόν ἄχρονο καί αἴδιο χαρακτήρα τοῦ Υἱοῦ. Ὅπως ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ἀδύνατο νά θεωρηθεῖ μεταγενέστερη τοῦ ἡλίου, ἔτσι καί ὁ Υἱός εἶναι ἀδύνατο νά θεωρηθεῖ μεταγενέστερος

¹³⁵ Α. Θεοδώρου, *Ἡ θεολογία τοῦ φωτός τῆς δόξης. Ἑρμηνεία τῶν τριαδικῶν ὕμνων τῆς παρακλητικῆς*, Ἀθήνα 1999, σ. 17 κ.έ.

τοῡ Πατρὸς· ἀλλὰ εἶναι συναΐδιος καί συνάναρχος αὐτοῦ¹³⁶. Πρὸς θεμελίωση τῶν γραφομένων του παραθέτει χωρία ἀπό τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον¹³⁷ καί τήν Ἀποκάλυψιν¹³⁸, τά ὅποια ἀναφέρονται στήν αἴδια αὐτή σχέση τοῡ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα.

Μέσα, λοιπόν, ἀπό τήν γραπτή μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί ἐρμηνεύοντας τά παραπάνω χωρία, διευκρινίζει τόν ἄχρονο χαρακτήρα τῆς υπάρξεως τοῡ Υἱοῦ¹³⁹. Ἡ διδασκαλία του αὐτή περί τῆς αἰδίου προελεύσεως τοῡ Λόγου εἶναι διάχυτη καί ἐμφανῆς στό εὐρύτερο συγγραφικό ἔργο του. Ἐτσι, σέ ἄλλο σημεῖο τῶν συγγραμμάτων του ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἔννοια τῆς ἀρχῆς πού ὑπάρχει στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὑπερβαίνει τήν λογική τοῡ πεπερασμένου

¹³⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Γ'*, SC 231, 328⁴¹-330²⁴ (=PG 75, 772D-773B). Συναφῶς, βλ. Ἀρτέμη, *Ἡ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτη*, σ. 214· Ξεξάκη, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 231: «Ὁ Υἱός ὑπάρχει ἐπέκεινα κάθε χρονικῆς διάστασης, γι' αὐτό μάλιστα ὀνομάστηκε ἀπαύγασμα».

¹³⁷ Ἰω. 1,1: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Ὁ καθηγητής Λιάκουρας ἐξηγεῖ σχετικά: Καί ἡ κατά παρατατικόν, ὡσαύτως, χρόνο –σημειώνει ὁ Κύριλλος– ἐκφορά τοῡ μέ ὑπαρκτική ἔννοια χρησιμοποιούμενου ρήματος *εἶμι* στό χωρίο Ἰωάν. 1,1 τό ὅποιο σαφέστατα ἐμφαίνει καί ἀναδεικνύει τόν αἴδιο χαρακτήρα τῆς ὑποστατικῆς υπάρξεως τοῡ Υἱοῦ, συνηγορεῖ ὑπέρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ φράση “ἦν ποτέ” τοῦ διατυπωθέντος ἀρειανικοῦ συλλογισμοῦ δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθεῖ ὅτι ἀφορᾷ ἐννοιολογικῶς τόν χρόνο, ἀλλ' εἶναι θεολογικῶς καί λογικῶς ἀναγκαῖο νά ἐκληφθεῖ ὡς προσδιορίζουσα τήν αἴδια ὑποστατικήν ὑπαρξή τοῡ Υἱοῦ» (*Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδας*, σ. 154).

¹³⁸ Ἀποκ. 1,4: «Ὁ ὢν, ὁ ἦν καί ὁ ἐρχόμενος».

¹³⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Γ'*, SC 237, 88¹⁰⁻¹⁷ (=PG 75, 832C).

νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καί ἀποτελεῖ γι' αὐτόν στοιχεῖο ἀκατάληπτο: «Οὐκοῦν ἀρχὴ μὲν ἀρχῆς οὐκ ἔσται, κατὰ τὸν ἀκριβῆ τε καὶ ἀληθῆ λογισμόν, ἀλλ' εἰς ἀμήρτον μέντοι καὶ ἀκατάληπτον ὁ περὶ αὐτῆς ἀποδημήσει λόγος»¹⁴⁰.

Ἡ αἰδία γέννηση τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ ὑπερβαίνει τὴν καταληπτικὴ δυνατότητα κάθε ἀνθρωπίνης διάνοιας· εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινο λόγο, ἀφοῦ τό «ἐν ἀρχῇ» γιὰ τὸν Υἱό δέν ἐμπεριέχει οὔτε προῦποθέτει τό κατηγορημα τοῦ χρόνου¹⁴¹. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Υἱοῦ βρίσκεται πρὶν ἀπὸ κάθε χρόνο, δηλώνει τὴν προαιωνιότητα, ὅπως καὶ προῦποθέτει τὴν ἀπουσία κάθε εἶδους χρονικοῦ τέλους. Ὁ «ἐν ἀρχῇ» Θεῖος Λόγος, ἐφόσον δέν ἔχει τέλος, εἶναι αἰδῖος.¹⁴²

Μάλιστα, στό σημεῖο αὐτό εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἐπίδραση τοῦ Μ. Ἀθανασίου¹⁴³ στὴν κυρίλλεια σκέψη καὶ θεολογία. Συγκεκριμένα, ὁ

¹⁴⁰ Κυρίλλου, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην*, Α', PG 73,25A.

¹⁴¹ Ὁ.π., PG 73, 25B.

¹⁴² Ὁ.π., PG 73, 25C: «Ἀρχὴν ὅλως τὴν ἐν χρόνῳ νοουμένην οὐκ ἔστι λαβεῖν ἐπὶ τοῦ Μονογενοῦς. Ἐπεὶ γάρ ἐστι πρὸ χρόνου παντὸς καὶ προαιώνιον ἔχει τὴν ὑπαρξιν».

¹⁴³ Ἀθανασίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν*, Α', K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 29¹⁵ (=PG 26, 33C): «Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τάδε λέγει: Ὁ ὦν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. Τοῦ δὲ ὁ “ὦν” καὶ τοῦ ὁ “ἦν” τίς ἂν ἀφέλοιτο τὸ αἰδῖον;» Βλ. σχετικῶς Πολίτου, *Ἡ περί τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*, σ. 30: «Ἡ λέξη “ἦν”, στὴν φράση τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, καταδεικνύει μιὰ διαρκῆ ἔναρξη καὶ προαιωνιότητα καὶ ἀποκλείει τὴν ὑπαρξη τέλους. Κατὰ συνέπεια, ἡ λέξη “ἦν” ἐκφράζει καὶ ἀναδεικνύει τὴν

Αθανάσιος κάνει λόγο για τό αἶδιο τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ¹⁴⁴ μέσα ἀπό τά προαναφερθέντα ἀγιογραφικά ἐδάφια, τά ὅποια φανερώνουν γιά τόν ἱερό πατέρα τήν διδασκαλία τῆς ἄχρονης καί προαιώνιας προελεύσεως τῆς θείας φύσεως τοῦ Υἱοῦ, ἡ ὅποια δέν μπορεῖ νά συμμετέχει καί νά λαμβάνεται μέσα ἀπό χρονικά καί τοπικά ὅρια.¹⁴⁵

Τό παράδειγμα αὐτό τοῦ ἡλίου καί τῆς ἀκτινοβολίας του εἶναι προσφιλέσ καί σέ ἄλλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι τό χρησιμοποιοῦν, γιά νά δηλώσουν τό αἶδιο τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ. Ἐτσι, ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας ὀνομάζει τόν Υἱό ἀπαύγασμα φωτός αἰδίου: «Ἀπαύγασμα δὲ ὧν φωτός αἰδίου», καί ὅπως τό φῶς, τονίζει, ἔχει αἶδια τήν ὑπαρξή του, κατὰ ἀνάλογο τρόπο καί τό ἀπαύγασμα τοῦ φωτός εἶναι αἶδιο («ὄντος γὰρ αἰεὶ τοῦ φωτός δῆλον ὡς ἔστιν αἰεὶ τὸ ἀπαύγασμα»)¹⁴⁶. Ἀφοῦ τό φῶς ἔχει προαιώνια ὑπαρξη, προαιώνιο εἶναι καί τό ἀπαύγασμα. Στήν συνέχεια δέ καταλήγει στό ὅτι μέ τόν ἴδιο

προαιωνιότητα καί αἰδιότητα τῆς ὑποστατικῆς γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου».

¹⁴⁴ Ἀθανασίου, *Κατά Ἀρειανῶν*, Α', PG 26, 3CD.

¹⁴⁵ Ἀσέβεια θεωρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός τό νά ἀντιλαμβάνεται κάποιος τήν γέννηση τοῦ Υἱοῦ μέσα ἀπό χρονικά ὅρια καί τήν παρεμβολή τῆς ἔννοιας τοῦ χρόνου στήν γέννησή του, καθώς καί τήν ὑπαρξη τοῦ Πατέρα πρὶν ἀπό τόν Υἱό, Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94, 812B: «Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἀσεβὲς λέγειν χρόνον μεσιτεῦσαι, καὶ μετὰ τὸν Πατέρα τὴν τοῦ Υἱοῦ γενέσθαι ὑπαρξιν. Ἐξ αὐτοῦ γάρ, ἦγουν τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, φαμὲν τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς δῶμεν τὸν Υἱὸν συνυπάρχειν τῷ Πατρὶ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον».

¹⁴⁶ Ἀθανασίου, *Περὶ Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας*, H.G. Opitz, *Athanasius Werke*, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 15, 2² (=PG 25, 501C).

τρόπο, ἀφοῦ προαιωνίως ἔχει τὴν ὑπαρξή του ὁ Πατήρ, προαιώνιος εἶναι καὶ ὁ Υἱός: («πάντως καὶ αὐτὸς αἰδιός ἐστιν»)¹⁴⁷. Χαρακτηριστικά, ὁ Ὁριγένης, τὰ λόγια τοῦ ὁποῦ χρησιμοποιεῖ καὶ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος μέ σκοπό νά ἀποδείξει ὅτι φρονεῖ ὀρθά περὶ τῆς αἰδιότητος τοῦ Υἱοῦ σέ σχετική ἐπιστολή του,¹⁴⁸ ἀναφέρει τὴν ἀκολουθοῦσα παρατήρηση, προκειμένου νά δηλώσει ὅτι ὁ Υἱός γεννήθηκε προαιωνίως ὡς πρὸς τὸν Πατέρα: «ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ [...] τυγχάνων τοῦ Πατρὸς· οὐκ ἔστιν ὅτε οὐκ ἦν»¹⁴⁹.

Ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος, διαπρῦσιος κήρυκας τῆς συναϊδιότητος τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπῆρξε καὶ ὁ Βασίλειος Καισαρείας. Μιλώντας γιὰ τὴν σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τὸν Πατέρα ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς: «Εἰ ἀπαύγασμα παντὸς φωτὸς γεννᾶται μὲν ἐκ τοῦ φωτός· οὐ ποτὲ δέ, ἀλλὰ ἀχρόνως καὶ συναϊδίως ἐκείνῳ (οὐ γάρ ἐστι φῶς χωρὶς τοῦ ἀπαυγάσματος) καὶ ὁ Υἱὸς ἀπαύγασμα τυγχάνων, οὐ ποτὲ ἔσται, ἀλλὰ συναϊδίως, φωτὸς ὄντος τοῦ Θεοῦ»¹⁵⁰.

Ἡ μαρτυρία αὐτὴ τοῦ συναϊδίου τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ, τέλος, πηγάζει μέσα καὶ ἀπὸ τὴν δογματικὴ διδασκαλία τοῦ Καππαδόκη πατρὸς Γρηγορίου Νύσσης, ὁ ὁποῖος στηριζόμενος στὰ λόγια τῆς

¹⁴⁷ Ὁ.π.

¹⁴⁸ Ἀθανασίου, *Περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου*, H.G. Opitz, *Athanasius Werke*, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 27, 1¹⁻³ (=PG 25, 465B): «Περὶ τοῦ ὅτι δὲ τοῦ αἰδιῶς συνεῖναι τὸν Λόγον τῷ Πατρὶ καὶ μὴ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πατρὸς ἴδιον γέννημα αὐτὸν εἶναι, ὡς εἰρήκασιν οἱ ἐν τῇ συνόδῳ, ἐξέστω πάλιν ὑμᾶς ἀκοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὁριγένους».

¹⁴⁹ Πρβλ. καὶ Ὁριγένη, *Περὶ Ἀρχῶν*, IV, 4, *ΒΕΠΕΣ*, τόμ. 16, σ. 347¹⁹⁻²⁵.

¹⁵⁰ Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, Ἀπολογητικὸς κατὰ Εὐνομίου, Λόγος Δ', PG 29, 676B.

Γραφῆς τοποθετεῖται χαρακτηριστικά ἐπί τοῦ προκειμένου θέματος: «καὶ ὁ Παῦλος ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτὸν (ἐννοώντας τὸν Λόγο) ὀνομάζει, ἵνα διδαχθῶμεν ὅτι, ὡσπερ τὸ ἐκ τοῦ λύχνου φῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ ἀπαυγάζοντος καὶ μετ' ἐκείνου ἐστίν, [...] οὕτω κελεύει καὶ ἐνταῦθα νοεῖν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς Υἱὸς καὶ οὐδέποτε χωρὶς τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ»¹⁵¹.

Ὁ ἀλεξανδρινὸς ἱεράρχης προβάλλει τὴν συναΐδια σχέση Υἱοῦ καὶ Πατρὸς, χρησιμοποιώντας γιὰ ἄλλη μία φορά τὴν φύση τοῦ φωτός καὶ συγκεκριμένα τὴν εἰκόνα τῆς ἀκτίνας τοῦ ἡλιακοῦ φωτός. Ἐτσι, ὁ ἱερός Πατήρ ἐπιβεβαιώνει τὸ αἶδιο τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ. Δίνει λοιπὸν ὁ Κύριλλος παραστατικά τὴν εἰκόνα τῆς ἀκτίνας πού εἰσέρχεται σὲ ἓνα σκοτεινὸ χῶρο καὶ φωτίζει ἀπὸ μιά χρονικὴ στιγμή καὶ μετὰ τὸν χῶρο αὐτόν. Σημειώνει ὅτι ἀνέκαθεν ἡ ἀκτίνα εἶχε τὴν φύση τοῦ φωτός ἀπὸ τὸ ὅποιο γεννήθηκε καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν στιγμή πού ὁ χῶρος φωτίστηκε ἀπὸ αὐτήν. Ἐτσι καὶ ὁ Υἱὸς ταυτίζεται αἶδια μὲ τὴν φύση τοῦ Πατρὸς καὶ προαιωνίως ὑπάρχει ὁμοούσια ἐνωμένος με τὴν ἄκτιστη φύση τοῦ Πατρὸς. Δὲν ὀφείλει λοιπὸν τὴν ὑπαρξή του σὲ μιά χρονικὴ στιγμή καὶ μετὰ, ἀλλὰ πάντα ὑπάρχει ὡς Θεός, ὅπως ἀκριβῶς ἀπαραλλάκτως ὑπάρχει καὶ ὁ Πατήρ¹⁵².

Ὁ Κύριλλος στὴν συνέχεια τῆς ἐνασχολήσεώς του μὲ τὸ ζήτημα τῆς συναϊδιότητος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, κάνοντας χρῆση τοῦ ψαλμικοῦ στίχου τοῦ Προφητάνακτος Δαυὶδ «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου

¹⁵¹ Γρηγορίου Νύσσης, *Πρὸς Σιμπλίκιον περὶ πίστεως*, F. Mueller, Gregorii Nysseni opera, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 64²⁶⁻⁵ (=PG 45, 140AB).

¹⁵² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος Γ'*, SC 237, 64¹¹⁻⁶⁶²⁴ (=PG 75, 817D-820A).

ἐγέννησά σε»¹⁵³, ἐπισημαίνει ἐκτός ἀπό τήν ὁμοούσια σχέση τῶν θείων προσώπων,¹⁵⁴ καί τήν αἴδια γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς.¹⁵⁵

Μέσα, λοιπόν, ἀπό τήν ἐρμηνεία πού δίδει ὁ Κύριλλος συνάγεται ἡ πληροφορία περὶ τῆς αἰδίας γέννησης τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου, ἡ ὁποία συνέβη ἀχρόνως, πρὶν τήν δημιουργία τοῦ κτιστοῦ κόσμου, προαιωνίως καί ἀνάρχως. Δέν ὑπῆρξε ἐποχή πού νά μὴν ὑπῆρχε ὁ Υἱός, ὅπως δέν ὑπῆρξε ἐποχή πού νά μὴν ὑπῆρχε ὁ Πατήρ. Ἀντιθέτως, βέβαια, ἀπό τά ἀνθρώπινα δεδομένα, ὅπου τό παιδί δέν ἔχει τήν ἴδια ἡλικία μέ τόν γεννήτορα, ἀφοῦ γεννιέται ἀργότερα, γιά τόν Θεό δέν ἰσχύουν οἱ πεπερασμένοι νόμοι μας¹⁵⁶, ἀλλά καί κανένα χρονικό διάστημα δέν

¹⁵³ Ψαλμ. 109.

¹⁵⁴ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 302³⁸⁻⁴¹ (=PG 75, 757B): «"Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε". Τὸ μὲν γὰρ οἶονεὶ τῆς ὠδίνος γνήσιον καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς ἡμῖν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς ἐκτετέχθαι τὸν Υἱὸν παραδείξειεν ἂν εὖ μάλα τὸ "ἐκ γαστρὸς", ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς χρειωδέστατα παραληφθέν». Καί ὁ Μέγας Ἀθανάσιος στηριζόμενος στὸ ἴδιο χωρίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρεται ἐπίσης στὴν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό (*Διάλογος ἐν τῇ κατὰ Νικαίαν Συνόδῳ πρὸς Ἄρειον*, PG 28, 476D): «"Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε," σημαίνει τὴν ἐκ τῆς πατρικῆς οὐσίας γέννησιν τοῦ Υἱοῦ.

¹⁵⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 302⁴²-302¹⁻³ (=PG 75, 757B): «Τὸ δέ γε "πρὸ ἑωσφόρου" τὴν ἀπότεξιν εἰπεῖν σημαίνει τάχα πού τὸ ἐν ἀφανείᾳ καὶ ἀκαταληψίᾳ καὶ καθάπερ ἐν σκοτῷ βαθεῖ τὸν τῆς γεννήσεως κατακεκλεισθαι τρόπον».

¹⁵⁶ Πράγματι, καί ὁ Ξεξάκης τονίζει «πῶς ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη φύση κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ μέσα στὰ πλαίσια τοῦ χρόνου, μέ ἀποτέλεσμα νά ὑπάρχουν κατὰ τὸν λόγο τῆς ἡλικίας μεγαλύτεροι καὶ μικρότεροι ἄνθρωποι, στὴν ἄφθαρτη

μπορεῖ νά παρεμβληθεῖ στήν σχέση τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό, διότι τά θεία πρόσωπα εἶναι «ξένα καί ἀλλότρια πρὸς τήν διάσταση τοῦ χρόνου»¹⁵⁷. Ὅπως δέν ὑπάρχει περίπτωση νά ἔχουμε ἥλιο χωρίς φῶς καί χωρίς θερμότητα, ἔτσι «ἅμα Πατήρ, ἅμα Υἱός». Αὐτή εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς ἀγίας Γραφῆς. «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καί ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καί Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»¹⁵⁸ ἀποκαλύπτει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Ἄναρχος ὁ Θεὸς Λόγος, συνάναρχος καί ὁμοούσιος μέ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀϊδίως ἴσος καί ἰσοδύναμος.

Καί κατὰ τήν θεολογική παρατήρηση τοῦ παραπάνω ἀγιογραφικοῦ χωρίου, ὁ Μ. Βασίλειος ἐρμηνεύει συναφῶς τήν ἀϊδιότητα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὑποστηρίζει καί θεμελιώνει σ' αὐτό τήν ἀΐδια ὑπαρξή τοῦ Λόγου καί τήν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τήν ἔννοια τοῦ χρόνου ὑπαρξή

καί ἄκτιστη φύση τοῦ Θεοῦ ποῦ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τήν ἔννοια τοῦ χρόνου, ἔννοιες ὅπως ὁμοούσιο καί χρόνος, Θεός καί χρόνος, Θεός καί κτίση, εἶναι ἔννοιες ἀντιφατικές καί ἀσυμβίβαστες. Καί ἐπισημαίνει τὸν λόγο του μέσα ἀπὸ τήν διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Χρυσοστόμου: Ἰωάννη Χρυσοστόμου, *Ἑπόμνημα εἰς Ἰωάννην*, Ὁμιλία β' 4, PG 59: «Οὐδέ γάρ ἔχει (μιλώντας γιά τὸν Θεό) τί τό κοινόν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀνακεχώρηκε τῆς πρὸς τήν κτίσιν κοινωνίας, τῆς κατ' οὐσίαν λέγω, οὐ μὴν τῆς κατὰ τήν σχέσιν» (*Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 220).

¹⁵⁷ Ὁ.π., Βασιλείου, Ὁμιλία ΚΔ', 4, PG 31, 609 BC: «Καί συνῆπται μὲν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ἀδιαστάτως· [...] Τὸ γὰρ διορίζον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ τὸ διατέμνον τὴν ἐξ ἀϊδίου συνάφειαν. Αἰὼν γὰρ οὐδεὶς μεταξὺ παρεπίπτει· οὐδὲ μὴν δέχεται ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἐπίνοιαν χωρισμοῦ, ὡς ἡ τοῦ Μονογενοῦς μὴ συνόντος ἀεὶ τῷ Πατρὶ».

¹⁵⁸ *Ἰω.* 1,1.

του.¹⁵⁹ Αυτό ἐρμηνεύει καί ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος μέσα ἀπό τήν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή, ὁ ὁποῖος κάνοντας ἀναφορά στό πρόσωπο τοῦ Μελχισεδέκ ὡς τύπο τοῦ Χριστοῦ¹⁶⁰, γράφει ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων»¹⁶¹.

Τὴν αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ σέ συνάρτηση πρὸς τὴν αἴδια καὶ προαιώνια πατρότητα τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ἐξηγεῖ ὁ ἀλεξανδρινὸς θεολόγος. Τονίζει ὅτι ἡ θεία υἰότητα εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ κάθε χρονικὸ προσδιορισμὸ καὶ διαφέρει ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ὡς πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ χρόνου. Ὁ Θεὸς δὲν ὑπῆρξε κάποια στιγμή πού νά μὴν ἦταν Πατὴρ καὶ δὲν ἔχει ἐκ τῶν ὑστέρων στήν φύση του τὴν γέννηση.¹⁶² Ἡ αἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ, κατὰ τὸν Κύριλλο, κατανοεῖται πάντα σέ συνάρτηση πρὸς τὴν αἴδια καὶ προαιώνια πατρότητα τοῦ Θεοῦ Πατρὸς. Ἡ θεία υἰότητα διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη, καθὼς δὲν προϋποθέτει διάστημα χρονικὸ. Εἶναι ξένες ὡς πρὸς τὴν θεία φύση οἱ ἔννοιες «προγενέστερος» καὶ «μεταγενέστερος». Ὁ Υἱὸς συνυπάρχει αἰδίως μὲ τὸν Πατέρα καὶ εἶναι συνάναρχός του. Δὲν ὑπῆρχε στιγμή πού νά ὑπῆρξε μόνο Πατὴρ ὁ Θεὸς καὶ στιγμή πού νά μὴν ὑπῆρχε ὁ

¹⁵⁹ Βασιλείου, *Κατὰ Εὐνομίον*, Β', 14, SC 305, 54⁴⁰⁻⁴⁴: «Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ἐστὶ τι ἐπινοῆσαι πρεσβύτερον· οὐ γὰρ ἂν ἔτι εἴη ἀρχή. Εἴπερ ἔχοι τι ἑαυτῆς ἐξωτέρω οὔτε τὸ “ἦν” διαβάντας τῷ λογισμῷ εἰς τὸ “ὅτε οὐκ ἦν” δυνατὸν ὑπερκύψαι· ἀθέτησις γὰρ ἐστὶ τοῦ “ἦν” ἢ τοῦ “ὅτι οὐκ ἦν” ἐπίνοια».

¹⁶⁰ Βλ. σχετικῶς Θ. Ι. Κουμαριανοῦ, *Σημειώσεις Ἑρμηνείας Θείας Λειτουργίας*, Ἀθῆναι 2005, σ. 59-61, 82.

¹⁶¹ *Ἐβρ.* 7,3.

¹⁶² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος Β'*, SC 231, 342³³⁻⁴⁰ (=PG 75, 780D).

Υἱός¹⁶³. Ὁ Πατήρ ἀνέκαθεν, καί δυνάμει καί ἐνεργεία, ἦταν Πατέρας σέ ἀντίθεση μέ τά κτιστά ὄντα πού εἶναι πάντοτε πατέρες δυνάμει, ἀλλά ὄχι πάντοτε καί ἐνεργεία.¹⁶⁴

Ὁ Υἱός, λοιπόν, εἶναι «ὁ μονογενῆς Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ ὧν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς»¹⁶⁵, Θεός ἀληθινός καί τέλειος, ὁμοούσιος καί ὁμόδοξος, σύνθρονος καί συναΐδιος πρὸς τὸν Πατέρα¹⁶⁶. Ἡ ἴδια ἀνάλυση πού γίνεται ἀπὸ τὸν Κύριλλο διενεργεῖται καί ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο. Ὁ τελευταῖος σημειώνει ὅτι ἡ προσηγορία «Μονογενῆς» ὡς χαρακτηρισμός τοῦ Υἱοῦ ἀποκαλύπτει καί φανερῶνει τὸν ὑπέρολογο καί ἀνέκφραστο χαρακτήρα τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδίας γεννήσεως τοῦ Υἱοῦ, ἡ ὁποία διαφοροποιεῖ ὄντολογικά τὸν Υἱὸ ἀπὸ τά κτίσματα καί ἀναδεικνύει τὴν αἰδία προέλευση τοῦ Λόγου ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς¹⁶⁷.

Ἐν κατακλειδί, ἡ προσωνυμία «Υἱός» πού ἀποδόθηκε στὸν Λόγο, διότι «[...] γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ (= ὁ Πατήρ) τὸν Υἱόν, ἴδιον δὲ αὐτοῦ

¹⁶³ Βλ. Παπαδόπουλου, *Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2004, σ. 95.

¹⁶⁴ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος Β'*, SC 231, 350²⁹-352² (=PG 75, 785AC). Βλ. καί τοῦ ἰδίου, *Κατὰ Ἀνθρωπομορφιτῶν*, PG 76, 1112B.

¹⁶⁵ *Ἰω.* 1, 18.

¹⁶⁶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος Β'*, SC 231, 282¹⁻¹⁰ (=PG 75, 745CD). Πολίτου, *Ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*, σ. 63: «Ἡ φράση “ἐν κόλποις τοῦ Πατρὸς” ἐμφαίνει τὴν ὑποστατικὴ προέλευση τοῦ Λόγου ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν περιχώρηση αὐτοῦ ἐντὸς τῆς ὁμοουσίας ὑποστάσεως τοῦ γεννήτορα. Ἀναδεικνύει τὸ ὑποστατικὸ ἰδίωμα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου ὡς κατὰ φύσιν αἰδίου γεννήματος τοῦ Πατρὸς καὶ συνεπῶς καθιστᾶ σαφῆ τὴν ὁμοουσιότητά του μ' ἐκεῖνον».

¹⁶⁷ Βλ. Σκουτέρη, *Ἱστορία Δογμάτων Β'*, σ. 413.

Υίου τὸ Υἱὸς ὄνομα τὴν αἰτίαν ἐπάγοντες ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς»¹⁶⁸, καταδεικνύει τὴν ἐκτός χρόνου ἀἴδια προέλευση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου. Ὁ ἱερός πατήρ σημείωνε μὲ ἔμφαση ὅτι μεταξύ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δέν ὑπάρχει «μήτε ροπή, μήτε διάστημα, μήτε ἄλλο τι»¹⁶⁹. Δέν προϋπάρχει δηλαδή ὁ Πατήρ τοῦ Υἱοῦ, παρ' ὅλο πού λέγεται ὅτι ὁ Πατήρ εἶναι ἀγέννητος καὶ ὁ Υἱὸς γεννητός¹⁷⁰. Τά ἐπίθετα αὐτά χρησιμοποιοῦνται μὲ καταχρηστική σημασία, γιά νά δηλώσουν τίς σχέσεις τῶν θείων Προσώπων μεταξύ τους, καὶ δέν ἔχουν τό νόημα πού τούς δίδεται κατά τὴν καθημερινή χρήση¹⁷¹.

¹⁶⁸ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 228¹⁶⁻¹⁸ (=PG 75, 716D).

¹⁶⁹ Τοῦ ἰδίου, *Θησαυρός*, IZ', PG 75, 305B.

¹⁷⁰ Ὁ.π., Α', PG 75, 13D· ἐπίσης, τοῦ ἰδίου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 228²⁸-230³⁴ (=PG 75, 717A): «[...] ἔσται γὰρ ἀεὶ Πατήρ ὁ Πατήρ, εἰς Υἱὸν οὐ μεταπλαττόμενος, καὶ μὴν καὶ ὁ Υἱὸς Υἱός, εἰς Πατέρα μὴ μεθιστάμενος· ἴδιον ἔσται τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ἐπεὶπερ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ τὸ γεννητόν [...]».

¹⁷¹ Ἀρτέμη, «"Ὁ Υἱὸς ἐνούσιός τε καὶ ζῶν ὡς ἴδιαν ἔχων ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς τὴν ὑπαρξιν"»: Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ διδασκαλία του γιά τὴν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ-Θεοῦ», στο: <http://www.egolpion.com/78C498DE.el.aspx> (17 Ἰουλίου 2013). Οἱ ὅροι «γεννητός» καὶ «ἀγέννητος» δέν δηλώνουν τὴν θεία φύση τῶν θείων προσώπων ἀλλά τὸν τρόπο ὑπάρξεώς τους. Βλ. σχετικῶς στό Κεφάλαιο ΣΤ' τῆς παρουσίας ἐργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τό ὁμοδύναμον τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα

Βασιζόμενος στό κατά *Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* καί ὁρμώμενος ἀπό τήν διδασκαλία τοῦ ἀγαπημένου μαθητοῦ τοῦ Κυρίου, ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι τά ιδιώματα τῆς θείας φύσεως εἶναι κοινά καί ἀπαράλλακτα καί στόν Πατέρα καί στόν Υἱό. Γί' αὐτόν τόν λόγο χρησιμοποιεῖ καί διάφορα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὅπως «Πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι καί τὰ σὰ ἐμὰ»¹⁷², «Κύριε, δεῖξον ἡμῖν τόν Πατέρα καί ἄρκεῖ ἡμῖν»¹⁷³, «Τοσοῦτον χρόνω, φησί, μεθ' ὑμῶν εἰμι, καί οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; Ὁ ἑώρακώς ἐμὲ ἑώρακε τόν Πατέρα»¹⁷⁴. Ἐτσι, ἀναφερόμενος σέ ὅλους ἐκείνους πού θεωροῦν τόν Υἱό ὑποδεέστερο τοῦ Πατρός κατά τά θεῖα ιδιώματα, διευκρινίζει ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ, παρ' ὅλο ὅτι ἔλαβε τήν ἀνθρώπινη φύση, τά θεῖα ιδιώματα τά ὅποια εἶχε πρὶν τήν σάρκωσή του ἔμειναν ἀλώβητα καί παρέμεινε ταυτόσημος σέ ὅλα μέ τόν Θεό Πατέρα λόγω τῆς φυσικῆς ὁμοιότητος καί τῆς ταυτότητος τῆς οὐσίας τους.¹⁷⁵ Σχετικά με αὐτό, ὁ Λιάκουρας, ἐρμηνεύοντας ἓνα ἀπό τά παραπάνω χωρία, ἀναφέρει ὅτι ὁ Υἱός ἔχει τήν αὐτή τελειότητα καί τήν δόξα πού ἔχει καί ὁ Πατήρ.¹⁷⁶

¹⁷² *Ἰω.* 17, 10.

¹⁷³ *Ἰω.* 14, 8.

¹⁷⁴ *Ἰω.* 14, 9.

¹⁷⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, E, SC 237, 286³⁷-288¹⁶ (=PG 75, 944C-945A).

¹⁷⁶ Λιάκουρας, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατά τόν θησαυρόν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2005, σ. 218.: «Ἡ κατά τήν θεῖαν δόξα τελειότητα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου πιστοποιεῖται περιτρανώς καί

Μεταξύ τῶν ιδιωμάτων τῆς θείας φύσεως συναριθμοῦνται ἡ πανσοφία καί παγγνωσία, ἡ παντοδυναμία καί πανταχοῦ παρουσία, ἡ ἀγαθότητα καί εὐσπλαχνία, ἡ ἀγιότητα καί ἀναμαρτησία, κ.λπ. Αὐτά εἶναι κοινά καὶ στά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κάνοντας λόγο πάλι γιὰ τὴν κοινή δόξα τῶν θείων προσώπων καί στηριζόμενος στὴν Ἁγία Γραφή, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τονίζει πῶς, ὅταν τὸ Εὐαγγέλιο ὀνομάζει τὸν Χριστὸ ζῶν, φῶς, δύναμη¹⁷⁷ καί σοφία¹⁷⁸, ἀναφέρεται στὰ φυσικά ιδιώματα τὰ ὅποια πηγάζουν ἀπὸ τὴν κοινή θεία φύση¹⁷⁹. Σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία τῆς Γραφῆς, ἂν ὁ Υἱὸς δὲν τὰ εἶχε ἀπὸ τὴν φύση του αὐτά, δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὰ δώσει στοὺς ἀνθρώπους¹⁸⁰.

Κατὰ ποῖον τρόπο, διερωτᾶται ὁ ἱερός πατήρ, μπορεῖ νὰ νοήσει κάποιος ὅτι ὁ Πατήρ, πού εἶναι κατὰ φύση ζῶν, ὑπάρχει μέσα στὸν Υἱό, ἐάν δὲν νοεῖται καί ὁ Υἱὸς κατὰ φύση ζῶν;¹⁸¹ Ἐφόσον ὁ Υἱὸς εἶναι ἴσος

ἀπεριφράστως ἀπὸ τὴν μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ: "Ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα". [...] Δὲν θὰ καθίστατο δηλαδή δυνατόν νὰ ἀποτύπωνε καί νὰ ἀπεικόνιζε ὁ Χριστὸς κατ' ἀπαράλλακτον τρόπο "ἐν ἑαυτῶ" τὸν Πατέρα καί νὰ ἐπεδείκνυε ἔτσι κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπο δι' αὐτοῦ τὴν ὑπαρξη τοῦ Πατρὸς στους ἀνθρώπους, ἐάν φυσικά δὲν εἶχε τὴν αὐτὴν μὲ τὸν Πατέρα τελειότητα κατὰ τὴν ἄκτιστη θείαν δόξα».

¹⁷⁷ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 298²⁸⁻²⁹ (=PG 75, 756B).

¹⁷⁸ Ὁ.π., Δ', SC 237, 242¹⁶⁻¹⁷ (=PG 75, 920A).

¹⁷⁹ Ὁ.π., Β', SC 231, 298²⁸⁻²⁹ (=PG 75, 756B): «φύσις μὲν γὰρ θεότητος μία καὶ ἀπλῆ· φαμέν δὲ αὐτὴν εἶναι ζῶν τε καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ δόξαν».

¹⁸⁰ Ὁ.π., Ε', SC 237, 310¹²⁻²¹ (=PG 75, 957A).

¹⁸¹ Ὁ.π., Ε', SC 310³⁸⁻³¹²⁵ (=PG 75, 957B-957C).

μέ τον Πατέρα καί εἶναι ζωή, ὅπως καί ὁ Πατήρ¹⁸², πώς εἶναι δυνατόν νά μήν ἔχει τήν ἴδια δόξα μέ τον Πατέρα;¹⁸³ Πράγματι, ὁ ἅγιος Κύριλλος καί σέ ἄλλο του ἔργο τονίζει αὐτή τήν ἀλήθεια, ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἓνα ἐκ τῶν κτισμάτων πού μετέχει στά θεῖα ιδιώματα, ἀλλά ὡς Θεός Ἀληθινός ὁ ὁποῖος εἶναι χορηγός αὐτῶν¹⁸⁴.

Ἐπιπρόσθετα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, χρησιμοποιώντας τά λόγια τοῦ θεόπνευστου ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου¹⁸⁵, σημειώνει ὅτι καί ὁ Υἱός ἔχει τήν ἴδια καί ἀπαράλλακτη δόξα μέ τον Πατέρα. Αὐτή ἡ δόξα πηγάζει ἀπό τήν ὁμοουσιότητα τῶν θείων προσώπων. Ἐρειδόμενος στήν μαρτυρία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἐμβαθύνει στόν χαρακτηρισμό τοῦ Υἱοῦ ὡς «ἀπαυγάσματος τῆς δόξης τοῦ Πατρός». Τό ἀπαύγασμα ἔχει ὡς πηγή του τον Πατέρα¹⁸⁶.

¹⁸² Ὁ.π., SC 237, 308³⁰⁻³²(=PG 75, 956B)· πρβλ. *Ἰω.* 1,4.

¹⁸³ Ὁ.π., *Περί τῆς ἀγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος*, E', SC 237, 312¹⁷⁻³¹⁴²⁹ (=PG 75, 957D-960A). Ὁ.π., A', SC 231, 188¹⁰⁻¹² (=PG 75, 696A): «Ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὧσιν ἐν καθῶς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὧσι τετελειωμένοι εἰς ἓν».

¹⁸⁴ Βλ. σχετικῶς καί Πολίτου, *Ἡ περί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία*, σ. 53· Κυρίλλου, *Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην 1,6*, PG 73, 92D: «Ἀλλὰ μὴν ἔξει μὲν αὐτὸς ὡσαύτως ἀεὶ, ἡμεῖς δὲ ἐκλείψομεν· οὐκ ἄρα γεννητὸς ὡς ἡμεῖς· ἀλλ' ἐπεὶ περ ἐστὶν ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, ζωογονήσει καὶ αὐτὸς ὡς ζωὴ τὰ ζωῆς δεόμενα».

¹⁸⁵ Ἐβρ. 1,3: «Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».

¹⁸⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, B', SC 231, 284⁴⁻²⁸⁶³² (=PG 75, 748C-740A) καὶ SC 246, 26²⁸⁻³² (=PG 75, 1009CD): «μῖα δὲ καὶ μόνης οὐσης τε καὶ νοουμένης θεότητος, ζῶντα καὶ ὑφεστηκότα καταθρήσαιμεν ἂν

Ὁ Κύριλλος καί στό σημεῖο αὐτό στηρίζεται στήν προηγούμενη πατερική παράδοση. Μερικές δεκαετίες νωρίτερα, ὁ Μέγας Βασίλειος ἀναφερόταν στό ἴδιο ἀγιογραφικό χωρίο καί προέβαλλε τήν διδασκαλία τῆς ἐνότητος τῆς θείας δόξας στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ λόγῳ τῆς ὁμοουσιότητάς του μέ τόν Πατέρα: «Ὡστε, τελείας μενούσης καί μηδέν μειουμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόεισι τὸ ἀπαύγασμα [...] ὅτι καί οὗτος τοιοῦτός ἐστιν, οἷος ἐκεῖνος· κἀκεῖνος, οἷος οὗτος. Οὕτως ἐνοῦται τὰ δύο, τῷ μὴ διαλλάττειν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καί ξένον χαρακτῆρα νοεῖσθαι τὸν Υἱόν»¹⁸⁷.

Μέσα ἀπό τήν θεολογική Παράδοση, τὸ «ἀπαύγασμα» ἐρμηνεύεται μέ τὸ παράδειγμα τοῦ φωτός¹⁸⁸. Ὅπως τὸ φῶς πού ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸν λύχνο ἔχει τήν ἴδια φύση μέ αὐτόν καί ὑπάρχει μαζί του, ἔτσι καί ὁ Υἱός προῆλθε αἰδίως ἀπὸ τὸν Πατέρα καί ὁ Πατήρ οὐδέποτε ὑπῆρξε χωρὶς τὸν Υἱό, διότι θεωρεῖται ἀδύνατον νά ὑπάρχει λύχνος χωρὶς ἀπαύγασμα, ἀκτινοβολία καί λάμψη¹⁸⁹. Ἐτσι, ἔχει τήν ἴδια φύση μ' αὐτό

ἐν Πατρὶ τὸν Υἱόν, καὶ μὴν καὶ τὸ ἔμπαλιν, τουτέστιν ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα· χαρακτῆρ γὰρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».

¹⁸⁷ Βασιλείου, *Ὁμιλία ΚΔ'*, 4, PG 31, 608BC. Ἐκτός ἀπὸ τὸν Βασίλειο, ὁ Κύριλλος ἔχει ἐπηρεαστεῖ καί ἀπὸ τήν διδασκαλία τοῦ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας σχετικά μέ τὸ ἀπαύγασμα ὡς χαρακτηρισμὸ τοῦ Υἱοῦ· βλ. σχ. Ἀθανασίου, *Διάλογος Β' Περί Ἀγίας Τριάδος*, PG 28, 1177AB, 1180B.

¹⁸⁸ Ἀρτέμη, *Ἡ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη*, σ. 213.

¹⁸⁹ Γρηγορίου Νύσσης, *Πρὸς Σιμπλικίον περὶ πίστεως*, F. Mueller, *Gregorii Nysseni opera*, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 63²⁷-σ. 64⁵ (=PG 45, 140AB): «ὥσπερ τὸ ἐκ τοῦ λύχνου φῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστὶ τοῦ ἀπαυγάζοντος καὶ μετ' ἐκεῖνου ἐστίν [...], οὕτω κελεύει καὶ ἐνταῦθα νοεῖν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός καὶ οὐδέποτε χωρὶς τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ».

πού τό ἐκπέμπει. Κατά συνέπεια, καί ὁ Υἱός προῆλθε αἰδίως ἀπό τόν Πατέρα, καί ὁ Πατήρ αἰδίως ὑπάρχει μέ τόν Υἱό¹⁹⁰. Συνεπῶς, θεωρεῖται ἀναλογικά ἀδύνατον νά ὑπάρξει δόξα χωρίς λάμψη, ὅπως καί λύχνος χωρίς λάμψη ἢ ἀπαύγασμα.

Μέσα ἀπό ἕνα ἄλλο χωρίο τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καί ειδικότερα μέσα ἀπό τό κατά Ἰωάννη Εὐαγγέλιο¹⁹¹, ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι ἡ δόξα ὡς χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς τρισηλίου θεότητος ὑπάρχει αἰδίως στόν Υἱό κατά φυσικό τρόπο, ὅπως ὑπάρχει αἰδίως καί στόν Πατέρα. Ἰδιαίτερη προσπάθεια ἀποδίδεται ἀπό τόν Κύριλλο στήν ἀνασκευή τῆς κακοδοξίας ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος στερεῖται δόξας. Ἐνῶ, λοιπόν, παρουσιάζεται ὁ Κύριος νά ζητεῖ νά λάβει δόξα ἀπό τόν Πατέρα, δέν σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος στερεῖται ἀπό τήν δόξα τῆς θεότητος.

Ἡ δόξα στήν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Χριστός ἀφορᾷ στήν δόξα πού ἔλαβε κατά τήν ἐνανθρώπησή του καί κατά τήν ἔνσαρκη οἰκονομία του. Ἀφορᾷ στήν ἀνθρώπινη φύση πού ἔλαβε ὁ Υἱός καί Λόγος γιά τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος, κατά τόν Κύριλλο στό χωρίο 17,4 τοῦ κατά Ἰωάννην, ἀναφέρει ὅτι «Ἐγώ σέ ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω».

Ὁ Κύριλλος, ἐπεξηγώντας τήν σχετική ἔκφραση, τονίζει ὅτι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ζητεῖ ἀπό τόν Πατέρα νά δοξάσει τήν ἀνθρώπινη φύση καί σάρκα, τήν ὁποία ἐν χρόνῳ προσέλαβε, καί ὄχι

¹⁹⁰ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 278⁴⁰⁻⁴²-278¹⁻² (=PG 75, 940A): «[...] ὅταν αὐτὸν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς ὁ Παῦλος ἀποκαλῆ, τήν ἀσώματόν τε καί ἄκφραστον γέννησιν ταῖς ὑπὲρ λόγον ἡμῖν κατασημαίνων ἐννοίαις».

¹⁹¹ Ἰω. 17, 1: «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καί ὁ Υἱός δοξάσῃ σε».

ἀσφαλῶς νά τοῦ δώσει δόξα, σάν νά στερεῖται αὐτῆς καί νά τήν ἔχει ἀνάγκη κατά τήν θεία καί ἄκτιστη φύση του. Ἄρα ζητᾶ νά δοξασθεῖ ἡ ἀνθρώπινη φύση του, ὡς προσλαβόντος τήν ἀνθρώπινη φύση καί ὄχι φυσικά κατά τήν θεότητά του. Ὁ Υἱός καί Λόγος ἀποτελεῖ τήν δόξα τοῦ Πατρός ἐξ αἰτίας τῆς ἐνανθρώπησής του καί μέσω αὐτῆς περατώνει τό λυτρωτικό καί σωτηριολογικό του ἔργο ἐπί τῆς γῆς, πού εἶχε ἀνατεθεῖ σ' ἐκεῖνον ἀπό τόν Θεό καί Πατέρα¹⁹². Ἔτσι, λοιπόν, φαίνεται ὁ Υἱός νά ὑπολείπεται δόξης σέ σχέση μέ τόν Πατέρα, ἀλλά ὡς ἄνθρωπος καί κατά τήν ἀνθρώπινη φύση του. Ὑπῆρξε λοιπόν ἡ ἀντίληψη ὅτι μέσα ἀπό τό ἐν λόγῳ χωρίο προέκυπτε ἔκφραση ἐλλείψεως δόξης ἀπό τήν πλευρά τοῦ Υἱοῦ. Ὁ Υἱός ἔτσι ὑπολείπεται σέ δόξα σέ σχέση μέ τόν Πατέρα καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο Πατήρ καί Υἱός δέν εἶναι κατά πάντα ἴσοι. Μέσα ἀπό αὐτό τό λανθασμένο δογματικά θεολογικό πρίσμα, ὁ ἀλεξανδρινός πατέρας ἀναλύει ὅτι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι «ἐλάττων» τοῦ Πατρός ἀλλά τέλειος Θεός, ὅπως καί ὁ Πατήρ, ἔχει τήν ἴδια ἀπαράλλακτη δόξα μέ τόν Πατέρα, ἀφοῦ ἡ ἰσότητά τῆς θεότητος

¹⁹² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 52⁶⁻¹²(=PG 75, 1025A): «Οὐκοῦν, δοξάζεται μὲν παρὰ τοῦ Πατρός, οὐχ ὡς δόξης ὑπάρχων ἐπιδείξ, ὅταν νοῆται σαρκὸς καί Θεὸς ἐκ Θεοῦ πιστεύηται, ἀλλ' ἐπεὶπερ ἦν ἄνθρωπος, ὅς ἰδίας φύσεως καρπὸν οὐκ ἔχων τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι τὰ θεοπρεπή, δέχεταιί πως αὐτὸ καθ' ἑνωσιν καί τήν ἀπόρρητον συνδρομήν, ἦνπερ ἂν νοοῖτο τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον». Βλ. σχετικῶς καί Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 219.

τῶν δύο θείων ὑποστάσεων ἐπιφέρει καί τήν ἰσότητα τῆς δόξας τους. Ὁ Υἱός, δηλαδή, ὄντας τέλειος Θεός, ἔχει τήν αὐτή δόξα μέ τόν Πατέρα.¹⁹³

Στήν συνέχεια τῆς ἐπιχειρηματολογίας του, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἀναφέρει ὅτι, ἐφόσον ὁ Υἱός θεωρεῖται ὅτι ὑπολείπεται δόξης σέ σχέση μέ τόν Πατέρα κατά τήν θεότητα, αὐτό ὀδηγεῖ στό κακόδοξο συμπέρασμα ὅτι ὁ Υἱός ἀποπέμπεται τῆς Πατρικῆς οὐσίας καί ἐκλαμβάνεται ὡς κτίσμα.¹⁹⁴ Ἡ φυσική θεότητα τοῦ Υἱοῦ, κατ' αὐτόν τόν τρόπο, ἀντικαθίσταται ἀπό τήν κατά χάριν καί υἰοθεσίαν θεότητα.¹⁹⁵ Σύμφωνα μέ τά παραπάνω, ὁ Υἱός δέν εἶναι κατά φύσιν Θεός καί ἐκλαμβάνεται ὡς κτίσμα. Κατά συνέπεια, ἡ ἐλάττωση τῆς θεότητας τοῦ Υἱοῦ ἔναντι τοῦ Πατρός καί ἡ ἀπόρριψη τῆς ἰσότητάς τους ὀδηγεῖ σέ προσβολή τῆς φυσικῆς καί ἀληθοῦς θεότητας τοῦ Υἱοῦ καί σέ καταβίβασή του στήν τάξη τῶν κτισμάτων. Ἀναφέρει λοιπόν ὁ Κύριλλος ὅτι ἀποτελεῖ θεολογικό ἀτόπημα ὁ δημιουργός τοῦ κτιστοῦ κόσμου κατά τήν μαρτυρία τῆς γραφῆς¹⁹⁶ νά νοεῖται ὡς κτίσμα καί συγχρόνως, νά τιμᾶται καί νά προσκυνεῖται ἀπό τούς ἀνθρώπους καί τίς ἀγγελικές δυνάμεις.¹⁹⁷ Δέν μπορεῖ γιά τόν ἅγιο Κύριλλο νά προσκυνεῖται καί νά θεωρεῖται ὡς κτίσμα, καί νά μειονεκτεῖ τῆς θεϊκῆς

¹⁹³ «[...] τήν τῆ θεότητι πρέπουσαν τιμήν τε καί δόξαν ὡς ἰδίαν ἔχει·»: Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 118³²⁻¹²⁰ (=PG 75, 1064AB).

¹⁹⁴ Ὁ.π., E', SC 237, 350³⁵⁻³⁷ (=PG 75, 980C).

¹⁹⁵ Ὁ.π., E', SC 237, 350⁴²⁻⁴⁴ (=PG 75, 980CD): «εἰ μὴ Θεός κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ Υἱός, εἰσποίητον δὲ αὐτῷ τοῦνομα καθ' ὑμᾶς».

¹⁹⁶ Ψαλμ. 101, 26-28.

¹⁹⁷ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, E', SC 237, 358¹⁵⁻²² (=PG 75, 984D)· βλ. καί Ψαλμ. 101,26-28.

δόξης έναντι του Πατρός και να περιορίζεται στα μέτρα της κτιστής πραγματικότητας αυτός που κατά τον λόγο και την μαρτυρία της γραφής («ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος καὶ ἐπάνω πάντων ἐστίν»)¹⁹⁸ εἶναι ὁμοούσιος μέ τον Πατέρα.¹⁹⁹

Στό σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε και ένα άλλο χωρίο που σχολιάζει ὁ Κύριλλος καὶ που ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τό προηγούμενο, τό ὁποῖο ὑπῆρξε καὶ αἰτία νά ἀντιμάχονται τήν κατά φύσιν ταυτότητα του Υἱοῦ μέ τον Πατέρα ἐκεῖνοι που ὑποβίβαζαν τον Υἱό στα κτιστά ὄντα καὶ θεωροῦσαν τον Πατέρα μείζονα του Υἱοῦ ὡς πρὸς τήν οὐσία. Ἔτσι, ἀναφερόμενος στό χωρίο του Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου «Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἶδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἶδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν» (Ἰω. 4, 22), τονίζει ὅτι εἶναι ἐνδεδειγμένο νά ἐκληφθεῖ μέ τήν θεώρηση καὶ τήν κατανόηση του Χριστοῦ ὡς του ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου καὶ ὄχι ὡς ἑνός κοινοῦ ἀνθρώπου. Ἐφόσον, ὅμως, σαφέστατα ἀπό τήν ἀγιογραφική διδασκαλία, ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός τυγχάνει καὶ πρεσβεύεται ὡς ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός Λόγος, εἶναι προφανές ὅτι ἡ μαρτυρούμενη αὐτή «προσκύνηση» πρέπει νά ἀποδίδεται καὶ νά ἀναφέρεται στήν κατανόηση αὐτοῦ κατά τό ἀνθρώπινο, ὡς καὶ ἀνθρώπου δηλαδή γενομένου καὶ θεωρουμένου, διότι ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐπιχειρούμενη ἐρμηνεία θά ἦταν πράγματι ἄνευ νοήματος καὶ θά κατέληγε σέ

¹⁹⁸ Ἰω. 3,31.

¹⁹⁹ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 326²¹⁻²⁵ (=PG 75, 965BC): «Οὐ γὰρ δὴ ταῖς κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχαῖς τὸ ἐπάνω πάντων ὁ Υἱὸς κεκτήσεται· ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ πάντα εἰπεῖν, γεννητοῦ παντὸς εἰσφέρεται δῆλωσις, ὑπερανεστήξει τὰ πάντα τὸ τελεῖν ἐν κτίσμασιν οὐδαμόθεν ἔχων ὡς ἴδιον ὁ Υἱός».

ἐπικίνδυνη θεολογική διολίσθηση.²⁰⁰ Ἐάν ἡ ἀναφερόμενη «προσκύνηση» ἀποδιδόταν στήν θεία ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ, θά προσλάμβανε προφανῶς τήν ἔννοια ὅτι ὁ Υἱός προσκυνᾷ τόν Πατέρα ὡς ὁμοούσιος μέ τά κτίσματα, πράγμα τό ὁποῖο θά παριστοῦσε σαφῶς αὐτόν ὡς ἀτελῆ στήν κατά φύσιν σχέση του μέ τόν Θεό Πατέρα. Καί γιά νά ἐνισχύσει τήν ἄποψή του, χρησιμοποιεῖ τά λόγια τοῦ θεσπέσιου Παύλου, ὁ ὁποῖος προβάλλει τήν ὁμοφυῆ σχέση τῶν θείων προσώπων.²⁰¹

Συνεχίζοντας ὁ ἅγιος Κύριλλος νά προβάλλει τήν κοινή δόξα τῶν θείων προσώπων, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό τήν ὁμοουσιότητά τους, κάνει ἀναφορά καί σ' ἓνα ἄλλο χωρίο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου: «Καί νῦν δόξασόν με, Πάτερ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρὸ τοῦ τόν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»²⁰². Ἐδώ ὑπογραμμίζεται ἡ προαιώνια ὑπαρξη τῆς δόξης τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου ὡς ὁμοουσίου μέ τόν Πατέρα. Ἐπειδή ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ἦταν ἐνδεχόμενο νά ἐκλαμβάνεται καί νά θεωρεῖται ὑποδεέστερος καί στερημένος τῶν θείων ιδιωμάτων, ἐζήτησε ὁ Χριστός ἀπό τόν Πατέρα νά τόν δοξάσει μέ τήν δόξα πού εἶχε πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κτιστοῦ κόσμου ὡς προαιώνιος Λόγος καί κατά φύσιν

²⁰⁰ Ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 122¹³-124²³ (=PG 75, 1065AB). ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 128¹²⁻¹⁴ (=PG 75, 1068D): «τὸ τῇ φύσει δοῦλον καί τὸ ἀναγκαίως προσκυνοῦν οἰκειωσάμενος σχῆμα, τότε προσεκύνησε μεθ' ἡμῶν».

²⁰¹ Φιλ. 2, 10-11: «ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ, ἐπουρανίων καί ἐπιγείων καί καταχθονίων καί πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς». Κυρίλλου, *Περὶ τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 26²⁸⁻³² (=PG 75, 1009C).

²⁰² Ἰω. 17,4. Γιά τήν ἔννοια τοῦ χωρίου αὐτοῦ, βλ. καί Τσάκωνα, *Ἡ περὶ Παρακλήτου διδασκαλία*, σ. 199.

ἀληθινός Θεός. Ἐτσι μέσα ἀπό τήν θεολογική σκέψη τοῦ ἱεροῦ πατρὸς προκύπτει τό συμπέρασμα ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπολείπεται τοῦ Πατρὸς σέ δόξα κατὰ τήν θεία φύση.

Γιά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας βαρύνουσα σημασία ἔχει ἡ χρονική στιγμή πού μιλάει ὁ Χριστός στόν Πατέρα ὡς Θεάνθρωπος, ταπεινόμενος καί ἐνδεδυμένος τήν ἀνθρώπινη φύση, ζητώντας ἀπ' αὐτόν τήν δόξα. Ἀναφέρεται στήν πέρα ἀπό τόν χρόνο δόξα πού ἔχει κατὰ φύση λόγω τῆς ὁμοουσίας σχέσης του μέ τόν Πατέρα.

Ὁ σαρκωθείς Υἱός καί Λόγος δοξάζεται ἀπό τόν Θεό καί Πατέρα ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐνώ στο χωρίο *Ιω. 17,4*, ἔχει ὡς σκοπό νά φανερώσει τήν δόξα πού ὑπάρχει στόν Υἱό λόγω τῆς ὁμοφυοῦς σχέσης του μέ τόν Πατέρα. Γιά τόν λόγο αὐτόν χρησιμοποιεῖ τήν ἄχρονη ἔννοια τῆς ὑπάρξεως τῆς προαιώνιας δόξας στήν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ²⁰³. Ἡ δόξα τήν ὁποία ζητάει νά λάβει ὁ σαρκωθείς Υἱός καί Λόγος ἀπό τόν Πατέρα δέν εἶναι ἀλλότρια τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ οὔτε δόξα πού ἀποκτᾶ μεταγενέστερα καί κατ' υἰοθεσίαν, ἀλλά εἶναι ἡ προαιώνια δόξα πού ὀφείλεται στήν ὁμοουσία σχέση του μέ τόν Πατέρα.

Καί γιά νά ὑποστηρίξει θεολογικά τήν ἄποψή του, ὁ ἅγιος Κύριλλος παραθέτει διάφορα χωρία ἀπό τήν Ἁγία Γραφή,²⁰⁴ ὥστε νά ἀποδείξει ὅτι ὁ Υἱός δοξάζεται ἀπό τόν Πατέρα ὡς ἄνθρωπος, ἂν καί ἦταν πάντοτε Κύριος τῆς δόξης καί σύνοδος καί ὁμόθρονος μέ τόν

²⁰³ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, ΣΤ'*, SC 246, 601³¹⁻³⁷ (=PG 75, 1025C).

²⁰⁴ *Ἠσ. 6,1-3· Ματθ. 16,27· Ψαλμ. 94, 6-7.*

Πατέρα²⁰⁵. Παρ' ὅλο, δηλαδή, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνδύθηκε τὴν φθαρτὴ καὶ ἀνθρώπινη φύση, ἔμεινε κατὰ πάντα τέλειος Θεός, ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα²⁰⁶. Τὰ ιδιώματα πού ἀνήκουν στὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου διατηρήθηκαν ἀναλλοίωτα καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπηση, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν δογματικὴ ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας μας περὶ ἀντίδοσης ἢ κοινοποίησης τῶν ιδιωμάτων τῶν δύο φύσεων στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ²⁰⁷. Ἔτσι, παρ' ὅλο πού ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος ἔλαβε τὴν ἀνθρώπινη σάρκα καὶ ἐνανθρώπησε, παρέμεινε ἀναλλοίωτος ὡς πρὸς τὴν δόξα του, ἢ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν κοινὴ θεία οὐσία²⁰⁸.

Ἐν κατακλειδί, ὁ ἱερός Πατὴρ, μέσα ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου, διατυπώνει τὴν ἀλήθεια τῆς κοινῆς θείας δόξας ἢ ὁποία πηγάζει ἀπὸ τὴν κοινὴ θεία οὐσία τοῦ αἰδίου γεννῶντος Πατρὸς μετὰ τοῦ αἰδίου γεννημένου Υἱοῦ²⁰⁹. Ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος δοξάζει ἐν σαρκὶ τὸν Πατέρα ὀλοκληρώνοντας τὸ σχέδιο τῆς θείας Οἰκονομίας.

²⁰⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 72³⁹⁻⁴⁰ (=PG 75, 1036C), Ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 74²⁴⁻²⁶ (=PG 75, 1037B), Ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 74³⁴⁻³⁶ (=PG 75, 1037B).

²⁰⁶ Ὁ.π., Ε', SC 237, 326³¹⁻³² (=PG 75, 965C).

²⁰⁷ Ν. Εὐθ. Μητσόπουλου, *Θέματα Ὁρθοδόξου Δογματικῆς*, Ἐκδ. Συμμετρία, 2008, σσ. 148-149.

²⁰⁸ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 118³³⁻¹²⁰ (=PG 75, 1065AB): «[...] οὕτω καὶ ἄνθρωπος γεγονώς, τὴν θεότητι πρέπουσαν τιμὴν τε καὶ δόξαν ὡς ἰδίαν ἔχει».

²⁰⁹ Ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 124¹⁷⁻¹⁹ (=PG 75, 1065B): «Ὁμοούσιον δὲ τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εὖ μάλα τιθεὶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ γεγεννηκότος εἰδὼς τὸ γεγεννημένον».

Ὁ Πατήρ ἀντιδοξάζει τόν σαρκωθέντα Υἱό καί Λόγο μέ τήν δόξα τήν ὁποία ὁ Υἱός κατέχει αἰδίως ὡς κατά φύσιν Θεός ἀληθινός. Μ' αὐτό τόν τρόπο, τό «γέννημα» δοξάζει τόν «γεννήτορα», ἐνῶ ὁ «γεννήτωρ» ἀντιδοξάζει τό «γέννημα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ἡ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα

Ὁ Κύριλλος, μέ ἀφορμή τήν στρέβλωση τῆς ἐρμηνείας ἑνός χωρίου τοῦ κατά Ἰωάννην Εὐαγγελίου –«ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστι»²¹⁰ ἀπό τόν αἰρεσιάρχη Εὐνόμιο, ἐπιχείρησε νά ἀναδείξει τήν ἰσότητα τῶν δύο θεῶν προσώπων. Ὁ Εὐνόμιος ὑποστήριξε ὅτι ὁ Υἱός δέν εἶναι ἴσος μέ τόν Πατέρα, ἀφοῦ γεννιέται ἀπ' αὐτόν, ὑπονοώντας μία χρονική ἀρχή γεννήσεως. Κατά τήν γνώμη του, σύγκριση γίνεται μόνο μεταξύ ἀνόμοιων πραγμάτων. Ἐφ' ὅσον ὁ Χριστός συγκρίνεται μέ τόν Πατέρα καί τόν ἀποκαλεῖ «μείζονα», συνεπάγεται ὅτι δέν εἶναι ὁμοούσιος μέ ἐκεῖνον. Ἀφοῦ δέν εἶναι ὁμοούσιος ὁ Υἱός μέ τόν Πατέρα, τότε ὁ δεῦτερος μπορεῖ νά εἶναι ἀνώτερος ἀπό τόν Υἱό, ἀφοῦ εἶναι Θεός. Ὁ Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι λέγεται μείζων «ὡς ἀρχή τοῦ συναϊδίου γεννήματος»²¹¹. Ἐπομένως, ὑπογραμμίζει ἡ Εἰρ. Ἀρτέμη, «αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού ὁ ἀλεξανδρινός πατήρ σημείωνε ὅτι «αὐτῶ (= τῶ Χριστῶ) ἡ δόξα ἅμα τῶ Πατρὶ καί τῶ Ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καί ἀεὶ καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»²¹². Μέ τήν φράση αὐτή ἤθελε νά τονίσει ὅτι ἡ θεία φύση τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου εἶναι κοινή μέ τήν θεία φύση τῶν ἄλλων Προσώπων τῆς Τριάδος, διευκρινίζοντας ὅτι στήν θεία οὐσία δέν ὑπάρχει πρότερον ἢ ὕστερον. Ἔτσι, ἡ θεία φύση τοῦ

²¹⁰ Ἰω. 14, 28.

²¹¹ Κυρίλλου, *Θησαυρός*, Α', PG 75, 144D.

²¹² Τοῦ ἰδίου, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρός*, PG 75, 1420A. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, *Εἰς Ἡσαΐαν*, IV, Β', PG 70, 977A· Ἀρτέμη, *Ἡ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη*, σ. 322.

ἐνανθρωπήσαντος Λόγου παραμένει ἄτρεπτη καὶ ἀναλλοίωτη, ὅπως καὶ πρὶν τὴν ἐν σαρκὶ ἐπιφάνειά του²¹³».

Ἀναντιλέκτως, λοιπόν, ὁ Κύριλλος σημειώνει ὅτι δέν ὑφίσταται ὑστέρηση τοῦ Υἱοῦ ἔναντι τοῦ Πατρὸς οὔτε ἀσφαλῶς θά μπορούσε νά νοηθεῖ κάτι ἀντίστοιχο ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς ἐκουσίου ταπεινώσεως, τὴν ὁποία ὑπέμεινε κατὰ τὴν σάρκωσή του. Ὁ ἀκριβῆς λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Πατὴρ προσαγορεύεται ἀπὸ τὸν Κύριο «μείζων» ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ὁ Υἱός καὶ Λόγος ὑπέμεινε τὴν ἐθελούσια ταπείνωση τῆς ἐνανθρωπήσεως²¹⁴.

Συνεπῶς, ὁ Πατὴρ, ὁ ὁποῖος δέν ἐνανθρώπησε καὶ δέν ἀνέλαβε τὴν ταπεινὴ ἀνθρώπινη φύση, προσφωνεῖται ἀπὸ τὸν Κύριο «μείζων» μόνον κατὰ τὸν λόγο τῆς ἐκουσίου κενώσεως τοῦ Λόγου²¹⁵. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτή, λοιπόν, ὁ προσδιορισμὸς τοῦ Πατρὸς ὡς «μείζωνος» ἔναντι τοῦ Υἱοῦ ὑπάγεται καὶ νοεῖται μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς θείας οἰκονομίας.

Μάλιστα πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ σχολιασμὸς τῆς φράσεως «Ὁ πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν» ἀπαντᾷ ἀπὸ νωρὶς στὴν πατερικὴ γραμματεία. Ἔτσι φαίνεται περὶτρανα ὅτι ὁ Κύριλλος ἀκολουθεῖ τὴν πατερικὴ παράδοση καὶ μάλιστα, στὴν ἐρμηνεία πού κάνει στό χωρίο, μπορεῖ κάποιος νά διαπιστώσει τὴν ἐπίδραση τῆς θεολογίας τοῦ Ἀμφιλόχιου Ἰκονίου. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰκονίου,

²¹³ Κυρίλλου, *Θησαυρός*, ΙΑ', PG 75, 140D. Βλ. σχετικὰ καὶ Ἀρτέμη, *Ἡ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη*, σ. 322.

²¹⁴ Ὁ.π.

²¹⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 376²⁸⁻³³ (=PG 75, 996AB): «Τὸ γὰρ τοι τῆς ὑπακοῆς ὄνομά τε καὶ χρῆμα τὸν τῆς δουλείας ἡμῖν κατασημαίνει καιρὸν, ὅτε Θεὸς ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, [...]».

σχολιάζοντας τήν συγκεκριμένη φράση, τήν ἐρμηνεύει μέσα στά πλαίσια τῆς Θείας Οἰκονομίας²¹⁶. Ἔτσι, ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Πατρὸς ὡς «μείζωνος» ἀναφορικά μέ τόν Υἱόν νοεῖται ἀποκλειστικά καί μόνον ὡς πρός τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου²¹⁷. Μάλιστα, ὁ ἀλεξανδρινός θεολόγος ἐρείδεται γιά τά ὅσα λέει σχετικά μέ τήν ισότητα τοῦ Θεοῦ Λόγου μέ τόν Πατέρα σέ ἀγιογραφικά χωρία²¹⁸ πού ἀναδεικνύουν τήν προαιώνια ισότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα καί καθιστοῦν σαφές ὅτι οὐδεμία ἀλλοίωση, μείωση ἢ ἐλάττωση μποροῦν νά ὑποστοῦν τά πρόσωπα τῆς τρισηλίου θεότητος²¹⁹.

²¹⁶ Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου, *Λόγος εἰς τό «ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν»*, PG 39, 109B: «Εἰ δὲ θέλετε γινῶναι πῶς ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστί, ἐκ τῆς σαρκὸς εἶπον, καί οὐκ ἐκ προσώπου Θεότητος»· βλ. καί Εὐθ. Ζυγαβινοῦ, *Πανοπλία*, 11, PG 130, 581C: «Τὸ γὰρ δὴ λέγειν, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον νοουμένου μείζων»· βλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Α', ἐκδ. τρίτη, Αθήναι 1979 (ἐφεξῆς: Τρεμπέλα, *Τὸ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ δόγμα εἰδικότερα*), σ. 254: «"μείζων ὁ Πατήρ ὡς ἔτι δούλου καί ἐν τῆς καθ' ἡμᾶς ὄντος τοῦ Υἱοῦ"», Συναφῶς, βλ. Σάκκου Στ. Ν., *Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστί, Β'*, Ἐριδες καί σύνοδοι κατὰ τόν ΙΒ', αἰῶνα, ἐν Θεσσαλονίκη 1966, σ. 98-144.

²¹⁷ Κυρίλλου, *Θησαυρός*, PG 75, 144B: «Ἴσος ἄρα τῷ Πατρὶ καί ὁ Υἱὸς καί ὁμοούσιος· οἰκονομικῶς δὲ εἰρησθαι πιστεύομεν ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ μείζων. Ὅτε γὰρ ἐνανθρωπήσας φαίνεται, τότε καί τοῦτό φησιν ὡς ἄνθρωπος».

²¹⁸ *Ψαλμ.* 101, 27-29: «Οἱ οὐρανοὶ γὰρ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καί πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καί ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καί ἀλλαγῆσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καί τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι», καί ἐπίσης *Ἐβρ.* 13,8: «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καί σήμερον ὁ αὐτὸς καί εἰς τοὺς αἰῶνας».

²¹⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 378²⁷-380³⁹ (=PG 75, 996D-997A).

Συνακολούθως, ὁ ἀλεξανδρινὸς πατὴρ στὴν προσπάθειά του νὰ ἐνισχύσει θεολογικῶς τὴν θέση του περὶ τῆς ἰσότητος τῶν θείων προσώπων καὶ ἐρμηνεύοντας κατ' εἰδικότερον τρόπο τὸ χωρίο τοῦ Ἰωάννη («ὁ πατὴρ μου μείζων μου ἐστίν») ²²⁰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἀγιογραφικὸ χωρίο: «ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν» ²²¹. Κατ' αὐτὴ τὴν διερεύνηση προσλαμβάνει ἐρμηνευτικῶς τὸ «ἔλασσον» τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου σὲ σχέση μετὰ τὸν Πατέρα μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ κενώσεώς του. Μάλιστα, διευκρινίζει ὅτι πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τὸ «ἔλασσον» δὲν ὑπάρχει οὔτε παρατηρεῖται οὔτε ἀναφέρεται στὸν Υἱὸ καὶ Λόγο, στὴν αἰδία καὶ ἀγαπητικὴ σχέση του μετὰ τὸν Πατέρα ²²². Ἔτσι, ὁ Κύριλλος, ἀπορρίπτοντας κάθε κακοδοξία περὶ μὴ ὑπάρξεως ἰσοτιμῆς σχέσης τοῦ Πατρὸς μετὰ τὸν Υἱὸ, ἀναφέρεται στὸ πιὸ πάνω χωρίο, προκειμένου νὰ δηλώσει ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, πρὶν λάβει τὴν ἀνθρώπινη φύση, ἦταν αἰδίως ἰσοτίμος μετὰ τὸν Πατέρα ὡς πρὸς τὴν θεότητα, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν φυσικὴ οὐσιώδη ὁμοουσιότητα τὴν ὁποία κατέχει προαιωνίως. Ἡ πρόσληψη τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπὸ τὸν Υἱὸ, σύμφωνα μετὰ τὸν ἀλεξανδρινὸ ἱεράρχη, δὲν ἐπιφέρει μείωση ἢ

²²⁰ Ἰω. 14, 28.

²²¹ Φιλιπ. 2, 6-8.

²²² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Αγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 328⁸⁻¹⁴ (=PG 75, 968A). ὁ.π., SC 237, 330¹¹⁻¹² (=PG 75, 969A): «Θεὸς ἦν ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής». Βλ. Ἀρτέμη, *Ἡ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ Διδασκαλία Ἰσιδώρου Πηλουσιώτη*, σ. 353.

ἐλάττωση ἢ ὑποβιβασμό στήν ὁμοουσιότητα τῶν θείων προσώπων. Τό συγκεκριμένο χωρίο μάλιστα, κατά τόν Κύριλλο, διατρανώνει τό γεγονός ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ἰσότημος φορέας τῆς αἰδίας δόξας τοῦ Πατρὸς²²³.

Ἐπιπροσθέτως, μία ἄλλη θεολογική ἐρμηνεία τοῦ συγκεκριμένου χωρίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου («ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν»)²²⁴, πού φαίνεται νά ἔχει ἐπηρεάσει τόν Κύριλλο, προέρχεται ἀπό τόν Μ. Αθανάσιο. Ὁ προκάτοχος τοῦ Κυρίλλου στόν ἀρχιεπισκοπικό θρόνο τῆς Ἀλεξάνδρειας Αθανάσιος τονίζει καί διασαφηνίζει τήν ὁμοουσιότητα τῶν θείων προσώπων καί ἀποκλείει κάθε ἐκδοχή περί ὑποδεέστερης καί ἐλάττονος φύσεως τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ ἐν σχέσει πρὸς τόν Πατέρα. Χαρακτηριστικῶς, ὁ ἱερός Πατήρ ἐρμηνεύοντας τό ἀνωτέρω γραφικό χωρίο ἐξηγεῖ ὅτι ἡ λέξη «μείζων» δέν χαρακτηρίζει τήν φύση τοῦ Πατρὸς σέ σύγκριση μέ ἐκείνη τοῦ Υἱοῦ. Ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι ἡ φράση «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστίν» δέν δηλώνει ὅτι ὁ Υἱός εἶναι κτιστός ἢ ὑποδεέστερος καί «ἐλάττων» τοῦ Πατρὸς, ἀλλά καταδεικνύει τήν ὑποστατική διάκριση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στίς δύο θεῖες ὑποστάσεις, δηλαδή τήν διάκριση ἀνάμεσα στό ὑποστατικό ἰδίωμα τοῦ ἀγεννήτου καί ἀναιτίου, τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, καί σέ ἐκεῖνο τοῦ γεννητοῦ, τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου.²²⁵

²²³ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Ε'*, SC 237, 330¹⁸-332²⁵ (=PG 75, 969AB). Καί γιά τόν καθηγητή Κ. Λιάκουρα τό παραπάνω χωρίο τῆς πρὸς Φιλιπ. 2, 6 "διακηρύσσει κατά πάντα ἰσότητα καί κατ' ἐπέκταση, ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα" (*Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδας*, σ. 236).

²²⁴ *Ἰω.* 14, 28.

²²⁵ Βλ. Ματσούκα, *Δογματική Β'*, σ. 99-100.

Παράλληλα πρὸς τὴν ἐπίδραση τῆς ἐρμηνείας τοῦ χωρίου ἀπὸ τὸν Μ. Ἀθανάσιο, ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει ὅτι ὁ Πατὴρ προσφωνεῖται «μείζων» ἀπὸ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγο ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ἀποτελεῖ τὴν αἰτία τοῦ Υἱοῦ. Ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστατικὴ ὑπαρξὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ κατὰ συνέπεια ἢ αἰτιώδης σχέση τῶν δύο θείων ὑποστάσεων δηλώνεται μέσα ἀπὸ τὴν προσφώνηση τοῦ Πατρὸς ὡς «μείζονος». Ὁ Πατὴρ θεωρεῖται «μείζων» ὡς αἰτία τῆς ὑποστάσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὡς γεννηθέντος ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδίως.²²⁶ Καθίσταται λοιπὸν σαφές ὅτι, ἀποκαλώντας ὁ Κύριος τὸν Πατέρα «μείζονα», ἀναφέρεται στό ὅτι ὁ Υἱὸς ἔχει αἰτία τὸν Πατέρα ἐκ τοῦ ὁποῖου γεννᾶται αἰδίως («Λέγεται δὲ μείζων ὡς ἀρχὴ τοῦ συναϊδίου γεννήματος»)²²⁷.

²²⁶ Βασιλείου, *Κατὰ Εὐνομίου*, Α', 25, SC 299, 260¹⁻⁴-262²⁶⁻³⁴: «Τὸ δὲ «πατὴρ» τί ἄλλο σημαίνει ἢ οὐχὶ τὸ αἰτία εἶναι καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος»· ἐπίσης, ὁ.π., Α', 20, SC 299, 246³⁶⁻³⁹: «Ὅτε οὖν ἀκούσωμεν ἀρχὴν καὶ μείζονα τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα, τῷ αἰτίῳ νοήσωμεν»· βλ. Τρεμπέλα, *Τὸ περί Τριαδικοῦ Θεοῦ δόγμα εἰδικότερα*, σ. 254: «"μείζων ὁ Πατὴρ μόνῳ τῷ αἰτίῳ· ὅτι αἰτιος τῷ Υἱῷ τῆς γεννήσεως"»· πρβλ. Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 228¹⁷⁻¹⁸(=PG 75, 716D): «[...] ἴδιον δὲ αὐτὸ τοῦ Υἱοῦ τὸ Υἱὸς ὄνομα τὴν αἰτίαν ἐπάγοντες ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς» , Συναφῶς, βλ. Ὁρφανοῦ Μ. Α., *ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὴν Τριαδολογία τοῦ Μ. Βασιλείου (Συμβολὴ εἰς τὴν περί Ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν αὐτοῦ)*, Ἀθήναι 1976, σ. 80: *Διὰ τοῦ χωρίου τοῦτου δηλοῦται ἡ ὑφισταμένη σχέσις μεταξύ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὡς σχέσις αἰτίου πρὸς αἰτιατό.*

²²⁷ Κυρίλλου, *Θησαυρός*, PG 75, 144D· βλ. Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν θησαυρὸν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2005, σ. 237: «Ἡ ἐκφορὰ τῆς λέξης "μείζων" ἀπὸ τὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστό θά πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἐκκληφθεῖ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ἐμφαίνουσα τὴν ὑπάρχουσα αἰδία

Ἐξάγεται λοιπόν τό θεολογικό συμπέρασμα ὅτι ὁ Πατήρ νοεῖται ὡς «μείζων», καθότι ὁ Υἱός ἔχει αἴτιον τόν Πατέρα ὡς πρός τήν ἄχρονη ὑπαρξη. Ἡ σχέση Υἱοῦ καί Πατρός εἶναι σχέση αἰτιατοῦ πρός αἴτιον. Τό αἴτιον καί τό αἰτιατόν ἀνάγεται στίς ὑποστάσεις καί ὁ Πατήρ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀναίτια ἀρχή τῶν ἀχρόνως αἰτιατῶν ὑποστάσεων τοῦ Λόγου καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Υἱός εἶναι «ὁμοούσιος τῷ Πατρί» καί ἐπομένως δέν μπορεί νά εἶναι ἄλλης οὐσίας, ἑτερούσιος, ἢ νά εἶναι ὑποταγμένος στόν Πατέρα ἢ νά ἔχει μειωμένη τήν τριαδική ἐνέργεια. Ὁ Πατήρ εἶναι ὁ αἰδιος αἴτιος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ, τοῦ αἰδίου αἰτιατοῦ, καί αὕτη εἶναι ἡ διαφορά τῆς καθ' ὑπαρξιν σχέσεως τοῦ Πατρός πρός τόν Υἱόν του. Μόνο κατά τήν ἄποψη αὕτη μπορεί νά χαρακτηρισθεῖ «μείζων».²²⁸

Ἐπιπλέον, ἡ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ πρός τόν Πατέρα, σύμφωνα μέ τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, διαπιστώνεται καί ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ *Ἰωάννου* 14,10. Στούς λόγους τοῦ Κυρίου «οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ

ὑπαρκτική σχέση τοῦ Πατρός πρός τόν Υἱό κατά τό αἴτιο καί τό αἰτιατό, ἀφ' ἑτέρου δέ ὡς ἀναφερόμενη στήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγω τῆς περί τόν ἄνθρωπο "οἰκονομίας" τοῦ Κυρίου, καί στήν συνακόλουθη ἔκφραση ὑπεροχῆς τῆς θείας φύσεως ἔναντι τῆς ἀνθρώπινης, ἐφόσον στήν συγκεκριμένη περίπτωση ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός μιλοῦσε ὡς ἄνθρωπος καί ἀναφερόταν προδήλως στήν ἀνθρώπινη φύση Του».

²²⁸ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, E', SC 237, 354³⁻¹⁰ (=PG 75, 981CD): «Οὐ γάρ, οἶμαι φαῖεν ἄν, ὡς ποσότητι μετρητῇ τὸ μείζον ἐν τῷ Πατρί· ἀεὶ γὰρ ὄντος Πατρός τοῦ Πατρὸς καὶ ἀλλοιώσεως καὶ μεταβολῆς οὐκ εἰς ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο καλούσης τὸν ἀεὶ τε καὶ ὡσαύτως ἔχοντα Θεόν, ἦν δήπου πάντως τὸ ἐξ αὐτοῦ συνἀναρχόν τε καὶ συναἰδιον καὶ τῇ τοῦ τεκόντος ὑπάρξει συμπαρομαρτυροῦν».

Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστι;», ἀλλὰ καὶ στό χωρίο «ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα»²²⁹, καθὼς καὶ στήν μαρτυρία τῆς Γραφῆς «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν»²³⁰, ἀπευθυνόμενος στὸν Ἀπόστολο Φίλιππο, ἐμφαίνεται σαφῶς ἡ ἰσότητα κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Κατὰ πρῶτον, αὐτὴ ἡ διαπίστωση προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τοῦ χωρίου «οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστι;», γιὰ τὸν λόγο ὅτι θὰ ἦταν ἀβάσιμο νὰ θεωρεῖται ὁ Πατὴρ «μείζων» καὶ συγχρόνως νὰ περιχωρεῖται ἐντὸς τοῦ «ἐλάττωνος» Υἱοῦ.

Μάλιστα, ἂν συνδέσουμε τὴν παραπάνω ἀγιογραφικὴ φράση μὲ ἐκείνη ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη («ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν») ²³¹, μπορεῖ νὰ ἀποδειχτεῖ μέσα ἀπὸ τὴν θεολογία τῶν πατέρων ἡ ἰσότητα τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς μὲ τὸν Υἱό. Ἡ πρώτη ἔκφραση ἀναδεικνύει τὴν ἔννοια τοῦ ὁμοουσίου, ἐνῶ ἡ δευτέρη δηλώνει καὶ ἐκφράζει τὴν ὁμόνοια τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐπομένως, ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ δευτέρον, θὰ ἀποτελοῦσε θεολογικὸ ἀτόπημα νὰ ὑφίσταται ὁ Υἱὸς μείωση κατὰ τὴν φύση του καὶ παράλληλα νὰ διατρανώνεται ἀπὸ τὸν σαρκωθέντα Λόγο ἡ ἰσότητα τῆς φύσεως μὲ τὸν Πατέρα μέσα ἀπὸ τὸν ἀγιογραφικὸ στίχο «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν», κατὰ τὸν ὁποῖο ἐκφράζεται ἡ ταύτιση τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ²³².

Ἐπίσης, ἡ εὐαγγελικὴ ρῆση «ὁ ἑωρακῶς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα», κατὰ τὸν ἀλεξανδρινὸ πατέρα, ἀναφέρεται σὴν ἰσότητα τῆς φύσεως

²²⁹ *Ἰω.* 14,9.

²³⁰ *Ἰω.* 10,30.

²³¹ *Ἰω.* 17,21.

²³² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 288¹⁵⁻¹⁷ (=PG 75, 944D-945A).

τῶν θείων προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος²³³. Μάλιστα, σέ ἓνα χωρίο συναφές μέ τό προηγούμενο²³⁴, ὁ Κύριλλος μέσα ἀπό τήν ἔννοια τῆς εἰκόνας ἐκφράζει τήν ὁμοφυῆ σχέση τῶν θείων προσώπων. Αναφέρει ὅτι σέ μιά εἰκόνα δέν ὑπάρχει τίποτα παρά μόνο ἡ ταυτότητα καί ἡ ὁμοιότητα τῆς μορφῆς πού εἰκονίζεται²³⁵. Ἔτσι, καί ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Υἱοῦ ὡς φυσικῆς εἰκόνας τοῦ Πατρὸς, σέ ἀντίθεση μέ τό κατ' εἰκόνα δημιούργημα, τό ὁποῖο ἔχει ὡς γνωριστικό σημεῖο τήν ἑτερουσιότητα καί κατ' ἐπέκταση τήν ὄντολογική ἐξάρτηση, ἐκφράζει τήν ταυτότητα τῆς οὐσίας τῶν δύο θείων προσώπων²³⁶. Ἀλλά καί ὁ Καππαδόκης πατέρας, ὁ Μ. Βασίλειος, τονίζει ὅτι ὁ Υἱὸς ἐνεργεῖ ὡς εἰκόνα τοῦ Πατρὸς του. Αὐτή ἡ θεώρηση γιά τόν Υἱό σημαίνει ὅτι ὁ Λόγος ὡς εἰκόνα, «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως» τοῦ Πατρὸς²³⁷, εἶναι καθ' ὅλα ἴσος μέ τόν Πατέρα. Κατά συνέπεια, ὁ Κύριλλος συμφωνεῖ μέ τόν Μ. Βασίλειο ὅτι ἡ θεώρηση τοῦ

²³³ Ὁ.π., SC 237, 356³³⁻⁴⁰ (=PG 75, 984B).

²³⁴ Ἰω. 12,45: «Ὁ θεωρῶν ἐμέ, θεωρεῖ καί τόν πέμψαντά με».

²³⁵ Κυριλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 286⁴⁰⁻⁴² (=PG 75, 994CD), καί SC 237, 346³⁵⁻³⁴⁸⁴⁰ (=PG 75, 977D): «Οὐ γάρ που τὸ ἐνδεές τοῦ τελείως ἔχοντος εἰκῶν τε καί ὁμοιότης ἀπαραίτητος παντελῶς εἶη ἂν ἀλλ' οὐδ' ἂν Θεὸς ὑπεράλλοιτο Θεόν, ἦγουν ἐν χείροσιν ἄτερος ἀτέρου νοοῖτό ποτε κατά γε τὸ εἶναι τοῦθ' ὅπερ εἰσί, διαφέρει ἄν».

²³⁶ Ὁ.π., SC 237, 298¹⁸⁻²⁴ (=PG 75, 949CD): «Εὐηθες δὲ καί ἐτέρως καί ἀκατάσκεπτον κομιδῇ τὸ οὐχὶ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, [...] Ἐαυτὸν δὲ παριστὰς εἰς εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, “Ὁ ἑωρακῶς ἐμέ”, φησίν, οὐχὶ τήν θέλησιν».

²³⁷ Ἐβρ. 1,3: «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».

Υίου καί Λόγου ὡς εἰκόνας τοῦ Πατρὸς ἀναδεικνύει τὴν ἰσότητά του μέ τόν Πατέρα, ἐνῶ παράλληλα ἀνασκευάζει καί ἀνατρέπει τὴν κακοδοξία γιὰ τὴν θεώρηση τοῦ Υἱοῦ ὡς ἐλάττονος τοῦ Πατρὸς²³⁸.

Ἡ γνώση τοῦ σαρκωθέντος Λόγου ἀπὸ τόν ἄνθρωπο προσδιορίζει καί τὴν γνώση τοῦ Πατρὸς. Βέβαια, ἡ διαπίστωση αὐτὴ δέν σημαίνει ὅτι ἡ γνώση αὐτῆς τῆς μορφῆς ἐξυπονοεῖ καί τὴν γνώση τῆς θείας οὐσίας, καθότι κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἡ θεία οὐσία εἶναι ἀκατάληπτη²³⁹, ἐνῶ καταληπτὴ καθίσταται μόνον ἡ φυσικὴ ἐνέργεια αὐτῆς κατὰ τὴν σύμφωνη πρὸς τὴν θεία «οἰκονομία» κίνησή της²⁴⁰. Μάλιστα, ὁ ἀλεξανδρινὸς πατὴρ διαχωρίζει τὴν γνώση καί τὴν θέαση τῶν θείων προσώπων σέ σχέση με ἐκείνη πού ἀποκτοῦν τὰ κτιστά ὄντα. Ἡ θεία οὐσία εἶναι ἀπρόσιτη καί ἄρρητη, δέν γνωρίζεται οὔτε γίνεται ὁρατὴ ἀπὸ τὴν κτιστὴ πραγματικότητα, παρὰ μόνον ἀπὸ τὰ

²³⁸ Βασιλείου, *Ὁμιλία Θ' εἰς τὴν ἑξαήμερον*, S. Giet, Basile de Césarée. *Homélie sur l'hexaéméron*, 2nd edn., SC 26, 520³⁵⁻³⁸: «ὅς ἐστὶν εἰκῶν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. [...] Ὅπου μία εἰκῶν, ποῦ τὸ ἀνόμοιον;». Βλ. καί Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τόν θησαυρόν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, Ἀθήνα 2005, σ. 172: «ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Υἱοῦ ὡς εἰκόνα τοῦ Πατρὸς ἐκλαμβάνεται ἀπὸ τόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας καί στοιχειοθετεῖ τὴν ὁμοούσια σχέση τῶν δύο θείων προσώπων»· βλ. σχετικῶς καί Τρεμπέλα, *Τὸ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ δόγμα εἰδικότερα*, σ. 276: «ὁ ὅρος “εἰκῶν τὸ ἀπαράλλακτον δεῖκνυσι” τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα».

²³⁹ Βλ. σχετικῶς Μητσόπουλου, *Θέματα ὀρθοδόξου δογματικῆς θεολογίας*, σ. 110.

²⁴⁰ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὄρθοδόξου Πίστεως*, κεφ. 4: «Ἄπειρον οὖν τὸ θεῖον καὶ ἀκατάληπτον, καὶ τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτόν, ἡ ἀπειρία καὶ ἡ ἀκαταληψία. Ὅσα δὲ λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ καταφατικῶς, οὐ τὴν φύσιν ἀλλὰ τὰ περὶ τὴν φύσιν δηλοῖ».

θεία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος²⁴¹. Ἡ θεά, λοιπόν, καί ἡ γνώση τοῦ Υἱοῦ εἶναι θεά καί γνώση τοῦ Πατρὸς, βάσει τοῦ ὁμοουσίου τῶν δύο θείων ὑποστάσεων. Ακολουθῶς, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας συνδέει ὅσα ἀναφέρθηκαν μέ τόν χαρακτηρισμό τοῦ Υἱοῦ μέσα ἀπό τίς ἀγιογραφικές ἐκφράσεις στήν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή («ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως»)²⁴², γιά νά ἀναφερθεῖ στήν ἐνότητα καί στήν ἰσότητα τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ μέ τό πρόσωπο τοῦ Πατρὸς²⁴³.

Ἐπιπροσθέτως, ὁ Κύριλλος πραγματευόμενος τό ζήτημα τῆς ἰσότητος τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Πατρὸς ἀντικρούει κάθε ἰσχυρισμό πού εἶχε ὡς σκοπό νά μειώσῃ τήν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου ἔναντι τοῦ Πατρὸς. Στήν περίπτωση, λοιπόν, τῆς διερεύνησης τοῦ ἐνδεχόμενου, ὅταν ὁ Υἱὸς ἀποκαλεῖ τόν Πατέρα «μείζονα», νά ὑπερτερεῖ τό ἓνα πρόσωπο ἔναντι τοῦ ἄλλου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας μέσῳ λογικῶν ἐπιχειρημάτων καί ἐρειδόμενος στήν ἀγιογραφική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας²⁴⁴ ἀναιρεῖ κάθε κακόδοξη ἄποψη περὶ «μείζονος» Πατρὸς καί «ἐλάττονος» Υἱοῦ. Τονίζεται μάλιστα ὅτι τό ἐπίθετο «μείζων» μπορεῖ νά σημαίνει διαφορά στήν δύναμη, στήν σοφία, στό

²⁴¹ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 286³⁷⁻⁴² (=PG 75, 994CD): «ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με". Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ εἰς ἄνθρωπον ἀπλῶς ἢ πίστις, ἀλλ' εἰς Θεοῦ φύσιν.[...] Ὅτι δέ ἐστὶν ἐν ταυτότητι τῇ κατὰ πᾶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, διὰ τὴν φυσικὴν ἐμφέρειαν καὶ τὸ τῆς οὐσίας οἰονεῖ ταυτοειδές, διεσάφει λέγων: "ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ τὸν πέμψαντά με"».

²⁴² Ἑβρ. 1,3.

²⁴³ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 300²⁷-302⁴³ (=PG 75, 952CD).

²⁴⁴ Δευτ. 6,4: «Κύριος γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστίν».

ἀξίωμα, στόν ὄγκο, στό χρόνο, στήν οὐσία, ἀλλά καί στήν αἰτία. Ὁ Πατήρ δέν εἶναι «μείζων» τοῦ Υἱοῦ στήν δύναμη ἢ στήν σοφία, γιατί εἶναι «Θεοῦ δύναμις καί Θεοῦ σοφία»²⁴⁵. Κατά συνέπεια δέν μπορεῖ πάλι νά εἶναι «μείζων» κατά τό ἀξίωμα ἢ τήν τιμή, γιατί τοποθετεῖται στά δεξιά τοῦ Θεοῦ Πατρός²⁴⁶. Τό «δεξιόν» δέν ἐκλαμβάνεται σωματικά, σάν νά ἔχει ὁ Θεός «δεξιά» καί «ἀριστερά», οὔτε σημαίνει «χαμηλότερο τόπο», ἀλλά δηλώνει σχέση ἰσότητος²⁴⁷.

Ἡ συλλογιστική αὐτή ἀπορρίπτεται ἀπό τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι ἀνάμεσα σέ δύο ὁμοειδῆ ὄντα δέν ὑφίσταται σύγκριση, ἀφοῦ δέν μπορεῖ κάποιος ἀπό τά δύο νά εἶναι «μείζων» ἢ «ἐλάττων». Ἡ ἀνισότητα κατά τήν φύση, τήν ὁποία δηλώνει ἡ ὑπαρξη μείζονος καί ἐλάττωνος ὄντος, δέν μπορεῖ νά παρατηρηθεῖ μεταξύ δύο ὄντων τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀφοῦ τά ὁμοειδῆ ὄντα εἶναι καί ὁμοφυῆ. Κατά συνέπεια, σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀφοῦ δέν ὑφίσταται διαφορά φύσεως ἀνάμεσα σέ ὁμοειδῆ ὄντα, τότε τό «μείζων» τοῦ Πατρός δέν στοιχειοθετεῖ διαφορά οὐσίας καί ἐπομένως, ὁ Υἱός δέν μπορεῖ νά εἶναι «ἐλάττων» τοῦ Πατρός. «Θεοῦ γάρ, εἶπέ μοι, πρὸς Θεόν, εἰ ἐπ' ἀμφοῖν νοοῖτο τὸ φύσει τε καί ἀληθῶς, ποίαν ἂν τις ἴδοι τὴν διαφοράν, ἢ τί τὸ μεσολαβοῦν κατά γε τὸ ἕτεροίως ἔχειν;»²⁴⁸. Καί μάλιστα, γιὰ νά γίνουν πιό κατανοητά τά λεγόμενά του, ὁ ἱερός Πατήρ χρησιμοποιεῖ παράδειγμα μέσα ἀπὸ τήν κτιστή

²⁴⁵ Α' Κορ. 1,24.

²⁴⁶ Ψαλμ. 109,1· Εβρ. 1,3.

²⁴⁷ Ψαλμ. 44, 7· Ματθ. 16, 27· Πράξ. 2,34· Εβρ. 1, 8. καὶ 12, 2· Ἀποκ. 11, 15. 22, 3-4. 5, 13.

²⁴⁸ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 346²⁷⁻³⁰ (=PG 75, 977C).

πραγματικότητα και συγκεκριμένα μέσα από την ανθρώπινη φύση²⁴⁹ και την φύση τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων²⁵⁰.

Στήν συνέχεια τοῦ Λόγου του, ὁ ἅγιος Κύριλλος κάνει ἀναφορά στό χωρίο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς: «ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα»²⁵¹. Αὐτὸ ὑπῆρξε αἰτία νά δημιουργηθεῖ ἡ ἀντίληψη ὅτι κατὰ φύσιν ὑποτάσσεται ὁ Υἱὸς στὸν Πατέρα, μὲ ἀποτέλεσμα νά θεωρεῖται ὁ Υἱὸς κατώτερος αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Κύριλλο, λοιπόν, τὸ ἀνωτέρω ἐδάφιο δὲν φανερώνει ὑποταγὴ πού νά δηλώνει καὶ νά ἐκλαμβάνει τὸν Υἱὸ ὡς ὑποδεέστερο καὶ συνεπῶς, ὡς κτίσμα τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πού εἶναι ὑποταγμένα τὰ κτιστά ὄντα. Ἀντίθετα, μιλάει γιὰ ὑποταγὴ, ἡ ὁποία λαμβάνει χώρα μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐν χρόνῳ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ τῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, κατὰ τὴν ὁποία ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος ὑποτάσσεται κατὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση του στό θέλημα τοῦ Πατρὸς²⁵².

²⁴⁹ Ὁ.π., Ε', SC 237, 348⁴³-348¹⁻⁵ (=PG 75, 977D-980A): «Εἰ δὲ δὴ τις ἔλοιτο σαφῶς Πέτρου τε καὶ Παύλου τίς, ἂν εἴη τυχὸν ὁ τῆς οὐσίας ὄρος ἀναμαθεῖν, ἴσον ἐπ' ἀμφοῖν εὐρήσει καὶ ὡσαύτως ἔχοντα κατὰ πᾶν ὅτιοῦν, τὸ δὲ δὴ μείον ἢ ὅτι φληνάφως, οἶμαί που, καὶ οὐκ ἐκ νοῦ σώφρονος διασκέψαιτ' ἄν».

²⁵⁰ Ὁ.π., Ε', SC 237, 352⁸⁻¹⁰ (=PG 75, 980D-981A): «Ὅταν τοίνυν ὁ τῆς τῶν ἀγγέλων εὐκλείας καὶ ὑπεροχῆς βασανίζηται λόγος, ἄγγελον ἀγγέλῳ παραβλητέον».

²⁵¹ Α' Κορ. 15,28.

²⁵² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 237, 376³⁴⁻³⁷ (=PG 75, 996B): «Ταῦτητοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι πεπιστευμένος, τὴν κοινήν δὴ ταύτην ἀπάντων φύσιν μετὰ τῶν αὐτῆς

Μάλιστα, ο Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι στήν σχέση Ἰοῦ καί Πατρός, ἐάν κάποιος ἰσχυριστεῖ ὅτι ὑπάρχει ἐκδήλωση ὑποταγῆς δέν ἀφορᾷ στήν θεία φύση του ἀλλά στήν προσληφθεῖσα ἀνθρώπινη φύση του. Στήν θεία δέν ὑπάρχει ἀπομείωση τῆς φυσικῆς τους ἰσότητος οὔτε τροπή στήν φύση τῶν θείων προσώπων²⁵³. Ὁ Υἱός ὡς δεύτερο πρόσωπο δέν ὑποτάσσεται στόν Πατέρα Του ποτέ· δέν ἔπαψε μέ τήν κένωση νά εἶναι Θεός. Ἀπλῶς ἀφήνει τήν ἀνθρώπινη φύση νά ἐκδηλώσει τά φυσικά της ἀδιάβλητα πάθη, ὅπως τόν φόβο καί τήν ταπεινότητα.

Σέ ἓνα ἄλλο ἀγιογραφικό χωρίο τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου («Ἄ γάρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καί ὁ Υἱός ὁμοίως ποιεῖ»)²⁵⁴, τό ὅποιο ἔγινε καί αἰτία αἰρετικῆς ἐρμηνείας περὶ τῆς σχέσεως τῶν προσώπων τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐκλαμβάνοντας τόν Υἱό «ἐλάττονα» καί ὄχι ἰσότημο καί ὁμοούσιο μέ τόν Πατέρα, προσπαθεῖ ὁ ἱερός πατήρ νά ἐκφράσει τήν ὁμοφυῆ, ἰσοδύναμη καί ἰσότημη σχέση τῶν δύο θείων προσώπων²⁵⁵. Ὑπῆρξε λοιπόν ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψη ὅτι μέσα ἀπό τό ἐν λόγῳ χωρίο προέκυπτε ἔκφραση ἀδυναμίας τοῦ Υἱοῦ νά ἐνεργήσει ἰσότημα καί ὁμοδύναμα μέ αὐτά πού πράττει καί ὁ Πατήρ. Ὁ Υἱός, ἔτσι, ὑπολείπεται σέ δύναμη σέ σχέση μέ τόν Πατέρα καί κατ' αὐτόν τόν τρόπο Πατήρ καί Υἱός δέν εἶναι ἴσοι κατὰ τήν βούληση καί τήν ἐνέργεια. Μέσα ἀπό αὐτό τό λανθασμένο δογματικό θεολογικό πρίσμα ὁ Ἀλεξανδρινός Πατήρ ἀναλύει ὅτι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι

μειονεκτημάτων ἐδέχετο·μειονέκτημα δὲ φύσεως γεννητῆς ὡς πρὸς τὸν Θεὸν τὸ ὑποτετάχθαι δεῖν».

²⁵³ Ὁ.π., Ε', SC 237, 372¹³-374³⁷ (=PG 75, 993AB).

²⁵⁴ Ἰω. 5, 19.

²⁵⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 94²⁸⁻³⁰ (=PG 75, 1049BC).

«ἐλάττων» τοῦ Πατρὸς ἀλλὰ τέλειος Θεός, ὅπως καὶ ὁ Πατήρ, ἔχει τὴν δύναμη νὰ ἐνεργεῖ ὅ,τι καὶ ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἡ ἰσότητα τῆς θεότητος τῶν δύο θείων ὑποστάσεων, πού ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τὴν ὁμοουσιότητα, ἐπιφέρει καὶ τὴν ἐνότητα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας τους. Αναμφιβόλως, ὁ Υἱός, καθὼς εἶναι τέλειος Θεός, ἔχει τὴν αὐτὴ δύναμη καὶ βούληση μὲ τὸν Πατέρα²⁵⁶. Ἔτσι, λοιπόν, κατὰ τὸν ἅγιο Κύριλλο στό συγκεκριμένο χωρίο («Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»), ὁ Υἱός παρουσιάζεται νὰ ἔχει ἴση δύναμη καὶ βούληση μὲ τὸν Πατέρα ὡς φυσικὴ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς²⁵⁷, σύμφωνα ἐξ ἄλλου μὲ τὴν μαρτυρία καὶ τὰ λόγια τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου²⁵⁸. Τὸ ὁμοδύναμον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀναιρεῖ τὸ

²⁵⁶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 102⁸⁻¹⁶ (=PG 75, 1053BC): «δέδειχεν ἐναργῶς ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκπεφυκῶς καὶ ὑπάρχων ἰδιοσυστάτως, ἐπάγεται φυσικῶς τὸ κατὰ πᾶν ὀτιοῦν ἰσοσθενὲς καὶ ἰσοστατοῦν εἰς ἐνέργειαν. [...] Ἔστι γὰρ, ἔστι ζῶσα τε καὶ ἐνυπόστατος, ἀνίσχουσα μὲν ἀπορρήτως καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ ἰδίου Πατρὸς, τοῖς δὲ τῆς θεότητος ιδιώμασιν οὐκ ἀπακτῶς, οὐσιωδῶς δὲ μᾶλλον ἐκπρεπῆς»: βλ. Τρεμπέλα, *Τὸ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ δόγμα εἰδικότερα*, σ. 254: «τό χωρίον τοῦτο καλῶς νοούμενον δὲν δηλοῖ ἐξάρτησιν τοῦ Υἱοῦ ὡς ὑποδεέστερου ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἀπόλυτον ἀρμονίαν θελήσεως καὶ ἐνεργείας» καὶ ἐπίσης πιστοποιεῖ τὴν κατὰ τὴν οὐσία ἐνότητα καὶ ταυτότητα τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα: «Ἦν γὰρ αἱ αὐταὶ ἐνεργεῖαι, τούτων καὶ ἡ οὐσία μία»».

²⁵⁷ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 94³⁶⁻⁹⁶⁴⁰ (=PG 75, 1049BC): «Ὡσπερ γὰρ ἔστι καὶ πρόσωπον καὶ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἂν νοοῖτο καὶ δύναμις, δι' ἧς ἐνεργὸς εἰς πᾶν ὀτιοῦν τῶν πεποιημένων γέγονέ τε καὶ ἔστι καὶ ἔσται».

²⁵⁸ Α' Κορ. 1, 24: «Χριστὸν Θεοῦ δύνάμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν».

ἐλαττον τοῦ Υἱοῦ. Ἄλλωστε, τό ὁμοδύναμον προϋποθέτει τήν ἰσότητα καί τήν πληρότητα τῆς θεότητας, ἀφοῦ ἡ θεότητα βρίσκεται στήν κοινή οὐσία τῶν δύο θείων ὑποστάσεων («εἰ οὖν ἐνέργεια καί δύναμις μία, πῶς ἐστὶν ἑτερότητα φύσεως νοῆσαι») ²⁵⁹. Ἐπιπλέον, ἐνισχύει τήν θέση του αὐτή μέσα ἀπό τόν βιβλικό στίχο «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ» ²⁶⁰, ἀπό τόν ὁποῖο διαφαίνεται τό ὁμοδύναμο τῶν θείων προσώπων, ἐξηγώντας ὅτι καί ὁ Υἱός λόγῳ τῆς ὁμοουσιότητάς του πρὸς τόν Πατέρα ποιεῖ ἔργα ἴσης δόξας μέ αὐτόν καί δέν μπορεῖ νά εἶναι παρὰ τέλειος κατὰ πάντα καί ἀληθινός Θεός ²⁶¹.

Ἐπίσης, ἡ ἰσότητα τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα μέ βάση τόν ἱερό Κύριλλο καταφαίνεται καί μέσα ἀπό ἓνα ἄλλο χωρίο τοῦ κατὰ Ἰωάννην *Εὐαγγελίου* ²⁶². Στό συγκεκριμένο χωρίο, ὁ Κύριος ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει ἴση ἐξουσία, δύναμη καί βούληση μέ τόν Πατέρα. Ὁ Κύριος, δηλαδή, πιστοποιεῖ μέσα στήν Ἁγία Γραφή ὅτι δέν εἶναι δυνατόν ὁ ἴδιος νά προβεῖ σέ κάποια ἐνέργεια, ἡ ὁποία δέν ταυτίζεται μέ ἐκείνη τοῦ Πατρός. Αὐτήν τήν ἐνότητα καί ταύτιση ἐνέργειας καί βούλησης πού πηγάζει μέσα ἀπό τήν ὁμοουσιότητα Πατρός καί Υἱοῦ δηλώνει ἡ φράση

²⁵⁹ Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τήν προσευχήν*, Γ', PG 44, 1160A.

²⁶⁰ *Ἰω.* 5,21.

²⁶¹ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 106⁴²-106¹ (=PG 75, 841B): «Ἡ γὰρ οὐχὶ διὰ τούτων ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡξίου γνωρίζεσθαι; Ὡς εἴπερ τῷ φαίνοιτο προσὸν τὸ ἰσουργεῖν δύνασθαι τῷ Θεῷ, ἰσοσκελεῆς πάντως πού καὶ ἕτερον οὐδὲν εἶη ἂν ἡ Θεός»· ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 50³⁶-52⁴¹ (=PG 75, 1024BD).

²⁶² *Ἰω.* 5,19: «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα».

«ἀφ' ἑαυτοῦ»²⁶³. Ἔτσι, γιὰ τόν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, ἡ μία καί κοινή θεία ἐνέργεια εἶναι ἀπόρροια τῆς μιᾶς θείας φύσεως²⁶⁴. Τό ἐνιαῖο τῆς ἐνέργειας τῶν θείων προσώπων συνάγει τό συμπέρασμα τῆς ταυτότητας τῆς φύσης. Ὅταν ἐνεργεῖ λοιπόν κατά τόν Κύριλλο τό ἕνα πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, συμμετέχουν καί τά ἄλλα πρόσωπα λόγῳ τοῦ κοινοῦ θελήματος καί τῆς κοινῆς ἐνέργειας πού ἀπορρέει ἀπό τήν ὁμοούσια σχέση τῶν θείων προσώπων («Ἐφην γάρ ὅτι τριῶν ὑποστάσεων ὑπαρχουσῶν, ἰδικῶς τε ἅμα καί ἀλλήλαις προσεχῶς, ὡς ἐν μιᾷ θεότητος φύσει, τὸ ἐνὸς ἐνέργημα προσώπου καί ὅλης ἂν λέγοιτο τῆς οὐσίας καί ἐκάστης ὑποστάσεως ἰδικῶς»)²⁶⁵. Συνεπῶς, ἡ ταύτιση τοῦ θελήματος καί τῆς ἐνέργειας τοῦ Υἱοῦ μέ ἐκεῖνο τοῦ Πατρὸς ἀναιρεῖ τὴν ἀποψη τῶν αἰρετικῶν γιὰ τό «ἐλαττον» αὐτοῦ.

Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ἰσότητος τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα ἀπό τοὺς αἰρετικούς μέ ἀφορμὴ τό ἀγιογραφικό χωρίο πού ἀπαντᾷ στὴν πρὸς

²⁶³ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 114⁹⁻¹⁷ (=PG 75, 1060D): «Ἡ οὐκ ἐληθὲς εἰπεῖν ὡς εἶπερ ἰσχύος καταδεᾶ τὴν ἴδιαν αὐτὸς ἐξήδει φύσιν, ἔφη ἂν, οἴμαί που, σαφέστερόν τε καὶ πρεπωδέστερον. Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ἂν μὴ λάβῃ τὸ δύνασθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἐπειδὴ δὲ ἰσουργόν τε οἶδε καὶ ἰσοσθενῆ, παρέδειξεν ὅτι μίαν ἔχω καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς αὐτὸν οὐσίαν, [...] μιᾷ βουλήσει πρὸς πᾶν ὅτιοῦν ὁμοσε τε ἰῶν τῷ φύσαντι καὶ εἰς τὴν ἐφ' ἅπασιν ταυτοεργίαν τε ὁμοῦ καὶ ταυτοβουλίαν κοινοῖς ὡσπερ τισὶ τοῖς θεότητος συνδούμενος νόμοις».

²⁶⁴ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 30¹⁶⁻¹⁸ (=PG 75, 797CD): «Διακεισόμεθα δὲ καὶ πιστεύομεν μίαν εἶναι τὴν εἰς ἡμᾶς δι' ἀμφοῖν ἐνέργειαν τε καὶ πλήρωσιν. Μιὰ γὰρ ἡ φύσις».

²⁶⁵ Ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 110⁴⁰⁻⁴³-110¹⁻¹¹ (=PG 75, 1057CD).

Εβραίους ἐπιστολή²⁶⁶ λειτούργησε ὡς ἔναυσμα γιά τόν ἅγιο Κύριλλο, προκειμένου νά τό ἐξηγήσει καί νά τό ἐρμηνεύσει ὀρθά. Ἔτσι, ἀποδόθηκε ἡ ἀλήθεια τῆς ὁμοουσιότητας τῶν θείων προσώπων καί τονίστηκε ὁ ἁγιασμός τοῦ Υἱοῦ ἀπό τόν Πατέρα, γεγονός πού μπορεῖ νά κατανοηθεῖ μόνο μέσα ἀπό τό μυστήριό τῆς θείας «οἰκονομίας». Τονίζεται ὅτι ὁ Χριστός, ὁ ἕνας τῆς Τριάδος, ἐνανθρώπησε καί ἔτσι κατέστη ὁμοίος ἐντελῶς μέ ἡμᾶς, ἐκτός τῆς ἁμαρτίας βεβαίως. Εἶναι ἐκεῖνος πού μᾶς ἀγιάζει μέσα ἀπό τήν ἐνανθρώπησή του.

Ἄλλωστε ἀποτελεῖ θεολογικό ἀτόπημα τό νά ἰσχυρίζεται κάποιος ὅτι ὁ Υἱός μετέχει στόν ἁγιασμό, ἀφοῦ ὅ,τι μετέχει στήν ἐνέργεια τῆς Τριάδος εἶναι κτίσμα, ὑποβιβάζοντάς τον μέ αὐτόν τόν τρόπο στήν κτιστή φύση, χωρίς νά τόν θεωρεῖ ὁμοούσιο καί ἰσότιμο πρός τό πρόσωπο τοῦ Πατέρα²⁶⁷. Ὁ προσδιδόμενος, λοιπόν, ἁγιασμός στό πρόσωπο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου προσεγγίζεται ἀποκλειστικά ὑπό τήν ἔννοια τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου, καί μάλιστα, ὁ ἀλεξανδρινός θεολόγος ἐρεῖδεται ἐπί ἀγιογραφικῶν χωρίων τά ὅποια ἀναδεικνύουν τήν δογματική ἀλήθεια, κατά τήν ὁποία ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀγιάζεται κατά τόν χρόνο τῆς ἐνσαρκῆς θείας οἰκονομίας²⁶⁸. Σύμφωνα μέ τόν Κύριλλο, λοιπόν, τό ἀνωτέρω ἐδάφιο

²⁶⁶ Εβρ. 2,11: «Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καί οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου».

²⁶⁷ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 30⁸⁻⁹ (=PG 75, 1012B-1013A).

²⁶⁸ *Τερ.* 1,5: «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καί πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε», καί *Ἰω.* 10,36: «Ὁν ὁ Πατήρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλε εἰς τὸν κόσμον»· βλ. καὶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου*

δέν αναδεικνύει τόν Υἱό ὡς ὑποδεέστερο καί συνεπῶς ὡς κτίσμα τοῦ Πατρός, καί δέν ἀγιάζεται ὁ Υἱός ἀπό τόν Πατέρα κατά τόν ἴδιο τρόπο πού ἀγιάζονται τά κτιστά ὄντα διά τῆς μετοχῆς τους στίς θεῖες ἐνέργειες, ἀλλά μιλάει γιά ἀγιασμό ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώρα μέ τήν ἔννοια τῆς ἐν χρόνῳ σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου διά τῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρώπινης φύσεως²⁶⁹.

Ἐπομένως, κατά τόν Κύριλλο καί μάλιστα, μέσα ἀπό τήν ἀγιογραφική μαρτυρία «πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμά ἐστι· διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται καί ἀναγγελεῖ ὑμῖν»²⁷⁰, ὁ Υἱός δέν πρέπει νά ἐκλαμβάνεται σέ σχέση μέ τόν Πατέρα ἀπογυμνωμένος ἀπό τήν θεότητά του καί «ἐλάττων» στό ζήτημα τῆς πέμψης τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, γιατί αὐτό θά εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τό Ἅγιο Πνεῦμα νά ὑπάρχει μέ διαφορετικό τρόπο στόν Υἱό ἀπό ὅ,τι στόν Πατέρα. Γίνεται λοιπόν σαφές ὅτι μέσα ἀπό τό ἐν λόγῳ χωρίο γιά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας δηλώνεται ἡ φυσική σχέση τῶν θείων προσώπων καί

Τριάδος, ΣΤ', SC 246, 16²⁵⁻²⁶ (=PG 75, 1005), καί ἐπίσης ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 18⁴⁻⁵ (=PG 75, 1021B).

²⁶⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, ΣΤ', SC 246, 40⁴²⁻⁴⁴ (=PG 75, 10127B)*: «Ἀγιάζει μὲν αὐτός, ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεός· ἀγιάζεται δὲ μεθ' ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθῶν»· πρβλ. ἐπίσης, ὁ.π., *SC 246, 20⁴⁰⁻⁴² (=PG 75, 1008A)* καί *SC 246, 598³⁹⁻⁴² (=PG 75, 1021A)*. Βλ. Ἀρτέμη, *Ἡ περὶ Τριαδικοῦ Θεοῦ διδασκαλία*, σ. 400-401.

²⁷⁰ *Ιω. 16, 12-15.*

ἀποκλείεται κάθε λανθασμένη ἄποψη περί ἀτελοῦς πέμψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπό τόν Υἱό σέ σύγκριση μέ τόν Πατέρα²⁷¹.

²⁷¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 28¹⁰⁻¹¹ (=PG 75, 1012A): «“Ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται”, τήν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν οἰκειότητα δέδειχεν ἐναργῶς». Πρβλ. ὁ.π., ΣΤ', SC 246, 28¹⁷⁻²⁰ (=PG 75, 1012B).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας περί τῶν Θεωνυμιῶν

Ὁ Κύριλλος, μέσα ἀπό τό ἐν λόγω ἔργο του, ἐπιχειρεῖ νά προσεγγίσει θεολογικά καί ἐρμηνευτικά τό θέμα τῶν διαφόρων ὀνομάτων καί προσηγοριῶν πού ἀποδίδονται στόν Τριαδικό Θεό. Ὑποστηρίζει λοιπόν τήν θεολογική ἀντίληψη ὅτι τά θεῖα ὀνόματα ἐπισημαίνουν καί δηλώνουν τά φυσικά ιδιώματα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί ὄχι τήν οὐσία αὐτοῦ.

Σύμφωνα μέ τήν θεολογική τοποθέτηση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τά ὀνόματα τῶν τριῶν ὑποστάσεων τοῦ Θεοῦ δέν ἀποδίδουν τά φυσικά ιδιώματα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ οὔτε εἶναι δυνατόν νά θεωρεῖται ὅτι ἐκφράζουν τήν οὐσία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Τά διάφορα ὀνόματα πού ἀποδίδονται στήν Τριαδική Θεότητα ἔχουν ὡς σκοπό, λοιπόν, νά ἐκφράσουν τήν ιδιαίτερη ὑπόσταση τοῦ καθενός προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος²⁷². Σύμφωνα καί μέ τήν διδασκαλία τοῦ Μ.

²⁷² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Α'*, SC 231, 198¹⁶⁻²⁷ (=PG 75, 700CD): «Ὁμοούσιον τοίνυν τῷ Θεῷ καί Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογοῦντες ὑπάρχειν, ἐν ἰδίᾳ τε ὑποστάσει, συναφῶς τε ἅμα καὶ διωρισμένως ἠνώσθαι φαμεν, τοῖς τῆς ταυτότητος λόγοις ἀναγκαιότατως εὖ μάλα συνάπτοντες τῶν προσώπων ἤτοι τῶν ὀνομάτων τὴν διαστολήν καὶ τὴν τῶν ὑποστάσεων ἑτερότητα, τὴν ὡς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατ' αὐτὸ δὴ τουτί καὶ μόνον· ἵνα μὴ τὸ τῆς οὐσίας εἰς πᾶν ὀτιοῦν ἐμφορὲς καὶ τὸ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχον ἀπαραλλάκτως ἐν τε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καταλαεῖνη τρόπον τινὰ τὴν διαφορὰν καὶ δυσδιάκριτον κομιδῇ τὸ ἀναμέρος ἴδιον ἑκατέρου κατεργάσαιτο πως. Ὁ μὲν γάρ ἐστι Πατήρ, καὶ οὐχ Υἱός· ὁ δὲ αὖ Υἱὸς καὶ οὐ τίς ποὺ Πατήρ.»

Βασιλείου, ή όποία έχει ώς σκοπό τήν αναίρεση τής Εὐνομιανῆς αίρέσεως, θεολογικά άποσκοπούσε νά καταδείξει ότι τά όνόματα πού χρησιμοποιούνται γιά τά τρία πρόσωπα τής Αγίας Τριάδος είναι μόνο δηλωτικά τών ύποστάσεων τής άκτιστης θεότητας. Δηλαδή, τά όνόματα «Πατήρ», «Υίός» και «Άγιον Πνεῦμα» δηλώνουν όχι τήν οὐσία, αλλά τήν ιδιαιτερότητα τών διακρινόμενων μεταξύ τους θείων ύποστάσεων, τών όποιών όμως ή οὐσία είναι κοινή. Δηλώνουν άκόμη τήν σχέση τών θείων ύποστάσεων και τήν δράση τους προς τά έξω: «Αί προσηγορίαι οὐχι τών οὐσιῶν εἰσι σημαντικά, αλλά τών ιδιοτήτων, αἱ τόν καθ' ένα χαρακτηρίζουσιν», και συνεχίζοντας «Φανερόν τοίνυν έκ τών ειρημένων, ότι ἐπί Πατρὸς και Υἱοῦ οὐχι οὐσίαν παρίστησι τά όνόματα, αλλά τών ιδιωμάτων ἐστὶ δηλωτικά»²⁷³. Μέ τήν παραπάνω τοποθέτηση τοῦ ἱεροῦ Καππαδόκη πατέρα συμπλέουν θεολογικά και

ό.π., Α', SC 231, 218⁷⁻¹⁵(=PG 75, 712B): «ἀλλ' ἴδιον ἑκατέρω τοῦνομα, τὸ ὅπως ἂν ἔχοι παραδηλοῦν». Βλ. και Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Αγίας Τριάδος*, σ. 54 «[...] κατά τον Κύριλλο δεν είναι δυνατόν να ὑποστηρίζεται ότι τά όνόματα αυτά τών δύο ὑποστάσεων ἀποδίδουν τά φυσικά ιδιώματα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ». Βλ. σχετικῶς Ξεξάκη, *Η Θεολογία τοῦ Όμοουσίου*, σ. 145-146: «Τά διάφορα όνόματα τών θείων ὑποστάσεων είναι προσδιοριστικά τοῦ τρόπου ὑπάρξεώς τους και όχι τῆς οὐσίας αὐτῶν», ἐπίσης και Ἰ. Σ. Ρωμανίδου, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τομ. Α', Θεσσαλονίκη 2009, σ. 251.

²⁷³ Βασιλείου, *Κατ' Εὐνομίῳ λόγος Β'*, 4.5, SC 305, 18⁷⁻²⁰, 22¹⁻³ (=PG 29, 577C-580C). Βλ. και Παπαδόπουλου, *Πατρολογία*, τόμ. Β', 2004, σ. 367, και τοῦ ἰδίου, *Μεγάλοι Σταθμοί τῆς Θεολογίας. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας*, σ. 370-373.

δογματικά, ὅπως θά δοῦμε καί παρακάτω, οἱ ἀπόψεις καί οἱ παρατηρήσεις του Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου²⁷⁴.

Μέσα ἀπό μιά εὐρύτερη ἐπισκόπηση τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας συνάγεται τό συμπέρασμα ὅτι τά ὀνόματα καί οἱ προσηγορίες ἐκεῖνες πού ἀναφέρονται ἢ ἀποδίδονται στόν Τριαδικό Θεό δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἐκφράζουν τήν μία, ἀπλή καί ἄκτιστη οὐσία τῶν θείων ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδας, δηλαδή τό τί εἶναι κατά τήν ἀκατάληπτη καί ἀπερινόητη οὐσία του ὁ Τριαδικός Θεός. Τό ὄνομα «Πατήρ» γιά τόν Ἀρχ. Ἀλεξανδρείας εἶναι ὄνομα πού δηλώνει τήν ὑπαρκτική σχέση δύο ὄντων μεταξύ τους καί σέ καμία περίπτωση δέν δηλώνει σχέση οὐσίας αὐτῶν τῶν ὄντων. Μέ τά ὀνόματα αὐτά, λοιπόν, πού ἀναφέρονται στά θεία πρόσωπα, δηλώνεται ἡ ὑπόσταση καί ὄχι ἡ οὐσία.²⁷⁵

Κατά συνέπεια, τό ὄνομα «Πατήρ» κατά τόν ἀλεξανδρινό θεολόγο εἶναι δηλωτικό τῆς καθ' ὑπαρξιν σχέσεως πού ἔχει ὁ Πατήρ πρὸς τόν Υἱό. Ἐκφράζει δηλαδή κατά τόν Κύριλλο τήν σχέση τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς πρὸς τήν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ. Ὅποιαδήποτε ἄλλη

²⁷⁴ Ὁ.π., καί ἐπίσης Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Β'*, SC 231, 238³²-240¹⁰ (=PG 75, 722C-724A).

²⁷⁵ «Ὄνομα τοίνυν τῶν πρὸς τί ἐστὶν τὸ Πατήρ, ἰσοτρόπως δὲ τούτῳ καὶ τὸ Υἱός. Ποῖ δὴ οὖν ἄρα, καὶ πρὸς ὅ,τι βλέπουσαν ταυτὶ ποιήσεται τὴν ἀναφορὰν καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, [...]»: Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ'*, SC 237, 154³²⁻³⁶ (=PG 75, 869A). Βλ. καί Παπαδόπουλου, *Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, σ. 93-95: «τό Πατήρ δηλώνει τὴν σχέση του πρὸς τόν Υἱό, ὅπως τό Υἱός τὴν σχέση του πρὸς τὸν Πατέρα». Βλ. σχετικῶς καί Ἰωαννου Σ. Ρωμανίδου, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμος Α', ἐκδ. Π.Σ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 251.

έρμηνευτική απόδοση του ὀνόματος «Πατήρ» καθίσταται θεολογικῶς ἀποκλίνουσα ἀπό τήν ὀρθόδοξη δογματική διδασκαλία.²⁷⁶

Ἡ θεολογική ἄποψη τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου ὅτι τά ὀνόματα τῶν θείων ὑποστάσεων δηλώνουν καί ἀποδίδουν τήν ὑπαρκτική σχέση τῶν ὑποστάσεων τῆς μιᾶς Τρισηλίου Θεότητος συναντᾶται καί εἶναι διάχυτη μέ σαφήνεια σέ ἀρκετά σημεῖα τοῦ *Περί Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος* ἔργου του. Συγκεκριμένα, μέ ἀφορμή τήν ἄποψη ἐκείνη κατά τήν ὁποία ὁ αἰρεσιάρχης Εὐνόμιος ὑποστήριζε ὅτι ἡ προσηγορία «ἀγέννητος» καί κατ' ἀκολουθία, τό ὄνομα «Πατήρ» προσδιορίζουν τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ Πατρός, ὑποστηρίζει ὁ Κύριλλος ὅτι τό ὄνομα «Πατήρ» ἐκφράζει τήν ὑπαρκτική σχέση τοῦ Πατρός ὡς γεννήτορος καί τοῦ Υἱοῦ ὡς γεννηθέντος²⁷⁷, διατρανώνοντας ἔτσι μέ σαφήνεια ὅτι οἱ προσηγορίες αὐτές ἀναφέρονται καί ἀποδίδονται στήν σχέση τοῦ Πατρός πρὸς τόν Υἱό, πού πηγάζει ἀπο τήν αἴδια καί ὁμοούσια σχέση τοῦ γεννῶντος Πατρός πρὸς τόν γεννώμενο ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ Υἱό.²⁷⁸ Στήν συνέχεια τοῦ λόγου του ὑποστηρίζει ὁ ἀλεξανδρινός πατήρ ὅτι ἡ ἀγεννησία του δέν ἐκφράζεται μέ τήν λέξη Πατήρ, ἀλλά κατά τό ὅτι

²⁷⁶ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 228¹⁴⁻²⁰(=PG 75, 716D): «Ἴδιον μὲν δὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός τὸ Πατήρ ὄνομά τε καὶ χρῆμα διὰ τῶν ἤδη προεξεσμένων διαβεβαιούμεθα, καὶ οὐχ ἑτέρου του χάριν ἢ ὅτι γεγέννηκεν ἐξ ἑαυτοῦ τὸν Υἱόν, ἴδιον δὲ αὐτοῦ Υἱοῦ τὸ Υἱὸς ὄνομα τὴν αἰτίαν ἐπάγοντες ὅτι γεγέννηται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἐδόκει δὲ ἡμῖν ἡ τοιαύτη φαίνεσθαι δόξα διαβολῆς ἀπάσης ὡς ἀπωτάτω.».

²⁷⁷ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 246,..... Ζ'(=PG 75, 1092B): «Ὅτι γὰρ τέτοκε, δηλοῖ τό, Πατήρ· καὶ ὅτι γεγέννηται, διεσάφηκε τό, Υἱός.».

²⁷⁸ Ὁ.π.

δέν γεννήθηκε ἀπο κανέναν, ἐννοώντας ὅτι ὁ Θεός Πατήρ ὡς ἀγέννητος δέν ὀφείλει σέ κάποιο αἴτιο τήν ὑπαρξή του, ὅτι δηλαδή εἶναι ἀναίτιος.²⁷⁹

Οἱ ὅροι αὐτοί χρησιμοποιήθηκαν ἐσφαλμένως ἀπό τούς αἰρετικούς, οἱ ὅποιοι σκοπίμως ἐπιχειροῦσαν νά ἀλλοιώσουν τήν σχέση τῆς ὁμοουσιότητας τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό. Συγκεκριμένα, ὑποστήριζαν ὅτι τό «ἀγέννητον» τοῦ Πατρὸς ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς οὐσίας του, καθώς καί τό «γεννητόν» τοῦ Υἱοῦ γνώρισμα τῆς δικῆς του οὐσίας. Ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς καθίσταται συνεπῶς ἀνόμοια μέ αὐτήν τοῦ Υἱοῦ. Συμπερασματικά, ἡ πεπλανημένη αὐτή δοξασία ἀποδέχεται τήν ὑπαρξή δύο διαφορετικῶν, ἀνόμοιων μεταξύ τους οὐσιῶν, ἄρα καί θεῶν²⁸⁰. Ὁ ὅρος «ἀγέννητος» κατά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας δέν ἀποτελεῖ τόν ὅρισμό τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Γιατί, ἐάν ἐξ ὀρισμοῦ δήλωνε οὐσία, τότε καί ὁ ὅρος «γεννητός» ποῦ ἀποδίδεται στόν Υἱό θά δήλωνε τήν οὐσία τοῦ Υἱοῦ, μέ ἀποτέλεσμα νά προκύπτει τό ἀναληθές

²⁷⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 232³⁴⁻³⁸ (=PG 75, 720A).

²⁸⁰ Βλ. σχετικῶς Ξεξάκη, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 146-149· Βασιλείου, *Ὁμιλία ΚΔ'*, 4, PG 31, 605CD: «ὁ ἕτερούσιον λέγων τὸν γεγεννημένον πρὸς τὸν γεννήσαντα δύο καὶ οὗτος λέγει θεούς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πολύθεον παρεισάγων». Βλ. καὶ Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 56: «[...] τὸ ὄνομα "Πατήρ" ἐπ' οὐδενὶ μπορεῖ νά ἐκλαμβάνεται ὅτι δηλώνει τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς, ὅπως φρονοῦσε σχετικῶς ὁ Εὐνόμιος, διότι ἀπὸ θά συνεπέφερε τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀντιλήψεως ὅτι καί τὸ ὄνομα "Υἱός" προσδιορίζει τὴν οὐσία τοῦ Υἱοῦ, πράγμα τὸ ὅποιο θά συντελοῦσε φυσικὰ στὴν θεώρηση οὐσιῶν στόν ἀπλοῦν κατὰ τὴν οὐσία Θεόν».

θεολογικό συμπέρασμα τῆς διαφορετικότητος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό.²⁸¹

Γίνεται λοιπόν φανερό ὅτι τό ὄνομα «Πατήρ» δέν μπορεῖ νά ἐκλαμβάνεται ὡς δηλωτικό τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, κάτι πού θά ὀδηγοῦσε στήν ἀντίληψη ὅτι καί τό ὄνομα «Υἱός» προσδιορίζει τήν οὐσία τοῦ Υἱοῦ. Τό συμπέρασμα αὐτό θά κατέληγε στήν κατάλυση τοῦ δόγματος τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Τριαδικοῦ κατά τίς ὑποστάσεις Θεοῦ, καί θά προέκυπτε ὅτι ὁ Υἱός εἶναι κτίσμα καί ὄχι ἀληθινό γέννημα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς.²⁸²

Κατά τόν καθηγητή Στυλ. Παπαδόπουλο: «οἱ λέξεις-ὄροι καί γενικά, ἢ γλῶσσα εἶναι κτιστό καί ἐγκόσμιο δεδομένο, εἶναι δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου, βάσει τῶν εικόνων τοῦ περιβάλλοντός του καί τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων, πού δέν ὑπερβαίνουν τήν πεπερασμένη κτιστότητα. Παρά ταῦτα, μέ τίς λέξεις-ὄρους ὀφείλουμε νά «νοοῦμεν», ἀκόμα καί ὅταν πρόκειται γιά τόν Θεό καί τήν θεία γενικά ἀλήθεια, πραγματικότητες πού ὑπερβαίνουν τήν ἀνθρώπινη κτιστότητα, πού εἶναι ἄκτιστες, ἀπρόσιτες στόν νοῦ καί χωρίς ἀναλογία στά ὅποιαδήποτε κτιστά.²⁸³ Πολύ περισσότερο οἱ λέξεις – «τά

²⁸¹ Σχετικά μέ τήν ἄποψη αὐτή, πρβλ. Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίον Τριάδος*, Β', SC 231, 250³¹-252⁹ (=PG 75, 728CD-729AB), 252¹¹⁻²⁰ (=PG 75, 729BC) καί 254¹⁶⁻¹⁹ (=PG 75, 732B).

²⁸² Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας καί Ὁμοουσίον Τριάδος*, Β', SC 231, 232³⁴⁻³⁸ (=PG 75, 720A), 292³⁰⁻³⁵ (=PG 75, 752CD), 350¹¹⁻²² (=PG 75, 784D-785A), 274³⁵⁻³⁹ (=PG 75, 741D), 234⁴⁻¹² (=PG 75, 720B) καί 236⁹-240¹⁰ (=PG 75, 721B-724A).

²⁸³ Βλ. σχετικῶς καί Κυρίλλου, *Ἑρμηνεία καί Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιον*, Ζ', PG 74, 28D: «Οὐκοῦν αἱ λέξεις αἱ καθ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς σημαίνουσιν, εἰ ἐπὶ Θεοῦ λέγοντο»· τοῦ ἰδίου, *Βίβλος τῶν θησαυρῶν*

ὀνόματα» πού χρησιμοποιοῦμε στήν θεολογία δέν εἶναι ἀποδεικτικά («δεικτικά») καί περιεκτικά τῆς θεότητος, τῆς θείας οὐσίας. Δηλώνουν («κατασημαίνουσι») μόνο, βάσει τῶν δικῶν μας παραστάσεων καί δεδομένων, τήν αἰδία σχέση ἢ τίς ἐνέργειες τῶν θείων προσώπων, ὅπως π.χ. εἶναι ἡ λέξη-ὄνομα «ἀγέννητος» γιά τόν Πατέρα καί «γεννητός» γιά τόν Υἱό». ²⁸⁴

Σέ συνάφεια μέ τά ἀνωτέρω, ὁ ἀλεξανδρινός πατήρ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀγεννησία τοῦ Πατρὸς δέν ἐκφράζεται μέ τήν λέξη «Πατήρ», ἀλλά μέ τό ὅτι δέν γεννήθηκε ἀπό κανέναν, ἐννοώντας ὅτι ὁ Θεός Πατήρ ὡς ἀγέννητος δέν ὀφείλει σέ κάποιο αἶτιο τήν ὑπαρξή του. Αναφερόμενος στίς λέξεις «Πατήρ» καί «Υἱός» τονίζει μέ σαφήνεια ὅτι τά ὀνόματα αὐτά δέν ἐκφράζουν τήν φύση τῆς θεότητος, ἀλλά ἀναφέρονται στήν αἰδία σχέση αὐτῶν τῶν ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Χαρακτηριστικό τοῦ Πατρὸς εἶναι ὅτι γεννά αἰδίως καί ἀχρόνως τόν Υἱό, ἐνῶ ὁ Υἱός εἶναι γέννημα τοῦ Πατρὸς συναἰδιο καί συνάναρχο μέ τόν Πατέρα. Ἡ χρήση, λοιπόν, τοῦ «ἀγεννήτου» καί «γεννητοῦ» γιά τήν ἀπόρριψη τῆς ὁμοουσιότητος τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό δέν μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ, σύμφωνα μέ τήν παραπάνω διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, πάνω σέ ὀρθόδοξα πλαίσια. Γιά τόν ἅγιο Ἱεράρχη, τά ὀνόματα πού ἀναφέρονται στά πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος δέν εἶναι δηλωτικά

Πρόλογος, PG 75, 9Δ-12Α: «[...] Ἀδρανῆς δὲ ἡ γλῶττα καί μόλις τὰ ἐν χερσὶν ἐρμηνεύειν ἰσχύουσα [...]».

²⁸⁴ Παπαδόπουλου, Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, σ. 71-73· βλ. σχετικῶς καί Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 246, Ζ', PG 75, 1092B: «[...] τήν τῶν ὀνομάτων ιδιότητα μεθέντας εἰς τὸ παρόν, οὐχὶ τῆς θεότητος οὐσαν δεικτικήν, ἀλλ' ἐκάστου τῶν ὀνομασμένων τίς ἂν νοοῖτο πρὸς ἡμῶν ὁ τῆς ὑπάρξεως τρόπος, εὖ μάλα κατασημαίνουσιν».

τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἀλλά δηλωτικά τῶν ὑποστάσεων τῶν θείων προσώπων. Καταλήγει στό συμπέρασμα ὁ Κύριλλος ὅτι ὁ ὄρος «ἀγέννητος» δέν προσδιορίζει τό «τί εἶναι ὁ Πατήρ καί δέν δηλώνει τήν φύση τοῦ Πατρός, ἀλλά τό πῶς ἔχει τό εἶναι ὁ Πατήρ», δηλαδή ὅτι δέν ἔχει αἴτιο ὑπαρξῆς.²⁸⁵ Ἐπίσης, ὁ ὄρος «γεννητός» δέν δηλώνει τήν φύση τοῦ Υἱοῦ, ἀλλά μέ ποιόν τρόπο λαμβάνει τήν αἴδια ἐκ τοῦ Πατρός ὑπαρξή του ²⁸⁶.

Στόν Κύριλλο εἶναι διάχυτη ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἐνότητος τῆς θείας φύσεως τῶν θείων προσώπων καί τῆς ὑποστατικῆς διακρίσεώς τους, κάτι πού ἀπαντᾷ καί σέ ἄλλα ἔργα του. Σέ κάθε θεία ὑπόσταση ὑπάρχει ὅλη ἡ θεία φύση, ὅπως καί ἡ προσωπική ιδιότητα. Οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις, πού ἔχουν κοινή φύση καί προσωπική ἢ καθεμιά ιδιότητα, βρίσκονται ἢ μία μέσα στήν ἄλλη, χωρίς ποτέ ὁ Πατήρ νά

²⁸⁵ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 270²³⁻²⁵ (=PG 75, 740 CD). βλ. σχετικῶς Εξετάκη, *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, σ. 147. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ τοῦ μὴ οἶσθαι λέγειν τρεῖς θεοὺς πρὸς Ἀβλάβιον*, F. Mueller, *Gregorii Nysseni opera*, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 56¹¹⁻¹² (=PG 45, 133C): «Αἴτιον δέ καί ἐξ αἰτίου λέγοντες οὐχί φύσιν διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων σημαίνομεν [...]» ὁ.π., σ. 57⁸⁻¹¹ (=PG 45, 136D): «Ἐπειδὴ τοίνυν τὰς μὲν ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁ τοῦ αἰτίου διακρίνει λόγος, τὸ μὲν ἀναιτίως εἶναι, τὸ δὲ ἐκ τοῦ αἰτίου πρᾶσβεύων [...]».

²⁸⁶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 274³⁰⁻³⁹ (=PG 75, 741 CD). Καί κατὰ τόν Μ. Βασίλειο τό γεννητό καί ἀγέννητο εἶναι ὑποστατικὲς ιδιότητες καί ὄχι χαρακτηριστικὲς ιδιότητες τῆς οὐσίας: «τὸ δὲ γεννητὸν καὶ ἀγέννητον γνωριστικαὶ τινὲς εἰσὶν ιδιότητες. Εἰ γὰρ μηδὲν εἶη τὸ τὴν οὐσίαν χαρακτηρίζον, οὐδενὶ ἂν τρόπῳ πρὸς τὴν σύνεσιν ἡμῶν διῴκνοιτο»: Βασιλείου, *Κατ' Ἐννομίῳ λόγος Β'*, 29, SC 305, 122⁸⁻¹⁰ (=PG 29, 640A).

γίνεται Υἱός ἢ ὁ Υἱός Πατήρ καί τό Πνεῦμα Υἱός ἢ ὁ Υἱός Πνεῦμα. Ἡ φυσική μεταξύ τους διαφορά, τό νά ἔχουν δηλαδή διαφορετική φύση οἱ τρεῖς θεῖες ὑποστάσεις, ἀποκλείεται, ὅπως ἀποκλείεται ἡ σύγχυση, συναλοιφή καί σχετικοποίηση τῶν ὑποστάσεων.²⁸⁷

Μέσα ἀπό ἓνα παράδειγμα τοῦ κτιστοῦ κόσμου ὁ Κύριλλος ἐπιχειρεῖ νά καταδείξει τό ὅτι ὁ διαφορετικός τρόπος ὑπάρξεως τῶν θείων προσώπων δέν μπορεί καί δέν πρέπει νά σημαίνει καί διαφορά στήν οὐσία τους. Ἐτσι ἐνώ ὁ τρόπος ὑπάρξεως τοῦ Θωμᾶ καί τοῦ Μάρκου ἢ τοῦ Πέτρου καί τοῦ Παύλου εἶναι διαφορετικός, δέν εἶναι διαφορετική καί ἡ οὐσία τους. Ἐτσι, γιά τόν Κύριλλο καί ὁ Πέτρος καί ὁ Παῦλος καί ὁ Μάρκος καί ὁ Θωμᾶς ἀνήκουν στό γένος τῶν ἀνθρώπων, διακρίνονται ὅμως ὁ καθένας μέ τήν δική του ὑπόσταση. Ἡ οὐσία ἀναφέρεται σέ κάθε ἀνθρώπο καί δείχνει τό εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, ἐνώ ἡ ὑπόσταση δείχνει τόν τρόπο ὑπάρξεώς τους²⁸⁸.

Ἐξάγεται λοιπόν γιά τόν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, ὅσον ἀφορᾷ τήν σχέση τῶν προσώπων τῆς τρισηλίου θεότητος, ἡ ὁμοούσια σχέση τοῦ Πατρὸς μέ τόν Υἱό. Δέν νοεῖται λόγος ἑτερουσιότητας στήν οὐσία τῶν θείων προσώπων λόγω τοῦ διαφορετικοῦ τρόπου ὑπάρξεώς τους. Ὁ Πατήρ ὁ ὁποῖος εἶναι «ἀγέννητος» δέν σημαίνει ὅτι ἔχει διαφορετική οὐσία ἀπό τόν Υἱό, ὁ ὁποῖος εἶναι «γεννητός. Στηριζόμενος στό ἀνωτέρω παράδειγμα, τό ὁποῖο ἔχει ληφθεῖ μέσα ἀπό τήν κτιστή πραγματικότητα, ἐξηγεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος ὅτι ἡ οὐσία δηλώνει τό

²⁸⁷ Ὁ.π., Ζ' (=PG 75, 1092D): «Μένει γὰρ ἕκαστον τοῦθ' ὅπερ ἐστίν, ἐνώσει τῇ πρὸς τὰ ἕτερα φυσικῇ κάκεινα πλουτοῦν ἐν ἰδίᾳ φύσει».

²⁸⁸ Κυριλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Α', SC 231, 196⁴⁴-198¹⁴ (=PG 75, 700 BC), καί 198¹⁶⁻²⁷ (=PG 75, 700D).

κοινό.²⁸⁹ Στήν θεολογική αντίληψη τοῦ Κυρίλλου, τό κοινό ὑπάρχει καί στά τρία θεία πρόσωπα, ὅπως ὑπάρχει κοινό καί σέ ὅλους τους ἀνθρώπους πού ὁμως ὁ καθένας ἔχει τήν ιδιαίτερη, τήν δική του ὑπόσταση. Ἡ ιδιαιτερότητα τῆς κάθε ὑποστάσεως ὁμως –τονίζει ὁ ἱερός συγγραφέας– δέν προϋποθέτει ἀπομάκρυνση ἀπό τό κοινό, δηλαδή τήν θεία οὐσία, ἐξηγώντας ὅτι τά ιδιώματα τῆς κάθε θείας ὑποστάσεως μένουν προσωπικά καί ιδιαίτερα, καί δέν γίνονται ιδιώματα τῶν ἄλλων θείων προσώπων²⁹⁰.

Χρησιμοποιεῖ μάλιστα καί τό παράδειγμα τῆς ρίζας μέ τόν βλαστό, γιά νά δείξει τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα. Σέ αὐτό, ὁ Υἱός χαρακτηρίζεται «βλαστός γεγεννημένος» ἀπό τήν ρίζα τοῦ Πατρός, ὁ ὁποῖος Υἱός δέν ὀφείλει τήν ὑπαρξή του στόν χρόνο, ὅπως ὅλα τά ἄλλα κτιστά δημιουργήματα. Ὁ Υἱός εἶναι συνάναρχος, συναΐδιος καί ἰσότιμος μέ τόν Πατέρα, καί διαφέρει ἀπό ἐκεῖνον κατά τό ὅτι τό ἕνα πρόσωπο γεννᾶ, ἐνῶ τό ἄλλο γεννᾶται.²⁹¹ Καί γιά νά ἐνισχύσει ὁ Κύριλλος θεολογικά τά ὅσα ἀναφέρει, χρησιμοποιεῖ παραδείγματα ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, τά ὁποῖα ἀναδεικνύουν καί

²⁸⁹ Κάτι πού ἔχει ἐπισημάνει καί ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξήντα χρόνια περίπου ἐνωρίτερα. Βλ. σχετικῶς Παπαδόπουλου, *Πατρολογία*, τόμ. Β', σ. 374-376.

²⁹⁰ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος Α'*, SC 231, 196³⁷-198¹⁴ (PG 75, 700 ABC): «[...] τῆς οὐσίας ἢ δήλωσις κατὰ κοινού τινός ἔοικεν ἰέναι πράγματος· τὸ δὲ τῆς ὑποστάσεως ἐκάστου τυχὸν ὄνομα τῶν ὑπὸ τουτί τὸ κοινὸν κατηγορεῖται καὶ λέγεται, οἷου δὲ μὲ νῦν ἐκεῖνο δηλοῦν. [...] ἢ δὲ ὑπόστασις καθ' ἑνὸς ἂν νοοῖτο πρεπωδέστερον [...] οὔτε μὴν ἀναχέουσά τε καὶ ἀνακιωνῶσα πρὸς τὸ ἀσυμφανές ἔτι τὸ καθέκαστόν τε καὶ ἰδικῶς».

²⁹¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος, Β'*, SC 231, 238³⁴-240¹⁰ (=PG 75, 7212CD-724A).

προβάλλουν τήν ἐκ τοῦ Πατρὸς αἰδία καὶ ἀνερμήνευτη γέννηση τοῦ Υἱοῦ.²⁹²

Συντονίζοντας θεολογικῶς τήν σκέψη του μέ τούς προγενέστερους πατέρες χρησιμοποιεῖ, ὅπως καί ὁ Απόστολος Παῦλος, τό παράδειγμα τοῦ φωτός καί τοῦ ἀπαυγασματος²⁹³, γιά νά μᾶς δείξει ὅτι ἡ αἰδία γέννηση τοῦ Υἱοῦ νοεῖται ἐκτός κάθε ἔννοιας χρόνου καί συνυπάρχει αἰδίως μέ ἐκεῖνον πού τόν γέννησε.

Ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Λόγου μέ τίς λέξεις «ἀπαύγασμα» καί «χαρακτήρ», οἱ ὁποῖες ἐκφράζουν μεγαλύτερη καί ἀπόλυτη ἀκρίβεια, χρησιμοποιοῦνται γιά νά ἐκφράσουν τήν σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα. Ὁ ὅρος «χαρακτήρ», ἀπό τό ρῆμα «χαράσσω», σημαίνει «σφραγίδα, ἐκτύπωμα»²⁹⁴. Ἐπομένως, ὁ Χριστός εἶναι ὁ «χαρακτήρ», ἡ σφραγίδα, τό ἐκτύπωμα τῆς αἰδιότητος τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καί τῆς ὁμοουσιότητάς του μέ αὐτόν. Εἶναι ἡ ζῶσα Σφραγίδα τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, δηλαδή ὁμοούσιος πρὸς αὐτόν. Οἱ λέξεις-ὄροι αὐτές δηλώνουν τήν ἀναρχη καί αἰδία γέννηση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ.

²⁹² *Ἰω* 1,18: «[...] ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»· *Ψαλμ.* 109,3: «Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε»· *Μιχ.* 5,1· *Ματθ.* 2,6-7: «Καὶ σύ, Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστός εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος»· βλ. καί Κυρίλλου, *Περὶ Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 302³⁸⁻⁴¹-302¹⁻¹⁴ (=PG 75, 757BC), καί SC 231, 444³³-445⁴ (=PG 75, 757AB-760AB).

²⁹³ *Ἐβρ.* 1,3: «ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ [...]».

²⁹⁴ Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἀγίας Τριάδος*, σ. 182· βλ. ὑποσ. 72 στήν παρούσα ἐργασία.

Χρησιμοποιούνται, για να καταδείξουν την προαιωνιότητα και αϊδιότητα της υποστατικής γεννήσεως του Λόγου²⁹⁵. Στην σκέψη του αλεξανδρινού πατρός κυριαρχεί ή δογματική αντίληψη ότι ο Πατήρ είναι συγχρόνως και Θεός και Πατέρας, και δεν έχει εκ των υστέρων στην φύση του την γέννηση, αλλά συγχρόνως, μαζί με τό να είναι Πατέρας, υπήρχε και θεωρείται ανέκαθεν Πατέρας. Μαζί με αυτόν πού είναι της ίδιας φύσεως, πρέπει όπωσδήποτε να δεχόμαστε ότι συνυπάρχει ανάρχως και αυτός πού γεννήθηκε, δηλαδή ο Υίός.²⁹⁶

Είναι λοιπόν πολύ σημαντικό να διευκρινιστεί θεολογικά τί εκφράζουν κατά τον άγιο Κύριλλο οί προσηγορίες πού αποδίδονται στα θεία πρόσωπα της Άγιας Τριάδος. Κατά τον αλεξανδρινό θεολόγο, ή προσωνυμία «Υίός» αποδόθηκε στον Λόγο, διότι «[...] γεγέννηκεν έξ έαυτοῦ (= του Πατρός) τον Υίόν, ίδιον δέ αὖ του Υίου τὸ Υίος ὄνομα την αιτίαν επάγοντες ότι γεγέννηται παρὰ του Θεου και Πατρός»²⁹⁷. Έννοει δηλαδή ότι δεν προϋπάρχει ο Πατήρ του Υίου, παρ' ὅλο πού λέγεται ότι ο Πατήρ είναι αγέννητος και ο Υίός γεννητός. Τά επίθετα αυτά χρησιμοποιούνται μέ καταχρηστική σημασία, για να δηλώσουν τίς σχέσεις των θείων προσώπων μεταξύ τους και δεν έχουν τό νόημα πού τους δίδεται, όταν γίνεται λόγος για τίς σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους.

Είναι σημαντικό λοιπόν να τονίσουμε ότι στην θεολογική σκέψη του αλεξανδρινού πατρός, ο Πατήρ αποτελεί αρχή και πηγή των δύο

²⁹⁵ Κυρίλλου, *Περί της Αγίας και Όμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 328³⁴⁻³⁹ (=PG 75, 772C) και 328⁵-330¹⁹ (=PG 75, 772D-773A).

²⁹⁶ Ό.π., SC 231, 342²⁶⁻⁴⁰ (=PG 75, 780CD).

²⁹⁷ Ό.π., SC 231, 228¹⁶⁻¹⁸ (=PG 75, 716 D).

ἄλλων προσώπων, κάτι ὅμως πού δέν συνιστᾶ χρονική δήλωση.²⁹⁸ Ὁ χρόνος εἶναι συνυφασμένος μέ τήν κτίση, μέ τήν δημιουργία, ὅπως ἐπίσης καί ἡ δημιουργία μέ τόν χρόνο. Οἱ δύο αὐτές ἔννοιες ὑπάρχουν καί κινοῦνται κατ' ἀμφίδρομη φορά και σχέση. Ἡ συνυφασμένη μέ τόν χρόνο ἔννοια τῆς τροπῆς, τῆς ἀλλοίωσης καί τοῦ πάθους, ἡ ὁποία εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν κτίση, εἶναι ξένη πρὸς τήν θεία πραγματικότητα.²⁹⁹

Ἐν κατακλειδί ἐξηγεῖ ὅτι τό ὄνομα «Πατήρ» εἶναι ἰδιαίτερο γνώρισμα τοῦ Θεοῦ καί Πατρός, ἐπειδή γεννᾶ ἀϊδίως καί ἀπαθῶς τόν Υἱό. Ἰδιαίτερο πάλι γνώρισμα τοῦ Υἱοῦ εἶναι τό ὄνομά του, για τόν λόγο ὅτι γεννᾶται ἀϊδίως καί ἀπαθῶς ἀπό τόν Θεό καί Πατέρα. Καί μάλιστα, γιά νά ἰσχυροποιήσει τήν θεολογική θέση του, ὁ Κύριλλος ἀντιπαραβάλλει τήν σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα μέ παράδειγμα μέσα ἀπό τήν κτιστή πραγματικότητα, δηλαδή τήν σχέση τῶν ἀνθρώπων ὡς πατέρων καί υἱῶν. Προβάλλει ἔτσι τήν ἀΐδια καί ὁμοούσια φύση τοῦ Πατρός μέ τόν Υἱό, ἡ ὁποία ἔχει τό εἶναι τῆς στήν ὁμοφυΐα τῶν δύο προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἐξηγεῖ λοιπόν ὅτι ὁ Θεός Πατήρ εἶναι ἀϊδίως καί ἐνεργεῖα Πατήρ σέ ἀντίθεση μέ τα

²⁹⁸ Βλ. συναφῶς καί Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Κ'*, 7, SC 270, 72¹¹⁻¹⁴, (=PG 36, 101A–134A): «Ἀρχήν δ' ὅταν εἶπω, μὴ χρόνον παρενθῆς, μηδὲ μέσον τι τάξης τοῦ γεγεννηκότος καί τοῦ γεννήματος, μηδὲ διέλης τήν φύσιν τῶ κακῶς παρεντεθέντι τοῖς συναΐδίοις καί συνημμένοις».

²⁹⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 316²⁷⁻²⁸, 316³⁶⁻³⁷ (=PG 75, 765BC) «Καί ἐπειδήπερ ἐν χρόνῳ τὸ σῶμα γεννᾶ, τέξεται που πάντως οὐχ ὁμοίως τὸ ἀσώματον [...] τὸ ἀσώματον [...] γεννάτω καθ' ἑαυτό, πάθους καί τομῆς ἐλευθέραν ἔχον τήν φύσιν.»

κτιστά ὄντα πού μπορεῖ να φέρουν τό χαρακτηριστικό αυτό τῆς πατρότητας δυνάμει ἀλλά ὄχι και ἐνεργεία.³⁰⁰

Μέσα ἀπό τό ὄνομα «Μεσίτης» καί τήν σημασία του, ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐκφράζει τήν δογματική ἀλήθεια γιά τήν ἀληθινή φύση τοῦ Υἱοῦ. Τό ὄνομα αυτό δέν ἐκφράζει τήν αὐτήν και ἀναλλοίωτη φύση τοῦ Υἱοῦ και Λόγου μετά τοῦ Πατρός, ἀλλά ἀναφέρεται στήν κατά τήν ἐν χρόνῳ σάρκωσή του ἐπιτελεσθεῖσα σωτηριώδη «οἰκονομία». Κατά τόν ἀλεξανδρινό πατέρα ἡ λέξη «Μεσίτης» ἀποδίδεται στόν Θεό Λόγο ὡς ἄνθρωπο και ὄχι ὡς Θεό, ἐξηγώντας ὅτι «ὅταν οὖν λέγεται μεσίτης, οὐχ ὀριστικόν τῆς οὐσίας τοῦ Μονογενοῦς οἰηθεῖη τις ἂν εἶναι τοῦνομα».³⁰¹

Μεσίτης ὀνομάζεται ὁ Υἱός και Λόγος τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπό τήν μαρτυρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς³⁰² τήν χρονική στιγμή κατά τήν ὁποία σαρκώνεται, λαμβάνει τήν ἀνθρώπινη φύση σύμφωνα μέ τό ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας, γίνεται ἄνθρωπος και λαμβάνει τήν ἴδια και ἀπαράλλακτη φύση μέ ἐμᾶς (πλὴν ἁμαρτίας), γιά νά μᾶς λυτρώσει ἀπό τήν ἁμαρτία, συμφιλιώνοντας πάλι τόν ἄνθρωπο μέ τόν Θεό.³⁰³

³⁰⁰ Ὁ.π., 350²⁷-354¹⁹ (=PG 75, 784D-785D).

³⁰¹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας και Ὁμοουσίου Τριάδος*, Α', SC 231, 168³⁴⁻³⁵ (=PG 75, 681D) και SC 231, 186³¹⁻³³ (=PG 75, 693BC).

³⁰² Α' Τιμ. 2,5 : «Μεσίτης Θεοῦ και ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστός Ἰησοῦς, ὁ δούς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ ἡμῶν».

³⁰³ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἀγίας και Ὁμοουσίου Τριάδος*, Α', SC 231, 168⁴-170³¹ (=PG 75, 684ABC) και SC 231, 184³³⁻³⁶ (=PG 75, 692D): «μεσίτην αὐτὸν δι' οἰκονομίαν κεκληῖσθαι τήν ἐπὶ τῷδε μόνην, ἀλλά τις αὐτῷ και ἕτερος ἐπὶ τῷδε λόγος ἀπόρρητός τε και μυστικός πρὸς τὸ τῆς μεσιτείας ὄνομά τε και χρῆμα προσπορίζεται.».

Συνακολούθως, ὁ ἀλεξανδρινὸς πατὴρ στήν προσπάθειά του νά ἐνισχύσει θεολογικῶς τήν θέση του ἐρμηνεύοντας τόν ὄρο Μεσίτης, ἐπαναλαμβάνει τό ἀγιογραφικό χωρίο *Φιλιπ. 2, 6-8* («ὄς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν»). Κατ' αὐτὴ τὴν διερεύνηση ἐκλαμβάνει ἐρμηνευτικῶς τὴν λέξη «Μεσίτης» τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου σέ σχέση μέ τόν Πατέρα μέσα ἀπὸ τό πρίσμα τῆς σαρκώσεως καὶ κενώσεώς του. Ἔτσι, ὁ Κύριλλος ἀπορρίπτοντας κάθε κακοδοξία περὶ μὴ ὁμοουσιότητας τοῦ Υἱοῦ πρὸς τόν Πατέρα, ἢ ὁποία τόν ὑποβιβάζει στὰ κτιστὰ ὄντα, ἀναφέρεται στό ἐν λόγῳ χωρίο, προκειμένου νά δηλώσει ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ πρὶν λάβει τὴν ἀνθρώπινη φύση ἦταν αἰδίως καὶ παραμένει ἰσότιμος μέ τόν Πατέρα ὡς πρὸς τὴν θεότητα. Ἔτσι, κατὰ τόν ἀλεξανδρινὸ ἱεράρχη, ἢ ἔννοια τῆς μεσιτείας τοῦ Υἱοῦ ὡς ἔκφραση τῆς προσλήψεως τῆς ἀνθρώπινης φύσεως ἀπὸ τόν Υἱὸ δέν ἐπιφέρει μείωση ἢ ἐλάττωση ἢ ὑποβιβασμὸ ἢ ἄρση τῆς ὁμοουσιότητας τοῦ Θεοῦ Λόγου μέ τόν Πατέρα.³⁰⁴

Ἔτσι, ὁ ὄρος «Μεσίτης» γιὰ τόν ἱερό Πατέρα συνοψίζει τὴν ἐν χρόνῳ σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὀνομάσθηκε Μεσίτης κατὰ τὴν κατὰ σάρκα ἐν χρόνῳ γέννησή του καὶ ἀναφέρεται στὸν καθορισμένο χρόνο τῆς σαρκώσεως. Ὅταν, λοιπόν, κατὰ τοὺς αἰρετικούς ὁ ὄρος «Μεσίτης» ἐνέχει κτιστὰ στοιχεῖα γιὰ τόν Υἱὸ καὶ Λόγο, ὁ ἱερός πατὴρ ἐξηγεῖ ὅτι τὰ κτιστὰ στοιχεῖα ἀνάγονται μόνο στὸν χρόνο τῆς κενώσεώς του.

³⁰⁴ Ὁ.π., SC 231, 168¹⁰⁻¹⁵ (=PG 75, 684B).

Ὁ Θεός Λόγος, ὅταν σαρκώθηκε, δέν υπέστη μεταβολή στήν θεότητά του. Ὅταν ὁ Θεός Λόγος σαρκώθηκε, δέν ἔγινε μόνον ἄνθρωπος, ἀφοῦ δέν ἀπώλεσε τήν θεότητά Του. Κατά τήν διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου, ἡ κάθε φύση παραμένει ἄτρεπτη καί διατηρεῖ ἀμετάβλητα καί ἀναλλοίωτα ὅλα τά ιδιώματά της καί μετά τήν σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου³⁰⁵. Γράφει: «καί οὐ δήπου φαμέν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς τήν τῆς ἐπιγείου σαρκὸς μεταπεποιῆσθαι φύσιν, ἤγουν εἰς αὐτοῦ τοῦ Λόγου τήν σάρκα [...]· ἐκατέρου δὲ ὡσπερ ἐν ἰδίῳ μένοντος ὄρω τε καὶ λόγῳ [...]. Θεὸς γάρ ἐστιν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός»³⁰⁶.

Συνεχίζοντας ὁ ἱερός πατήρ μέσα ἀπὸ τήν δημιουργία τοῦ κτιστοῦ κόσμου κάνει κατανοητὴ καὶ ἀληθινὴ τήν συμμετοχὴ τοῦ Υἱοῦ στό θεῖο δημιουργικὸ ἔργο τὸ ὁποῖο πηγάζει ἀπὸ τήν ταυτότητα τῆς θείας οὐσίας. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Υἱοῦ στήν δημιουργία τῆς κτιστῆς φύσεως ἀναδεικνύει τὸ «ὁμοδύναμον» τῶν θείων προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος πού πηγάζει ἀπὸ τὸ «ὁμοούσιον» αὐτῶν. Πῶς εἶναι δυνατόν κατὰ τὸν Κύριλλο, σύμφωνα μέ τήν ἀδιάψευστη μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, νά ἐνεργεῖ ἀπαραλλάκτως ὁ Υἱός, δηλαδή μέ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο, ὅπως καὶ ὁ Πατήρ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα («διά γε τὸ ταῦτὸν ἀπαραποιήτως καὶ οὐσιωδῶς, τὸν Πατέρα ἔφασκεν ἐν ἑαυτῷ μένοντα τὰ ἔργα

³⁰⁵ Μητσόπουλου, *Θέματα Ὁρθοδόξου Δογματικῆς*, σ. 148-149: «Ἀντίδοσις ἢ κοινοποιήσις τῶν ιδιωμάτων λέγεται ἢ πραγματικὴ μετάδοσις τῶν ιδιωμάτων καὶ ὀνομάτων ἐκατέρας φύσεως ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

³⁰⁶ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Α'*, SC 231, 186¹⁰⁻³¹ (=PG 75, 693AB).

πληροῦν»)³⁰⁷, ἄν ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ λογιζόταν ὄντολογικῶς ὡς δημιουργία καί ὡς Μεσίτης Θεοῦ καί ἀνθρώπων;³⁰⁸

Στήν ἴδια συλλογιστική ἐρμηνευτική παραμένει ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ὅσον ἀφορᾶ στά ἀποδιδόμενα στόν Υἱό καί Λόγο ὀνόματα, «Κύριος» καί «Χριστός».³⁰⁹ Ἐξ ἀπόψεως ἀγιογραφικῆς διδασκαλίας –τονίζει ὁ Ἅγιος Κύριλλος– εἶναι σκόπιμο νά ἐκληφθεῖ μέ τήν θεώρηση καί τήν κατανόηση τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου καί ὄχι ὡς ἑνός κοινοῦ ἀνθρώπου. Τά ἀποδιδόμενα αὐτά ὀνόματα στόν σαρκωθέντα Θεό Λόγο ἀναφέρονται στήν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τήν ὁποία ἔλαβε κατά τήν ἐν χρόνῳ ἐνανθρώπησή του καί σέ καμία περίπτωση δέν μποροῦν νά συνδέονται ἐννοιολογικῶς μέ τήν θεότητα καί τήν θεία φύση τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ἔτσι καθίσταται σαφές ὅτι τά μνημονευόμενα ὀνόματα, τά ὁποῖα ἀπαντοῦν στό κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐντάσσονται μόνο καί κατ' ἀποκλειστικό τρόπο στήν θεολογική σφαῖρα τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, στήν κατανόηση δηλαδή τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κα ὡς ἀνθρώπου («Εἰ δὲ δὴ καί λέγοιτο Χριστός γενέσθαι καί Κύριος, ἐννοήσεις ὅτι κεκένωκεν ἑαυτόν,

³⁰⁷ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Δ', SC 237, 252³³⁻³⁵ (=PG 75, 925A) καί Δ', SC 237, 248⁹⁻¹¹ (=PG 75, 921D): «Τίνα δὴ οὖν τρόπον, εἴπερ ἐστὶ γενητὸς ὁ Υἱός, ἰσουργήσει μὲν ἀπαραλλάκτως τῷ Θεῷ καί Πατρί.»

³⁰⁸ Ἰω. 14,10: «Τὰ ρήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἀπ' ἑμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ὁ δὲ Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός.»

³⁰⁹ Πρβλ. Α' Κορ. 8, 5-6: «καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς, ὡσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.»

μέτρον ὑποδὺς τὸ δουλοπρεπὲς διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν»³¹⁰. Χρησιμοποιώντας μάλιστα τὴν μαρτυρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἀποδεικνύει μὲ σαφῆ τρόπο ὅτι «οἱ ὀνομασίες “Χριστός” καὶ “Κύριος” ἀποδίδονται στὸν ἐνανθρωπήσαντα διὰ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεώς του Θεοῦ Λόγου»³¹¹.

³¹⁰ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ'*, SC 237, 232²³⁻²⁵ (=PG 75, 913A).

³¹¹ *Εβρ.* 2,7· *Ἦσ.* 53,12· *Λουκ.* 22,37· βλ. Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Δ'*, SC 237, 232³⁸⁻⁴⁰ (=PG 75, 913BC)· Λιάκουρα, *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Κατὰ τῶν Νεστορίου Δυσφημιῶν*, σ. 90.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ παρούσα μελέτη ἐξετάζει τό ἔργο τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, «Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος». Ἐπί τῆ βάσει τοῦ θεολογικοῦ αὐτοῦ πονήματος ἐρευνήθηκε ἡ διδασκαλία τοῦ ἱεροῦ πατρὸς σέ σχέση πρός τό δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Σέ ἀντιδιαστολή μέ τίς αἰρετικές δοξασίες, ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας προβάλλει τήν ὁμοουσιότητα τῶν δύο θείων προσώπων, τήν ὁποία στηρίζει μέ βάση ποικίλα ἁγιογραφικά χωρία. Ὁ Υἱός εἶναι ἀναρχος καί προαιώνιος, ἀπαθής καί ἄτρεπτος, ἐνώ ὑπογραμμίζεται ὅτι, ἐάν ὁ Υἱός ἦταν ὁμοφυής μέ τήν κτίση, τότε θά λογιζόταν καί ὁ ἴδιος ὡς κτίσμα καί θά ὑπέκειτο στήν φθορά. Σέ ἀπάντηση, λοιπόν, πρός τούς θεολογικά ἐσφαλμένους ἰσχυρισμούς ὄλων ἐκείνων πού ἀπέρριπταν τήν θεότητα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ἱερός πατήρ, μέσα ἀπό τίς ἀψευδεῖς μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐστιάζει τήν διδασκαλία του στήν ἀληθινή θεότητα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καί φαίνεται ξεκάθαρα ἡ δογματική ἀλήθεια γιά τήν ὄντως θεότητα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ. Ἔτσι, θεολογικό ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης διερευνήσεως ἀποτελεῖ ἡ θέση ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ἀληθινός Θεός, πού προῆλθε αἰδίως διά γεννήσεως ἀπό τόν Θεό Πατέρα καί ἔχει ἀσύγκριτη δόξα σέ σχέση μέ κάθε κτιστό δημιούργημα, ἀκόμα καί ὅταν ἔλαβε τήν τέλεια ἀνθρώπινη φύση.

Ὁ Υἱός, κατά τόν Κύριλλο, θεωρεῖται ὡς κατά φύσιν ζωή καί δέν θά μπορούσε νά νοεῖται ὡς ἴδιος μέ τά ποιήματα, ἀφοῦ αὐτός εἶναι ὁ χορηγός καί ὁ δοτήρ τῆς ζωῆς στήν κτίση. Εὐλόγως συνάγεται αὐτή ἡ διαπίστωση, καθώς, ἂν ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ δέν ἦταν κατά φύσιν ζωή, ἀλλά ἦταν ὁμοούσιος μέ τά κτίσματα, δέν θά ἦταν δυναόν νά

εἶναι καί χορηγός τῆς ζωῆς στήν κτιστή φύση καί συγχρόνως τῆς αὐτῆς οὐσίας μέ αὐτά.

Αναμφιβόλως, μέσα από τήν ἔρευνα τοῦ συγκεκριμένου ἔργου βεβαιοῦται ἡ ὄντολογική διαφορά μεταξύ τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ καί τῶν κτισμάτων. Κατά τόν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας, ὁ Υἱός ὡς ὁμοφυῆς μέ τόν γεννήσαντα αὐτόν Πατέρα εἶναι ἀνόμοιος, ἑτεροφυῆς καί ὑπερκείμενος ὄντολογικά τῶν κτισμάτων.

Ἐπί τῇ βάσει τοῦ προσφιλοῦς γιά τήν πατερική γραμματεία παραδείγματος τοῦ ἡλίου, προσπαθεῖ μέσα ἀπό τήν κτιστή πραγματικότητα νά δείξει κατ' ἀναλογίαν τό ὁμοφυές καί τό ὁμοούσιον τῶν δύο θείων προσώπων. Εἰδικότερα, ἡ φύση τοῦ ἡλίου ἀποτελεῖ τήν ρίζα γιά ὅ,τι προέρχεται ἀπό αὐτόν, ἐπομένως καί γιά τήν ἀκτινοβολία πού ἐκπέμπει. Συνεπῶς, ὅ,τι προέρχεται ἀπό αὐτή τήν φύση τοῦ ἡλίου δεν δύναται νά εἶναι διαφορετικό ὡς πρός τήν οὐσία του. Ὅπως στήν περίπτωση τοῦ φωτός καί τοῦ ἀπαυγασματος δέν μειώνεται τό φῶς ἐξαιτίας τοῦ ἀπαυγασματος, ἀλλά διατηρεῖ ἀναλλοίωτη τήν ἀκεραιότητά του, καί ὅπως τό ἀπαύγασμα ὑπάρχει ὡς «γέννημα ἀληθινόν» τοῦ φωτός, κατά τόν ἴδιο τρόπο καί ὁ Υἱός εἶναι τέλειος, ἀληθινός καί κατά φύση Υἱός τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι σαφές κατά τόν ἱερό πατέρα ὅτι ἡ μαρτυρία τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐκφράζει τήν ἐνότητα καί τήν ταυτότητα τῆς οὐσίας τῶν θείων προσώπων. Ἡ πιστοποιούμενη αὐτή σχέση Υἱοῦ καί Πατρός πηγάζει ἀπό τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Πατρός μέ τόν Υἱό. Φανερόνεται ὅτι ὁ Υἱός προέρχεται ἀπό τήν οὐσία τοῦ Πατρός καί ἐπιβεβαιώνεται ἡ φυσική ταυτότητα τῆς σχέσεως Υἱοῦ καί Θεοῦ Πατρός. Εἶναι ζῶν ὁ Υἱός «κατ' οὐσίαν», ὅπως καί ὁ Πατήρ, ἀπό τόν ὁποῖο προέρχεται ὁ Υἱός. Ὁ Λόγος εἶναι τέτοιας φύσεως, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού τόν ἐγέννησε αἰδίως.

Συνάγεται λοιπόν ή ταυτότητα τής φύσεως μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν
θείων Προσώπων.

Τό «όμοούσιον» τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ βεβαιοῦται σαφῶς κατά
τόν Κύριλλο μέσα ἀπό ποικίλα ἀγιογραφικά χωρία. Ἐκεῖ ἐμφαίνεται τό
όμοδύναμον τῶν δύο θείων προσώπων καί καταδεικνύεται ή ταυτότητα
τῆς ἐνεργείας τῶν ὑποστάσεων τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ. Σύμφωνα μέ
τήν διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου, ή ταυτότητα καί ή ἐνότητα τῆς
ἐνεργείας, τῆς δυνάμεως καί τῆς βουλήσεως τῶν ὑποστάσεων τοῦ
Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ θεμελιώνεται ἐπί τῆς ὄντολογικῆς ταυτότητας τῆς
οὐσίας αὐτῶν, ἀναδεικνύοντας τόν Υἱό ἰσότιμο φορέα τῆς θείας
φύσεως καί κατά φύσιν ἀληθινό Θεό, γεννηθέντα αἰδίως ἐκ τῆς οὐσίας
τοῦ Πατρὸς.

Μέσα ἀπό τό πλῆθος τῶν μαρτυριῶν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὁ Κύριλλος
ὑπογραμμίζει τήν σημασία τῆς διδασκαλίας τῆς γιά τόν ἄκτιστο
χαρακτήρα τῆς ὑποστατικῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καί ἀνασκευάζει τήν
ἐσφαλμένη ἀντίληψη σχετικά μέ τήν θεώρηση καί κατανόηση τοῦ Υἱοῦ
ὡς κτίσματος. Κατά τόν Κύριλλο, ὁ ἴδιος ὁ Υἱός γεννήθηκε αἰδίως ἀπό
τήν οὐσία τοῦ Πατρὸς ὡς Θεός, ἀλλά καί κτίσθηκε ὡς πρὸς τήν σάρκα
του –κατά τήν ἐνανθρώπησή του– ἐξ αἰτίας τῆς ἐκούσιας ταπεινώσεώς
του. Τονίζεται ὅτι ὁ Υἱός ὡς Λόγος τοῦ ἄκτιστου Πατρὸς εἶναι καί
ἐκεῖνος ἄκτιστος, καί ὄχι ἓνα δημιούργημα ὅμοιο μέ τά ἄλλα.

Ὁ ἀλεξανδρινός Ἱεράρχης προβαίνει ἐπίσης σέ ἐκτενῆ ἀνάπτυξη
τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς αἰδιότητος τῆς ὑποστάσεως
τοῦ Υἱοῦ. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἡλίου καί τῆς ἀκτινοβολίας χρησιμοποιεῖται
πάλι ὡς θεολογικό ἐπιχείρημα ἀπό τόν ἀλεξανδρινό Ἐπίσκοπο, γιά νά
καταδείξει τήν προαιωνιότητα καί αἰδιότητα τῆς ὑποστατικῆς
γεννήσεως τοῦ Λόγου. Μέ τό παράδειγμα αὐτό κάνει ἀντιληπτή τήν
αἰδία σχέση τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα. Ἡ λέξη «ἀπαύγασμα» ἐκφράζει

τήν ὁμοουσιότητα τοῦ Λόγου. Ὁ Λόγος εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, γιατί ἔχει τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὸν Πατέρα, εἶναι ἀπαράλλακτα ὅμοιος μὲ τὸν Γεννήτορα. Δὲν εἶναι ἑτερούσιος ἢ ἀνόμοιος τοῦ Πατρὸς.

Αὐτό, λοιπόν, τό σχῆμα, μέσα ἀπὸ τὴν κτιστὴ καὶ φθαρτὴ πραγματικότητα, τοῦ δίνει τό ἔναυσμα νά ἀναλύσει τὴν σχέση τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ὑποστηρίζοντας καὶ τονίζοντας τὸν ἄχρονο καὶ αἰδίο χαρακτήρα τοῦ Υἱοῦ, διότι, ὅπως ἡ ἀκτινοβολία εἶναι ἀδύνατο νά θεωρηθεῖ μεταγενέστερη τοῦ ἡλίου, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἀδύνατο νά θεωρηθεῖ μεταγενέστερος τοῦ Πατρὸς. Ἀντίθετα, εἶναι συναἰδιος καὶ συνάναρχος αὐτοῦ.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ μονογενὴς, γεννήθηκε ἀπὸ τὴν οὐσία τοῦ Πατρὸς προαιωνίως· φῶς πὸ ἐξῆλθε ἀπὸ τὸ φῶς, Θεὸς ἀληθινὸς πὸ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν ἀληθινὸ Θεό· Υἱὸς πὸ γεννήθηκε καὶ δὲν δημιουργήθηκε. Κατὰ συνέπεια εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ εἶναι αὐτὸς διὰ τοῦ ὁποῖου δημιουργήθηκαν τὰ πάντα. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πὸ εἶναι ἡ ἀκτινοβολία τῆς θείας δόξας, ὁ τύπος τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, ἡ ζωντανὴ σοφία καὶ δύναμη, ὁ Λόγος ὁ ὁποῖος ἔχει προσωπικὴ ὑπόσταση, ἡ οὐσιώδης καὶ τελεία καὶ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ, συνυπῆρχε πάντοτε μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἦταν στοὺς κόλπους του, καὶ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτὸν προαιωνίως καὶ χωρὶς ἀρχή· διότι ποτέ δὲν ὑπῆρχε ὁ Πατὴρ χωρὶς νά ὑπάρχει ὁ Υἱός, ἀλλὰ συγχρόνως ὑπῆρχαν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε αἰδίως ἀπὸ αὐτόν³¹².

Ὁ Πατὴρ ὡς φυσικὴ αἰτία γεννᾷ αἰδίως τὸν μονογενῆ Υἱὸ καὶ Λόγο, τὴν ζῶσα καὶ φυσικὴ εἰκόνα του. Ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ ἀπαράλλακτη εἰκόνα

³¹² Ἰω. Καρμίρη, *Τὰ Δογματικά καὶ Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1960, σ. 175.

του Πατρός ως προς όλα, πλην της ἀγεννησίας καί τῆς πατρότητας. Ἡ αἴδια αἰτία, λοιπόν, εἶναι ὁ Πατήρ· τό αἴδιο αἰτιατό ὁ Υἱός. Καί ἀφοῦ ὁ Πατήρ εἶναι τό ἀρχέτυπο, τότε ὁ Υἱός εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ. Ὁ Υἱός εἶναι γεννητός κατά τόν τρόπο τῆς αἰδίας ὑπάρξεως του καί ἄκτιστος ὡς πρὸς τήν οὐσία του.

Ὁ Λόγος ἀποκαλύπτει αἴδια τήν δόξα τοῦ Θεοῦ Πατρός ὡς ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα. Ὁ Υἱός εἶναι ὁ μονογενής παρά τοῦ Πατρός. Μέ βάση αὐτή τήν φράση ἀπό τό κατά Ἰωάννην *Εὐαγγέλιον*, ὁ Κύριλλος τονίζει ὅτι ὁ Πατήρ γέννησε τόν Υἱό, δέν τόν δημιούργησε. Ἀπό αὐτό συνάγουμε τό συμπέρασμα ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τόν Πατέρα, γιατί τό γεννηθέν εἶναι πάντα ὁμοούσιο τοῦ γεννήτορα. Ἀντίθετα, ὅλα τά ἄλλα ὄντα ὁ Θεός τά δημιούργησε καί μάλιστα ἐκ τοῦ μηδενός. Ἀλλιῶς, ἂν ἡ δημιουργία τους δέν ἦταν ἐκ τοῦ μηδενός, θά ἦταν προαιώνια καί συνεπῶς ἄκτιστα. Γί' αὐτόν τόν λόγο, μόνον ὁ Υἱός εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα, διότι ἡ προαιώνια, ἄκτιστη καί ἄπειρη θεία οὐσία τοῦ Πατρός δέν μπορεῖ νά εἶναι ἡ ἴδια μέ τήν κτιστή ἐν χρόνῳ καί πεπερασμένη οὐσία τῶν δημιουργημάτων.

Βασιζόμενος ἐπίσης στόν ἀγιογραφικό λόγο, ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐξηγεῖ ὅτι τά ιδιώματα τῆς θείας φύσεως εἶναι κοινά καί ἀπαράλλακτα καί στόν Πατέρα καί στόν Υἱό.³¹³

Ἐπιπρόσθετα, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας, χρησιμοποιώντας τά λόγια τοῦ θεόπνευστου ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν Παύλου³¹⁴, σημειώνει ὅτι καί ὁ Υἱός ἔχει τήν ἴδια καί ἀπαράλλακτη δόξα μέ τόν Πατέρα. Αὐτή ἡ δόξα πηγάζει ἀπό τήν ὁμοουσιότητα τῶν θείων προσώπων.

³¹³ *Ἰω.* 17, 10.

³¹⁴ *Ἐβρ.* 1,3: «Ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καί χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ».

Σέ ἄλλο σημεῖο ἐπισημαίνει ὁ ἀλεξανδρινός θεολόγος ὅτι ἡ δόξα στήν ὁποία ἀναφέρεται ὁ Χριστός ἀφορᾷ στήν δόξα πού ἔλαβε κατά τήν ἐνανθρώπησή του καί κατά τήν ἔνσαρκη οἰκονομία του. Ἀφορᾷ στήν ἀνθρώπινη φύση πού ἔλαβε ὁ Υἱός καί Λόγος γιά τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος, κατά τόν Κύριλλο στόν στίχο τοῦ κατὰ Ἰωάννην 17,4, ἀναφέρει ὅτι «Ἐγώ σέ ἐδόξασα ἐπί τῆς γῆς· τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὁ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω αὐτό».

Ὁ Κύριλλος ἐπεξηγώντας τήν σχετική ἔκφραση τονίζει ὅτι ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος ζητεῖ ἀπό τόν Πατέρα νά δοξάσει τήν ἀνθρώπινη φύση καί σάρκα, τήν ὁποία ἐν χρόνῳ προσέλαβε, καί ὄχι ἀσφαλῶς νά τοῦ δώσει δόξα ὡς στερούμενος αὐτῆς καί ἔχοντας αὐτήν ἀνάγκη κατά τήν θεία καί ἄκτιστη φύση του. Ἄρα ζητᾷ νά δοξασθεῖ ἡ ἀνθρώπινη φύση του ὡς προσλαβόντος αὐτήν, καί ὄχι φυσικά κατά τήν θεότητά του. Ὁ Υἱός καί Λόγος ἀποτελεῖ τήν δόξα τοῦ Πατρὸς λόγω τῆς ἐνανθρωπήσεώς του καί μέσω αὐτῆς περατώνει τό λυτρωτικό καί σωτηριολογικό του ἔργο ἐπί τῆς γῆς, πού εἶχε ἀνατεθεῖ σ' ἐκεῖνον ἀπό τόν Θεό καί Πατέρα³¹⁵. Ὅποιαδήποτε ἄλλη θεολογική τοποθέτηση θά ὀδηγοῦσε σέ λανθασμένο θεολογικό συμπέρασμα, προβάλλοντας τόν Υἱό νά ὑπολείπεται δόξας σέ σχέση μέ τόν Πατέρα, ὡς ἄνθρωπος καί κατά τήν ἀνθρώπινη φύση του. Μέσα ἀπό αὐτό τό λανθασμένο

³¹⁵ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Ε', SC 246, 52⁶⁻¹² (=PG 75, 1025A): «Οὐκοῦν, δοξάζεται μὲν παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὡς δόξης ὑπάρχων ἐπιδειξ ὅταν νοῆται σαρκὸς καί Θεὸς ἐκ Θεοῦ πιστεύηται, ἀλλ' ἐπεὶπερ ἦν ἄνθρωπος, ὡς ἰδίας φύσεως καρπὸν οὐκ ἔχων τὸ ἐνεργεῖν δύνασθαι τὰ θεοπρεπῆ, δέχεταιί πως τὴν καθ' ἑνῶσιν καί τὴν ἀπόρρητον συνδρομήν, ἥνπερ ἂν νοοῖτο τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον». Βλ. σχετικῶς καί Λιάκουρα, *Τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος*, σ. 219.

δογματικά θεολογικό πρίσμα, ο αλεξανδρινός πατέρας υποστηρίζει ότι ο Υιός δεν είναι «ελάττων» του Πατρός αλλά τέλειος Θεός, όπως και ο Πατήρ· έχει δέ την ίδια και απαράλλακτη δόξα με τον Πατέρα, αφού η ισότητα της θεότητας των δύο θείων υποστάσεων επιφέρει και την ισότητα της δόξας τους. Ο Υιός, δηλαδή, όντας τέλειος Θεός έχει την αυτή δόξα με τον Πατέρα.

Για τον άγιο Κύριλλο δεσπόζει η θεολογική αλήθεια ότι τα ιδιώματα που ανήκουν στην θεότητα του Υιού και Λόγου διατηρήθηκαν αναλλοίωτα και μετά την ενανθρώπιση, σύμφωνα και με την δογματική αλήθεια της Εκκλησίας μας περί αντιδόσεως ή κοινοποιήσεως των ιδιωμάτων των δύο φύσεων στο πρόσωπο του Ίησου Χριστού³¹⁶. Έτσι, παρά το γεγονός ότι ο Υιός και Λόγος έλαβε την ανθρώπινη σάρκα και ενανθρώπησε, παρέμεινε αναλλοίωτος ως προς την δόξα του, ή όποια πηγάζει από την κοινή θεία ουσία³¹⁷.

Ακολούθως παρατίθεται ο ακριβής λόγος βάσει του οποίου ο Πατήρ προσαγορεύεται από τον Κύριο «μείζων». Οφείλεται στο γεγονός ότι ο Υιός και Λόγος υπέμεινε την έθελούσια ταπείνωση της ενανθρωπήσεως³¹⁸. Επίσης, ο Πατήρ νοείται ως «μείζων», καθότι ο Υιός ως αιτιατόν έχει την ύπαρξη αχρόνως από τον Πατέρα. Η σχέση Υιού και Πατρός είναι σχέση αιτιατού προς αίτιον. Ο Υιός είναι «όμοούσιος τῷ Πατρί» και έπομένως δεν μπορεί να είναι έτερούσιος του Πατρός.

³¹⁶ Μητσόπουλου, *Θέματα Ορθοδόξου Δογματικής*, 2008, σ. 148-149.

³¹⁷ Κυρίλλου, *Περί τῆς Αγίας και Όμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 118³³-120⁹ (=PG 75, 1064AB): «ούτω και άνθρωπος γεγονώς, την θεότητι πρέπουσαν τιμήν τε και δόξαν ως ιδίαν έχει».

³¹⁸ Ο.π.

Ὁ ἱερός πατήρ ἀναφέρει ὅτι ἀνάμεσα σέ δύο ὁμοειδῆ ὄντα δέν ὑφίσταται σύγκριση, ἀφοῦ δέν μπορεῖ κάποιο ἀπό τά δύο νά εἶναι «μείζον» ἢ «ἐλάττον». Ἡ ἀνισότητα κατά τήν φύση, τήν ὁποία δηλώνει ἡ ὑπαρξη μείζονος καί ἐλάττονος ὄντος, δέν μπορεῖ νά παρατηρηθεῖ μεταξύ δύο ὄντων τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἀφοῦ τά ὁμοειδῆ ὄντα εἶναι καί ὁμοφυῆ. Κατά συνέπεια, σύμφωνα μέ τήν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἀφοῦ δέν ὑφίσταται διαφορά φύσεως ἀνάμεσα σέ ὁμοειδῆ ὄντα, τότε τό «μείζον» τοῦ Πατρός δέν στοιχειοθετεῖ διαφορά οὐσίας καί, ἐπομένως, ὁ Υἱός δέν μπορεῖ νά εἶναι «ἐλάττων» τοῦ Πατρός.

Ἐπιπλέον, ὁ ἀλεξανδρινός πατήρ ἀναλύει ὅτι ὁ Υἱός, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι «ἐλάττων» τοῦ Πατρός, ἀλλά τέλειος Θεός, ὅπως εἶναι καί ὁ Πατήρ, ἔχει τήν δύναμη νά ἐνεργεῖ ὅ,τι καί ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἡ ἰσότητα τῆς θεότητας τῶν δύο θείων ὑποστάσεων, πού ἐξασφαλιζεται ἀπό τήν ὁμοουσιότητα, ἐπιφέρει καί τήν ἐνότητα τῆς δυνάμεως καί τῆς ἐνεργείας τους.³¹⁹ Γιά τόν Κύριλλο, ἡ μία καί κοινή θεία ἐνέργεια εἶναι ἀπόρροια τῆς μιᾶς θείας φύσεως³²⁰. Τό ἐνιαῖο τῆς ἐνεργείας τῶν θείων προσώπων πιστοποιεῖ τήν ταυτότητα τῆς φύσεως. Ὅταν, κατά τόν Κύριλλο, ἐνεργεῖ τό ἕνα πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, συμμετέχουν καί τά ἄλλα πρόσωπα, λόγω τοῦ κοινοῦ θελήματος καί τῆς κοινῆς ἐνεργείας πού ἀπορρέει ἀπό τήν ὁμοούσια σχέση τῶν θείων προσώπων. Συνεπῶς, ἡ ταύτιση τοῦ θελήματος καί τῆς ἐνεργείας τοῦ

³¹⁹ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, ΣΤ', SC 246, 94²⁸⁻³⁶ (=PG 75, 1049B).

³²⁰ Κυρίλλου, *Περί τῆς Ἁγίας καί Ὁμοουσίου Τριάδος*, Γ', SC 237, 30¹⁶⁻¹⁸ (=PG 75, 797CD): «Διακεισόμεθα δέ καί πιστεύομεν μίαν εἶναι τήν εἰς ἡμᾶς δι' ἀμφοῖν ἐνέργειαν τε καί πλήρωσιν. Μιά γάρ ἡ φύσις».

Υἱοῦ μέ ἐκεῖνο τοῦ Πατρὸς ἀνασκευάζει ὁποιαδήποτε ἐκτίμηση γιὰ τὸ «ἐλαττον» αὐτοῦ.

Ὁ Κύριλλος ὑπογραμμίζει ἐπίσης ὅτι τὰ θεῖα ὀνόματα ἀποτελοῦν τὸ μέσο μέ τὸ ὁποῖο μπορεῖ νά ἀναφερθεῖ κάποιος στίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ὅμως αὐτὸ νά σημαίνει ὅτι αὐτὰ ὀρίζουν τὴν μία φύση τοῦ Ὑπέρτατου ὄντος καί γι' αὐτὸ δέν πρέπει νά τοὺς δίδεται τέτοια σημασία. Ὑποστηρίζει λοιπὸν τὴν θεολογικὴ θέση ὅτι τὰ θεῖα ὀνόματα ὑπάρχουν καί χρησιμοποιοῦνται μόνον ὡς δηλωτικὰ τῶν φυσικῶν ιδιωμάτων τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί ὄχι τῆς οὐσίας αὐτοῦ.

Σύμφωνα μέ τὴν θεολογικὴ προσέγγιση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ὑποστάσεων τοῦ Θεοῦ δέν ἀποδίδουν τὰ φυσικὰ ιδιώματα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ οὔτε εἶναι δυνατόν νά θεωρεῖται ὅτι ἐκφράζουν τὴν οὐσία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Τὰ διάφορα ὀνόματα πού ἀποδίδονται στὴν Τριαδικὴ Θεότητα ἔχουν ὡς σκοπὸ λοιπὸν νά ἐκφράσουν τὴν ἰδιαίτερη ὑπόσταση τοῦ κάθε προσώπου τῆς.³²¹ Τὰ ὀνόματα καί οἱ προσηγορίες ἐκεῖνες πού ἀναφέρονται ἢ ἀποδίδονται στὸν Τριαδικὸ Θεὸ δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἐκφράζουν τὴν μία καί ἀπλή καί ἄκτιστη οὐσία τῶν θείων ὑποστάσεων τῆς Ἁγίας Τριάδας, δηλαδή τί εἶναι κατὰ τὴν ἀκατάληπτη καί ἀπερινόητη οὐσία τοῦ ὁ Τριαδικός Θεός.

Οἱ ὅροι «ἀγέννητος» καί «γεννητός», κατὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας, δέν ἀποτελοῦν τὸν ὀρισμὸ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διότι ἔτσι θά ἀγόταν ἢ ἀντίληψη τῆς ὑπάρξεως δύο θεῶν. Γιατί, ἐάν ἐξ ὀρισμοῦ δήλωναν οὐσία, θά προέκυπτε τὸ αἰρετικὸ θεολογικὸ

³²¹ Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος, Α'*, SC 231, 200¹⁶-202²⁷ (=PG 75, 701BC).

συμπέρασμα τῆς διαφορετικότητος τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς μετὰ τὸν Υἱό.³²²

Γιὰ τὸν Κύριλλο, «οἱ λέξεις – ὄροι καὶ γενικά ἢ γλώσσα εἶναι κτιστά καὶ ἐγκόσμια δεδομένα, εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου βάσει τῶν εἰκόνων τοῦ περιβάλλοντός του καὶ τῶν πνευματικῶν του δυνάμεων καὶ δὲν ὑπερβαίνουν τὴν πεπερασμένη κτιστότητα. Τὰ διάφορα ὀνόματα πού χρησιμοποιοῦμε στὴν θεολογία δὲν εἶναι ἀποδεικτικά («δεικτικά») καὶ περιεκτικά τῆς θεότητος, τῆς θείας οὐσίας. Δηλώνουν («κατασημαίνουσι») μόνο, βάσει τῶν δικῶν μας παραστάσεων καὶ δεδομένων, τίς ἐνέργειες τῶν θείων προσώπων»³²³.

Ἐν κατακλειδί, ὁ ἱερός πατὴρ ἐξηγεῖ ὅτι τὰ μνημονευόμενα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν στό κείμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐντάσσονται μόνο καὶ κατ' ἀποκλειστικό τρόπο στὴν θεολογικὴ σφαῖρα τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, στὴν κατανόηση δηλαδὴ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου.³²⁴

³²² Κυρίλλου, *Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος*, Β', SC 231, 250³¹⁻²⁵²⁹ (=PG 75, 728CD-729AB)· 252¹¹⁻²⁰ (=PG 75, 729BC) καὶ 254¹⁶⁻¹⁹ (=PG 75, 732B).

³²³ Παπαδόπουλου, *Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, σ. 71-73.

³²⁴ Ὁ.π., Δ', SC 237, 232²³⁻²⁵ (=PG 75, 913A).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ

- ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ – Π. ΔΙΑΘΗΚΗ, υπό Alfred Rahlfs, έκδ. Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1981.
- — —, Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ, υπό E. Nestle – K. Aland, έκδ. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1993²⁷.
- Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Κατά Ἀρειανῶν, Λόγοι Α'-Γ'*, K. Metzler and K. Savvidis, Athanasius: Werke, Band I. Die dogmatischen Schriften, Erster Teil, 2.Lieferung, Berlin - New York: De Gruyter, 1998, 1: σ.109–175, 2: σ.177–260, 3: σ.305–381 (=PG 26, 12A–468D).
- — —, *Περί Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας*, H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 46-67 (=PG 25, 480A–522B).
- — —, *Διάλογος Β', περί Ἁγίας Τριάδος*, PG 28, 1158D–1202B.
- — —, Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Περί τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου*, H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, 1–45 (=PG 25, 416A–476C).
- — —, *Περί τῶν ἐν Ἀριμίνῳ καί Σελευκείᾳ Συνόδων*, H.G. Opitz, Athanasius Werke, vol. 2.1, Berlin: De Gruyter, 1940, σ. 231–278 (=PG 26, 682A–794D).
- — —, *Πρός Ἰοβιανόν περί πίστεως*, PG 26, 813A–824A.
- — —, *Πρός τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους*, PG 26, 1030A–1048C.
- Βασιλείου Καισαρείας τοῦ Μεγάλου, *Ἀπολογητικός κατὰ Εὐνομίου, Λόγοι Α'-Ε'*, (=PG 29, 497A–773D).
- — —, *Εὐνομίου Δυσσεβούς, Ἀπολογητικός*, PG 30, 836A–868C.
- — —, *Ὁμιλία ΙΒ', Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν*, 3, PG 31, 386C–424A.

- — —, *Ὁμιλία Θ' εἰς τὴν ἑξαήμερον*, S. Giet, Basile de Césarée. *Homélie sur l'hexaéméron*, 2nd edn., SC 26, Paris: Éditions du Cerf, 1968, σ. 86–522.
- — —, *Ὁμιλία ΚΔ', Κατὰ Σαβελλιανῶν, καὶ Ἀρείου, καὶ τῶν Ἀνομοιωῶν*, 4, PG 31, 600A–617B.
- — —, *Ἐπιστολή Θ'-Μαξίμω Φιλοσόφω*, PG 32, 268C–272C.
- Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, *Λόγος 29. Θεολογικός τρίτος, Περί Υἱοῦ, ΙΖ'*, J. Barbel, Gregor von Nazianz. *Die fünf theologischen Reden*, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1963, σ. 128–168 (=PG 36, 96B – 98A).
- — —, *Λόγος 30. Θεολογικός Τέταρτος, Περί Υἱοῦ, Κ'*, J. Barbel, Gregor von Nazianz. *Die fünf theologischen Reden*, Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1963, σ. 170–216 (=PG 36, 101A–134A).
- Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς τὴν προσευχήν, Γ'*, PG 44, 1148D–1161A.
- — —, *Λόγος κατὰ Εὐνομίου*, W. Jaeger, Gregori Nysseni Opera, vol. 1, *Contra Eunomium Libri*, Leiden: Brill 1960, σ. 22–225 (=PG 45, 248A–464B).
- — —, *Λόγος Κατηχητικός ὁ Μέγας εἰς κεφάλαια Μ'*, PG 45, 9A–106D.
- — —, *Πρὸς Σιμπλικίον περὶ πίστεως*, F. Mueller, Gregorii Nysseni opera, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 61–67 (=PG 45, 136A–145A).
- — —, *Περί τοῦ μὴ οἶεσθαι λέγειν τρεῖς θεοὺς πρὸς Ἀβλάβιον*, F. Mueller, Gregorii Nysseni opera, vol. 3.1, Leiden: Brill, 1958, σ. 37–57 (=PG 45, 116A – 146A).
- Εὐσεβίου Καισαρείας, *Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή*, 14, 25 (=PG 21, 1276A–1280C).
- Θεοδώρητου Κύρου, L. Parmentier and F. Scheidweiler, *Theodoret. Kirchengeschichte*, 2nd edn., Berlin, Akademie Verlag, 1954, σ. 1-349.
- Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, (=PG 94, 790A–1228A).

- Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ἐξηγήσεις Ὑπομνηματική εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, I-XII, P.E. Pusey, Sancti patris nostri Cyrilli archiepiscopi Alexandrini in D. Joannis evangelium, 3 vols., Oxford: Clarendon Press, 1872, 1: σ.1-728, 2: σ.1-737, 3: σ.1-171 (=PG 73, 9A-1056A καί 74, 9A-756C).
- — —, *Ἡ Βίβλος τῶν Θεσαυρῶν περί τῆς ἁγίας καί ὁμοουσίου Τριάδος*, A'-ΛΔ', PG 75, 24A-656D.
- — —, *Ὅτι εἶς ὁ Χριστός*, G.-M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, Paris, 1964, SC 97, σ. 302-515 (=PG 75, 1253C-1361C).
- — —, *Περί ἁγίας τε καί ὁμοουσίου Τριάδος*, A'-Z', ἔκδ. G.M. de Durand, SC 231(1976): σ.126-355, 237(1977): σ.14-385 , 246(1978): σ.10-139 (=PG 75, 657A-1124C).
- — —, *Περί τῆς ἁγίας καί ζωοποιῦ Τριάδος*, A' - KH', PG 75, 1148A-1189A.
- — —, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, G.-M. de Durand, Cyrille d'Alexandrie. Deux dialogues christologiques, Paris, 1964, SC 97, σ. 188-300 (=PG 75, 1189B-1253B).
- — —, *Κατά Ἀνθρωπομορφιτῶν*, PG 76, 1066A-1132B.
- Ὠριγένους, *Ἐξηγήσεις εἰς τό κατά Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, E. Preuschen, Origenes Werke, vol. 4, Leipzig, Hinrichs, 1903: 483-574.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Αρτέμη, Ε., *Η περί του Τριαδικού Θεού Διδασκαλία Ισιδώρου του Πηλουσιώτη καί ή σχέση της μέ τή διδασκαλία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, Αθήνα 2012.

— — —, «Τό μυστήριο τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως σέ δύο διαλόγους, *Περί τῆς ἐνανθρωπήσεως του Μονογενοῦς καί Ὅτι εἶς ὁ Χριστός*, του ἁγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας», μ.δ., *Ἐκκλησιαστικός Φάρος ΟΕ'* (2004) 145-277.

Βούλγαρη, Χρ. Σπ., *Υπόμνημα εἰς τήν πρός Ἑβραίους ἐπιστολήν*, Αθήναι 1993.

Γιαννόπουλου, Θ., *Saint Cyril of Alexandria's doctrine of the Trinity*, ΝΣ 86 (1994) 191-226.

Θεοδώρου, Α., *Η θεολογία του φωτός τῆς δόξης: Ἑρμηνεία τῶν τριαδικῶν ὕμνων τῆς παρακλητικῆς*, Αθήνα 1999.

Κεφαλόπουλου, Κυρ. (ἀρχιμ.), *Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας: Βίος, Διδασκαλία: Θεολογική Σκέψη του Ἁγίου Κυρίλλου στό δόγμα τῆς Ἐκκλησίας*, Αθήνα 2004.

Κουμαριανού, Θ. Ι., *Σημειώσεις Ἑρμηνείας Θείας Λειτουργίας*, Αθήναι 2005

Λιάκουρα, Κ. Ἡλ., *Κυρίλλου Αλεξανδρείας κατά τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν: Η χριστολογική διδασκαλία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας σέ ἀντιπαράθεση πρός τή Νεστοριανική κακοδοξία*, Αθήνα 2001.

— — —, *Τό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος κατά τόν Θεσαυρόν του Κυρίλλου Αλεξανδρείας: Σπουδή στήν ἀντιαρειανική Τριαδολογική διδασκαλία του Κυρίλλου Αλεξανδρείας*, Αθήνα 2005.

Μητσόπουλου, Ν. Εὐθ., *Θέματα Ὁρθοδόξου Δογματικῆς Θεολογίας*, Ἐκδ. Συμμετρία, 2008.

- Ξεξάκη, Ν. Γ., *Ὁρθόδοξος Δογματική*, τόμ. Β': *Ἡ Θεολογία τοῦ Ὁμοουσίου*, ἐκδ. Ἕννοια, Αθήνα 2006.
- Ὁρφανῶ Μ. Α., *ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὴν Τριαδολογία τοῦ Μ. Βασιλείου* (Συμβολή εἰς τὴν περὶ Ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν αὐτοῦ), Αθήναι 1976.
- Παπαδόπουλου, Στ., *Πατρολογία*, τόμ Β': *Ὁ τέταρτος αἰώνας. Ανατολή καὶ Δύση*, ἐκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1990.
- — —, *Πατρολογία*, τόμ Γ': *ὁ πέμπτος αἰώνας. Ανατολή καὶ Δύση*, ἐκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2010.
- — —, «Ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας θεολογεῖ ἐρμηνεύοντας καὶ ἐρμηνεύει θεολογώντας», *Θεολογία* 74 (2003) 465-523.
- — —, *Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Αθήνα 2004.
- Παπαδόπουλου, Χρ., *Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας*, Ἀλεξάνδρεια 1933.
- — —, «Ὁ Ἅγιος Κύριλλος καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀπολλιναρίου», *Θεολογία* 10 (1932) 97-105.
- Πολίτου, Β. Στ., *Ἡ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ τὸ ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον*, μ.δ., Αθήνα 2009.
- Σκουτέρη, Κ. Β., *Ἱστορία Δογμάτων*, τόμ. Β': *Ἡ Ὁρθόδοξη δογματικὴ διδασκαλία καὶ οἱ νοθεύσεις τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ τέταρτου αἰώνα μέχρι καὶ τὴν Τρίτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδο*, Αθήνα 2004.
- Ρωμανίδου, Ἰ. Σ., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τομ. Α', Θεσσαλονίκη 2009
- Σάκκου Στ. Ν., *Ὁ Πατὴρ μου μείζον μου ἐστι*, Β', Ἐριδες καὶ σύνοδοι κατὰ τὸν ΙΒ', αἰώνα, Θεσσαλονίκη 1966.
- Τρεμπέλα, Π. Ν., *Δογματικὴ*, τόμ. Α', Αθήναι 1979.

- Τσάκωνα, Β. Γ., *Ἡ περί παρακλήτου-πνεύματος διδασκαλία τοῦ Ἐυαγγελιστοῦ Ἰωάννου: ὑπό τό πρίσμα τῆς καθόλου βιβλικῆς πνευματολογίας*. ἔκδ. Αποστολική Διακονία, Ἀθήναι 1978.
- — —, *Ἡ χριστολογία τοῦ κατά Ἰωάννην εὐαγγελίου καί τῶν ἐπιστολῶν*, ἔκδ. Συμμετρία, Ἀθήναι 1994.
- Φειδᾶ, Βλ. Ἰω., *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμ. Α': *Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τήν Εἰκονομαχία*, Ἀθήναι 1992
- — —, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμ. Β': *Ἀπό τήν Εἰκονομαχία μέχρι τή Μεταρρύθμιση*, Ἀθήναι 1994.
- Χρήστου, Π. Κ., *Ἑλληνική Πατρολογία: Περίοδος Θεολογικῆς Ἀκμῆς Δ' καί Ε' αἰῶνες*, τόμ. Γ', Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1987.
- — —, *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, τόμ. 5ος, ἔκδ. Π. Κ. Χρήστου, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ἰωαννου Σ. Ρωμανίδου, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, Τόμος Α', ἔκδ. Π.Σ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 2009.
- Boulnois, *Le paradoxe trinitaire*: Boulnois, M. O., *Le paradoxe trinitaire chez Cyrille d' Alexandrie, (Herméneutique, analyses philosophiques et argumentation théologique)*, Institut d' Études, Paris 1994.
- Dratsellas, C., *The Soteriology of St. Cyril of Alexandria*, Edinburgh 1967.
- — —, «Questions on the Soteriological teaching of the Greek Fathers, with special reference to St. Cyril of Alexandria», *Θεολογία* 38 (1967) 579-608, 39(1968) 195-230, 394-424, 621.
- — —, *Man in his Original State and in the State of Sin according to St. Cyril of Alexandria*, Athens 1971.

- — —, «Questions on Christology of St. Cyril of Alexandria», *Abba Salama* VI (1975) 203-232.
- Kerrigan, A., *St. Cyril of Alexandria: Interpreter of the Old Testament*, Rome 1952.
- McGuckin, J. A., *St. Cyril of Alexandria: the Christological controversy. (Its history, theology and texts)*, New York 1994.
- McKinion, S. A., *Words, Imagery and the Mystery of Christ. A reconstruction of Cyril of Alexandria's christology*, Leiden – Brill 2000.
- Weinandy, Th. G. and Keating, D. A., *The Theology of St. Cyril of Alexandria: a critical appreciation*, εκδ. T. & T. Clark, New York 2003.
- Wilken, R. L., *Judaism and the early Christian mind. A study of Cyril of Alexandria's exegesis and theology*, Yale University Press, New Haven 1971.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- Αρτέμη, Ε., «“Ο Υἱός ἐνούσιός τε καὶ ζῶν ὡς ἰδίαν ἔχων ἐν Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς τὴν ὑπαρξιν”»: Ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ διδασκαλία του γιὰ τὴν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ – Θεοῦ», στόν διαδικτυακό σύνδεσμο: <https://www.academia.edu/4060538> (17 Ἰουλίου 2013).
- Σκουτέρη, «Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τό λόγο τῆς θείας οἰκονομίας», διαθέσιμο στο: <http://www.pemptousia.gr/2012/05/o-anthropos-kata-to-logo-tis-thias-ikon/>, (25 Μαΐου 2012).
- Thesaurus Linguae Graecae, A Digital Library of Greek Literature*, στόν διαδικτυακό σύνδεσμο: <http://stephanus.tlg.uci.edu>, (15 Μαρτίου 2019).